

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

**Συνέχιση του Θουκυδίδειου έργου στον Ξενοφώντα (Α +
Β΄ βιβλίο Ελληνικών)**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του

Δημητρίου. Π. Κουτσούγερα.

Διπλωματούχος του τμήματος φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωνσταντίνου Βασίλειος, επίκουρος καθηγητής
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες : Βολονάκη Ελένη, επίκουρη καθηγήτρια Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου

Ευσταθίου Αθανάσιος, αναπληρωτής καθηγητής Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Καλαμάτα, Φεβρουάριος 2015

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

- Εισαγωγή, σ.σ. 4-5
- 1. Προσέγγιση ιστοριογραφικής επιστήμης
 - 1.1 Ορισμός ιστοριογραφίας, σ.σ. 6
 - 1.2 Ιστοριογραφικές πηγές, σ.σ. 6
- 2. Γέννηση ιστοριογραφίας στην Αρχαία Ελλάδα, σ.σ. 7-9
 - 2.1 Είδη Αρχαίας Ελληνικής ιστοριογραφίας(Πρώιμη ιστοριογραφία)
σ.σ. 9-10
 - 2.2 Ιστοριογραφικά είδη μετά τον Ηρόδοτο, σ.σ. 11-12
 - 3. Καταγωγή ιστοριογραφικής επιστήμης
 - 3.1 Ομηρικά έπη, σ.σ. 12-14
 - 3.2 Ησίοδος, σ.σ. 14
 - 3.3 Λυρική ποίηση, σ.σ. 15-16
 - 4. Εκαταίος ο Μιλήσιος, σ.σ. 16-18
 - 5. Ιστοριογραφία τον Πέμπτο αιώνα, σ.σ. 18-19
 - 6. Ιστοριογραφία τον Τέταρτο αιώνα, σ.σ. 19-23
 - 7. Ηρόδοτος πατέρας της ιστορίας, σ.σ. 23
 - 7.1 Βιογραφικά στοιχεία, σ.σ. 23-26
 - 7.2 Έργα Ηροδότου, σ.σ. 26-28
 - 7.3 Μεθοδολογία Ηροδότου
 - 7.3.1 Ιστοριογραφικό περιεχόμενο, σ.σ. 28-29
 - 7.3.2 Πηγές ιστορικού έργου, σ.σ. 29-31
 - 7.3.3 Ιστοριογραφική μέθοδος, σ.σ. 31-34
 - 7.3.4 Ύφος και γλώσσα Ηροδότου, σ.σ. 34-36
 - 8. Συνέχιση του Θουκυδίδειου έργου από τον Ξενοφώντα. Μία σύντομη εισαγωγή, σ.σ. 36-38
 - 9. Βιογραφικά στοιχεία Θουκυδίδη, σ.σ. 38-41
 - 10. Βιογραφία Ξενοφώντα, σ.σ. 41-43
 - 11. Συνέχιση του Θουκυδίδειου έργου από τον Ξενοφώντα., σ.σ. 43-56
 - 12. Συγκριτική προσέγγιση Θουκυδίδη Ξενοφώντα στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών, σ.σ. 56-57

- 12.1 Αρχή αιτιότητας, σ.σ. 57-67
- 12.2 Στόχοι ιστοριογραφικής Συγγραφής, σ.σ. 67-73
- 12.3 Μεθοδολογία, σ.σ. 73-80
- 12.4 Χρονολογικό σύστημα, σ.σ. 80-82
- 12.5 Μορφή ιστοριογραφίας, σ.σ. 82-89
- 12.6 Πηγές, σ.σ. 89-94
- 12.7 Ύφος, σ.σ. 94-98
- 13 Επίλογος-Συμπέρασμα, σ.σ. 99-100
- 14 Βιβλιογραφία, σ.σ. 100-105

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως γνωστικό της αντικείμενο, την λεπτομερή εξέταση της συνέχισης του θεμελιώδους έργου του Θουκυδίδη από τον ομολογό του Ξενοφώντα, στο πρώτο και στο δεύτερο βιβλίο των Ελληνικών. Στο εισαγωγικό τμήμα της έρευνας αυτής πραγματοποιείται η ανασκόπηση της εξελικτικής πορείας της ιστοριογραφικής επιστήμης στο πέρασμα του χρόνου, από τα Ομηρικά έπη, τα οποία αποτέλεσαν και την εναρξή της, έως και τον Πόλυβιο τον Μεγαλοπολίτη. Εν συνεχεία παρατίθενται τα κύρια χαρακτηριστικά των τριών μεγάλων ιστορικών, του Ηροδότου, του Θουκυδίδη και του Ξενοφώντα. Στο τελευταίο μέρος της ερευνητικής αυτής προσέγγισης, το οποίο αποτελεί και το κύριο σώμα της εργασίας, λαμβάνει χώρα η διεξοδική ανάλυση του τρόπου κατά τον οποίο ο Ξενοφώντας έδωσε συνέχεια στο έργο του προκατόχου του, τόσο σε επίπεδο περιεχομένου (προέκταση της αφήγησης του Πελοποννησιακού πολέμου από το 411 Π.Χ.), όσο και σε επίπεδο χαρακτηριστικών και τεχνικών, όπως στον τομέα του ύφους και των ιστοριογραφικών και επιστημονικών μεθόδων.

Με αφορμή το Θουκυδίδειο ζήτημα, διατυπώθηκαν διάφορες απόψεις σχετικά με την δομή και την ενότητα του έργου του μεγάλου αυτού ιστοριογράφου. Δημιουργήθηκαν δύο μεγάλες τάσεις σχετικά με την διαμάχη αυτή. Η αναλυτική κριτική τάση και η αντίδραση υπέρ της ενότητας του έργου του Θουκυδίδη. Ηγέτης της πρώτης ομάδας ήταν ο Γερμανός φιλόλογος Ullrich, ο οποίος διέκρινε δύο τμήματα μέσα στο έργο. Το αρχικό μέρος εντοπίζεται από το πρώτο έως και τα μέσα του τέταρτου βιβλίου, το οποίο συντάχθηκε σύμφωνα με τον εν λόγω μελετητή μετά τη ειρήνη του Νικία (421 Π.Χ.). Η επανεκκίνηση των εχθροπραξιών ωστόσο, ανάγκασαν τον ιστορικό να συγκεντρώσει εκ νέου υλικό, ο θάνατός του όμως αποτέλεσε εμπόδιο στην ολοκλήρωση της συγγραφής του και της επανεξέτασης ορισμένων τμημάτων του έργου. Στην αντίπερα όχθη, η ενωτική άποψη υποστήριζε πως το έργο γράφτηκε στο σύνολό του μετά το 404 Π.Χ. Η προσέγγιση αυτή αποσκοπούσε στην εκλογικευμένη ερμηνεία των διάφορων φάσεων εξέλιξης της ιστορικής σκέψης και μεθόδου του Θουκυδίδη, όπως την χρήση των δημηγοριών ή

την οπτική γωνία που αντιμετώπιζε τα γεγονότα(π.χ μετατροπή της σκέψης του από σοφιστική σε ιστορική προοπτική).

Από τα διάφορα κενά που παρατηρήθηκαν στο θουκυδίδειο έργο, προέκυψε και η σύνδεση ανάμεσα στους δύο μεγάλους ιστορικούς Θουκυδίδη και Ξενοφώντα. Κυριαρχεί η άποψη, πως το δεύτερο προοίμιο στο πέμπτο βιβλίο των ιστοριών του Θουκυδίδη αλλά και τα κεφάλαια 1-83 από το ίδιο βιβλίο, στα οποία παρουσιάζεται χάσμα στην σύνθεση, έχουν προέλευση από την γραφίδα του Ξενοφώντα, ο οποίος χρησιμοποίησε στην περίπτωση αυτή ανέκδοτο υλικό του Θουκυδίδη. Η κατά κάποιους χαλαρή δομή του θουκυδίδειου έργου οδήγησε στην υπόθεση υπέρ της παρέμβασης του Ξενοφώντα στο σώμα κειμένων του Αλιμούντιου ιστορικού, καθώς ο Θουκυδίδης θέλησε να υποστηρίξει την ενότητα του πολέμου, η ιστορία του οποίου είχε ως αφετηρία το 478 Π.Χ. Επιπλέον ο Ξενοφώντας είχε ως στόχο να συνεχίσει το έργο του Θουκυδίδη, επιδιώκοντας την κάλυψη του τελευταίου μέρους του Πελοποννησιακού πολέμου, γεγονός που παρατηρείται στο πρώτο και το δεύτερο βιβλίο των Ελληνικών. Η εγγύτητα στο Θουκυδίδειο ύφος και στις τεχνικές (ιδιαίτερα στο πρώτο βιβλίο), αναδεικνύουν ακόμα περισσότερο την επιθυμία του Ξενοφώντα να δώσει συνέχεια στην ιστορική καταγραφή του Θουκυδίδη, χωρίς όμως να λείπουν οι μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, σε θέματα μεθοδολογίας και τρόπου εξέτασης των γεγονότων, στοιχεία τα οποία δημιούργησαν και την απόσταση μεταξύ των δύο ιστορικών.

1.Προσέγγιση ιστοριογραφικής επιστήμης

1.1 Ορισμός Ιστοριογραφίας

Ο όρος ιστοριογραφία, αναφέρεται στα γραπτά αρχεία, τα οποία σχετίζονται με τους ανθρώπους και τις κοινωνίες του παρελθόντος και αφορούν τον τρόπο που προσπάθησαν να τις κατανοήσουν οι διάφοροι ιστορικοί. Σε μία εναλλακτική εκδοχή, ιστοριογραφία είναι η συγγραφή της ιστορίας, ιδιαίτερα εκείνης που τα θεμέλιά της εντοπίζονται στην κριτική εξέταση των πηγών και στη σύνθεση επιλεγμένων τμημάτων από τις πηγές αυτές, που θα αντέχουν στην ακαδημαϊκή δοκιμασία των κριτικών μεθόδων. Οι αναλύσεις τόσο σε θεματικό όσο και σε ιδεολογικό επίπεδο των γραπτών αυτών αρχείων, οδηγούν στην δημιουργία εξειδικευμένων ιστοριογραφιών, όπως της Ρωμαϊκής και της Αρχαιοελληνικής, η οποία θα αποτελέσει αντικείμενο της επιστημονικής αυτής εργασίας.

Επομένως η ιστοριογραφία έχει ως αντικείμενό της, τις πράξεις του ανθρώπινου γένους. Η εξέταση αυτή πραγματοποιείται από γενετικής και όχι από στατιστικής απόψεως, δηλαδή βασικό μέλημα της επιστήμης αυτής είναι η μελέτη του ανθρώπινου γίνεσθαι και πράττειν¹.

1.2 Ιστοριογραφικές πηγές

Στην προσπάθεια προσέγγισης και ερμηνείας της ιστοριογραφικής επιστήμης, πολύ σημαντική είναι η εξέταση των πηγών, από τις οποίες προέρχεται η ιστορική καταγραφή. Εκτός από την περίπτωση της προσωπικής μαρτυρίας, ζωτικής σημασίας είναι οι πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές άντλησης ιστορικών γεγονότων. Τέτοιες περιπτώσεις είναι οι ζωντανές μαρτυρίες, τα σώματα κειμένων προηγούμενων ιστοριών, τα απομνημονεύματα, οι βιογραφίες και οι αυτοβιογραφίες. Το άθροισμα των πηγών αυτών, δημιουργεί ένα πάρα πολύ σημαντικό υπόβαθρο, το οποίο ο ιστορικός το εκμεταλλεύεται και το αξιοποιεί κατάλληλα, έτσι ώστε να αποκρυπτογραφήσει και να διαγνώσει πλήρως την προέλευση των ιστορικών γεγονότων. Βέβαια πρέπει να επισημανθεί η ιδιαιτερότητα της σχέσης ανάμεσα στην πληροφορία και το συμβάν. Και αυτό γιατί η ερμηνεία των διάφορων γεγονότων, πραγματοποιείται υπο

¹ Βουρβερής Κ. (1967), *Εισαγωγή εις την αρχαιογνωσίαν και την κλασσικήν φιλολογίαν*. Αθήνα, σ.σ. 65

τον μανδύα των πολιτικών και ιδεολογικών συνιστώσων ,όπως επίσης και από τις διαφορές σε γλωσσικό και εννοιολογικό επίπεδο.Ακριβώς αυτά είναι τα στοιχεία που δυσκολεύουν το έργο του ιστοριογράφου και καθιστούν ιδιαίτερα επίπονη την επιστημονική εργασία του.

2.Γέννηση ιστοριογραφίας στην Αρχαία Ελλάδα

Για μεγάλο χρονικό διάστημα,η θρησκεία και οι μυθολογικές αφηγήσεις ικανοποιούσαν στον μέγιστο βαθμό, την επιθυμία των ανθρώπων να έρθουν σε επαφή με το παρελθόν τους και να το κατανοήσουν όσο το δυνατόν περισσότερο.Η εμφάνιση του ιστορικού είδους παρουσιάζει ποικιλία ως προς τον χρόνο και τον τόπο. Στον χώρο της ανατολής, ιδιαίτερα στην Αιγυπτο και την Μεσοποταμία, κατά την Τρίτη χιλιετία Π.Χ. συναντούμε γραφείς,οι οποίοι κατέγραφαν τα γεγονότα της κάθε χρονιάς, ενώ εντύπωση προκαλούν επιγραφές που χρονολογούνται τον 26 αιώνα Π.Χ. και πραγματοποιούν αναφορά στους δυνάστες των Φαραώ Χέοψ και Χεφρήν¹, δείγμα του μεγάλου χρονολογικού βάθους της ιστορικής επιστήμης. Άλλωστε η τελευταία αυτή μαρτυρία προκαλεί την εντύπωση του ιστορικού Ηροδότου.

Η εισαγωγή της γραφής κατά τον 8 αιώνα Π.Χ. και η επακόλουθη τεχνολογική επανάσταση που επέφερε στο χώρο της Αρχαίας Ελλάδας,σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του πεζού λόγου δύο αιώνες αργότερα, αποτέλεσαν τα θεμέλια για την γέννηση της ιστοριογραφίας στον Αρχαίο Ελληνικό κόσμο.Η γραφή παρείχε την δυνατότητα ανάπτυξης της προφορικής κριτικής παράδοσης,όπου σε συνάρτηση με την συστηματική οργάνωση του εκτενούς αφηγηματικού υλικού που προυπήρχε, προσέδωσε απίστευτες προοπτικές στην καταγραφή του ιστοριογραφικού υλικού².

Η ανάπτυξη της πεζογραφίας συνδέεται άμεσα με αυτή της ιστοριογραφίας. Η πεζογραφία εμφανίστηκε στα τέλη του έκτου αιώνα, ουσιαστικά όμως είναι δημιούργημα του πέμπτου αιώνα, μαζί με την ρητορική και την φιλοσοφία. Η ποίηση βέβαια την εποχή εκείνη υπερτερεί λόγω του λαϊκού χαρακτήρα της, καθώς είναι εύρεως διαδεδομένη και στα κατώτερα λαϊκά στρώματα.Οι ποιητικές αφηγήσεις λοιπόν προυπάρχουν του πεζου λόγου, ο οποίος οφείλει την αναπτυξή του στους λογογράφους -πηγή ιστοριογραφικής επιστήμης-,διαδραματίζοντας και αυτές

¹ Trede M.S(2001), *Ιστορία της Ελληνικής λογοτεχνίας*,(ΜΤΦ) Ξανθάκη- Καραμάνου Γ. Αθήνα, σ.σ. 223

² Ρεγκάκος Α.Β(2009), *Επινοώντας το παρελθόν- Γέννηση και ακμή της ιστοριογραφικής αφήγησης στην κλασική αρχαιότητα*. Αθήνα, σ.σ.25

σημαντικό ρόλο(ιδιαίτερα η επική αφήγηση) στις ιστοριογραφικές περιγραφές και μάλιστα τις πολεμικές¹.

Η ιστοριογραφία στην Αρχαία Ελλάδα εμφανίστηκε στο δεύτερο μισό του πέμπτου αιώνα με τον Ηρόδοτο. Αποφασιστικής σημασίας παράγοντας για την εμφάνιση αυτό του λογοτεχνικού είδους,ήταν η εδραίωση δύο κυρίαρχων ιδεολογικών τάσεων της κοινωνίας της εποχής.Πρώτον,η ανάγκη προσανατολισμού των νέων πολιτευμάτων σε ένα καινούργιο περιβάλλον εξωτερικών σχέσεων και δεύτερον η συνείδηση της προόδου, μία ιδεολογία που βρισκόταν σε αντίθεση με την Αρχαϊκή εποχή². Η ανάπτυξη του δημοκρατικού πολιτεύματος στις μικρασιατικές πόλεις και η πολιτική αντιπαράθεση που κυριαρχούσε με βάση τον λόγο, οδήγησε στην δημιουργία κριτικής ικανότητας στον Ελληνικό πληθυσμό σχετικά με την παρελθοντική και την παροντική πραγματικότητα.Η περίσταση αυτή ήταν που δημιούργησε την ανάγκη διερεύνησης του παρελθόντος με κριτική πάντα διάθεση και με γνώμονα τις διαφορετικές εκδοχές, ανάμεσα στις οποίες έπρεπε να καταλήξει το άτομο στην ακριβέστερη για ένα γεγονός³. Η αργοπορημένη εμφανισή της στον Ελλαδικό χώρο ωστόσο, αιτιολογείται από την κυριαρχία της ποίησης το διάστημα εκείνο, ιδιαίτερα υπο την μορφή της τραγωδίας, η οποία είχε αντικειμενό της ιστορικά και κοινωνικοπολιτικά θέματα.Παρά το γεγονός πως την εποχή εκείνη η ιστοριογραφία δεν είχε τα εφόδια για να ηγηθεί της πνευματικής ζωής της πόλης, εντούτοις παρουσίασε σημαντικά επιτεύγματα στην πρόοδο της ορθολογικής και επιστημονικής Αρχαιοελληνικής σκέψης.Πρακτικά,συνέβαλε στην έναρξη της επεξεργασίας του διαχωρισμού ανάμεσα στο μυθικό παρελθόν και τον πραγματικό χρόνο ιστορίας.Οι ιστοριογράφοι της κλασσικής αρχαιότητας μειώνουν ριζικά το ενδιαφέρον για την θεϊκή παρέμβαση στα ανθρώπινα πράγματα και τα ιστορικά τεκτενώμενα,προσδίδοντας ώθηση στον ανθρώπινο ορθολογικό στοχασμο, παραδεχόμενοι παράλληλα την σχετικότητα των ανθρώπινων πραγμάτων, εξετάζοντας όλες τις πτυχές και τις διαφορετικές ερμηνείες των ιστορικών γεγονότων και αποδεχόμενοι το γεγονός πως σε ορισμένες περιπτώσεις δεν θα καταλήξουν σε ένα βέβαιο συμπέρασμα⁴.Η αυστηρότητα των κριτηρίων της αλήθειας, τονίζουν τον

¹ Κουδούνης Θ.Π.(2010), *Αρχαία Ελληνική γραμματεία. Αθήνα, σ.σ. 128*

² Βλ. Ρεγκάκος Α.Β, *ό.π.25*

³ Montanari F.(2005), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*,(ΜΤΦ) Κουτράκης Σ.-Κουκουζίκια Δ.-Σιββά Κ.Θεσσαλονίκη, σ.σ. 282

⁴ Βλ. Montanari, *ό.π.283*

μνημειακό χαρακτήρα της ιστοριογραφίας, καθώς επρόκειτο να ασχοληθεί με μεγάλα και σημαντικά ζητήματα, το καθένα από τα οποία θα είχε τον αρμόδιο ιστορικό του¹.

Ακριβώς αυτό το στοιχείο αποτελεί και το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Αρχαίας Ελληνικής ιστοριογραφίας. Η κριτική στάση δηλαδή απέναντι στην καταγραφή των ιστορικών γεγονότων. Η επιστημονική αυτή επεξεργασία, επέτρεψε στους ιστοριογράφους να πραγματοποιήσουν τον διαχωρισμό ανάμεσα στα πραγματικά γεγονότα και τον μύθο, αποτέλεσμα της ανάπτυξης των κριτικών μεθόδων².

2.1 Είδη Αρχαίας Ελληνικής ιστοριογραφίας (Πρώιμη ιστοριογραφία)

Οι πρώτοι ιστορικοί, εντοπίζονται στον χώρο της Ιωνίας και φέρουν την ονομασία λογογράφοι. Η επωνυμία αυτή τους αποδόθηκε από τον θουκυδίδη, πρόθεση του οποίου ήταν να τοποθετήσει διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στους προγενέστερους ιστορικούς που στόχο είχαν να ψυχαγωγήσουν το κοινό και τους μεταγενέστερους, που αποσκοπούσαν στην ιστορική αλήθεια. Στην πρώιμη ιστοριογραφική παραγωγή της ιωνικής λογογραφίας, πρακτικά στην αρχαϊκή ιστοριογραφία, διακρίνουμε τέσσερα βασικά είδη. Τις γενεαλογίες, τις τοπικές ιστορίες, τις περιηγήσεις και τις ιδρύσεις πόλεων³.

Οι γενεαλογίες είχαν ως αντικείμενό τους την ιστορία των αριστοκρατικών οικογενειών με βάση την χρονολογική διαδοχή, αποσκοπώντας στην διατήρηση της παράδοσης του κάθε γένους. Ουσιαστικά το είδος αυτό αποδεικνύει την ισχυρή επίδραση των επών επάνω στην ιστοριογραφική επιστήμη κατά τα πρώτα βήματά της, στο εσωτερικό τους όμως γίνεται εύκολα αντιληπτή η κριτική διάθεση που περιέχει⁴.

Στις ιδρύσεις πόλεων, τις επονομαζόμενες κτίσεις, παρατηρούμε την επιθυμία των κατοίκων των Ελληνικών αποικιών να συγκεντρώσουν πληροφορίες σχετικά με την καταγωγή τους, με αποτέλεσμα την δημιουργία μίας ιστοριογραφικής κάστας που είχε ως αντικείμενο τις ιδρύσεις πόλεων και την εξύμνηση του εκάστοτε ιδρυτή και

¹ Easterling P.E.- Knox B.M.W (2005), *Ιστορία Της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, (ΜΤΦ) Κονόμη Ν.- Γριμπά Χ.- Κονόμη Μ. Αθήνα, σ.σ. 604

² Momigliano A.(2001), *Τα κλασσικά θεμέλια της σύγχρονης ιστοριογραφίας*,(ΜΤΦ) Κατσουλάκος Σ.Θ.- Κοκολάκης Μ. Αθήνα, σ.σ. 58

³ Βλ. Montanari,ό.π.283-284

⁴ Bury J.B.(1999),*Οι Αρχαίοι Έλληνες ιστορικοί*,(ΜΤΦ) Βώρου Φ.Κ. Αθήνα, σ.σ. 16

γένους στο οποίο γινόταν αναφορά. Σημαντική μορφή στο είδος αυτό ήταν ο Ξενοφάνης ο κολοφώνιος. Ο συγκεκριμένος φιλόσοφος, έγραψε ποίημα για την κτήση της Κολοφώνας και τον αποικισμό της Ελέας, τοποθετώντας τον θεμέλιο λίθο της ιστοριογραφικής αυτής κατηγορίας. Το έργο με τίτλο << Κολοφῶνος κτίσις >> αναδεικνύει το ενδιαφέρον του φιλοσόφου για την ιστορία της πατρίδας του, όπου το περιεχόμενο είναι κατά κύριο λόγο πραγματολογικό¹. Κύριο χαρακτηριστικό των έργων της κατηγορίας αυτής είναι ο έμμετρος λόγος που ήταν γραμμένα, καθώς τόσο ο Ξενοφάνης όσο και οι ομολογοί του Παρμενίδης και Εμπεδοκλής επέλεξαν τον στίχο ως βασικό φορέα των ιδεών τους και όχι τον πεζό λόγο². Αλλωστε ο Ξενοφάνης χαρακτηριζόταν κοσμοπολίτης για τις διαφωτιστικές ιδέες του³, στοιχείο που δικαιολογεί απολύτως την ενασχολησή του με τον χώρο της ιστορίας.

Στην κατηγορία των τοπικών ιστοριών ή χρονικών εντοπίζουμε και πάλι το ενδιαφέρον για τις αποικίες, αυτή την φορά όχι μόνο για την ίδρυσή τους αλλά και για το σύνολο των γεγονότων της ιστορίας τους, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα καινούργιο είδος τοπικής ιστοριογραφίας, η λεγόμενη ωρογραφία, όπου περιλαμβάνονταν τοπικές ιστορίες με χρονική μορφή⁴.

Στην κατηγορία των περιηγήσεων, κυριαρχεί το ενδιαφέρον για τον εθνογραφικό και γεωγραφικό χαρακτήρα της ιστορίας. Ιδιαίτερη έμφαση είχε αποδοθεί στα χαρακτηριστικά των γειτονικών λαών και τα γεγονότα του παρελθόντος, με βάση τα ταξίδια που είχαν ερευνητικό χαρακτήρα και τις περιγραφές των ταξιδιωτικών διαδρομών. Από το ιστοριογραφικό αυτό είδος αναδείχθηκε και η χαρτογραφία, ένα είδος που χαρακτηριζόταν για την δυσκολία απεικόνισης των περιοχών πάνω από την θαλάσσια επιφάνεια. Κύριος εκπρόσωπος της ιστοριογραφικής αυτής κατηγορίας ήταν ο Σκύλακας από τα Καρύανδα, ο οποίος ξεχώρισε για το έργο του <<Περίπλους>>, όπου παρείχε γεωγραφικές οδηγίες αλλά και πληροφορίες για τις κατοικίες των αποικιών. Ο Σκύλακας πραγματοποίησε ένα ταξίδι κατ' εντολή του Δαρείου του Α', το οποίο υπήρξε και η αφορμή για την συγγραφή του έργου. Στο έργο αυτό περιγράφει τις θαλάσσιες ακτές από τον Ινδό

¹ Κακρυδής θ. (1964), *Ηροδότου Ιστορίαι*. Αθήνα, σ.σ. 22

² Long A.A. (2007), *Οι Προσωκρατικοί φιλόσοφοι*, (ΜΤΦ) Νικολαΐδης Θ- Τυφλόπουλος Τ. Αθήνα, σ.σ. 40

³ Κάλφας Β.- Ζωγραφίδης Γ. (2006), *Αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι*. Θεσσαλονίκη, σ.σ. 48

⁴ Βλ. Montanari, ό.π. 284

ποταμό ως και τον Αραβικό κόλπο¹. Η πραγματεία αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα του είδους των περιηγήσεων και παρουσιάζει πλήρως το μεγάλο εθνογραφικό και γεωγραφικό ενδιαφέρον που κυριαρχούσε την εποχή εκείνη.

2.2 Ιστοριογραφικά είδη μετα τον Ηρόδοτο

Η γέννηση της ιστορίας, εντοπίζεται ακριβώς σε εκείνο το σημείο όπου ο συγγραφέας αδιαφορώντας για τις αφηγήσεις ηρωικού και θρυλικού περιεχομένου, στρέφει την προσοχή του στην εξιστόρηση των γεγονότων που έχουν ως γνώμονά τους τον άνθρωπο, κριτήριο το οποίο θέτει και ο Αριστοτέλης ως διαφοροποιητικό στοιχείο στην ποιητική του ανάμεσα στην ιστορία και την ποίηση. Οι μεγαλύτεροι Έλληνες ιστοριογράφοι εστιάζουν την ερευνά τους στην ανθρώπινη ιστορία, γεγονός που αποτυπώνεται από τις πρώτες γραμμές του Ηροδότειου έργου, όπου ο βασικός στόχος είναι οι ανθρώπινες πράξεις να μην ξεχαστούν με την πάροδο του χρόνου αλλά να παραμείνουν ανεξίτηλες στην μνήμη. Με σημείο έναρξης την ιστοριογραφική έρευνα του Ηροδότου, πραγματοποιείται έντονη προσπάθεια εκ μέρους των ιστορικών να αποδώσουν με την μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια την εικόνα και τα τεκτενόμενα της εποχής τους, έχοντας ως βάση την επιδίωξη για την καθιέρωση της αυθεντικής ιστορίας. Ο Επιστημονικός χαρακτήρας που προσπαθεί να αποκτήσει ο χώρος της ιστοριογραφίας, αποδεικνύεται από το γεγονός πως οι εκάστοτε ιστορικοί καλύπτουν και από μία σύντομη ιστορική περίοδο. Ο Ηρόδοτος τους Μηδικούς πολέμους, Ο Θουκυδίδης τον πελοποννησιακό πόλεμο και ο Πολύβιος την Ρωμαϊκή ιστορία. Η εμπειριστατωμένη έρευνα των ιστορικών αυτών, έγκειται στην προσπάθεια του καθενός ξεχωριστά να συνεχίσει το έργο του άλλου, θέλοντας έτσι να παρουσιάσουν την ιστορία ως μία συνέχεια, διορθώνοντας τυχόν λάθη και παραλείψεις που θα είχαν συμβεί, παρουσιάζοντας με τον τρόπο αυτό το ιστορικό περιεχόμενο ως σύνολο².

Ιδιαίτερα ο Θουκυδίδης από την πλευρά του, εστιάζει το ενδιαφέρον του στα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου. Το ιστοριογραφικό έργο του σπουδαίου αυτού συγγραφέα, αποτέλεσε την πρώτη τεκμηριωμένη περιγραφή πολεμικών

¹ Lesky A. (1983), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής λογοτεχνίας*, (ΜΤΦ) Τσοπανάκης Α.Γ. Θεσσαλονίκη, σ.σ. 322

² Βλ. Trede M.S, ό.π.231

γεγονότων. Απόδειξη του θεμελιακού χαρακτήρα της Θουκυδίδειας πραγματείας, είναι η επιρροή που άσκησε στους μετέπειτα ιστορικούς, η οποία φτάνει και ως τις μέρες μας. Ο συγκεκριμένος ιστοριογράφος μάλιστα, θεωρείται από τους πολιτικούς επιστήμονες ως ο πατέρας του πολιτικού ρεαλισμού σε συνάρτηση πάντα με την μελέτη του πεδίου των διεθνών σχέσεων¹.

Καθίσταται εύκολα κατανοητό πως ο Ηρόδοτος αποτέλεσε τομή για την πορεία της ιστοριογραφίας. Η στροφή που πραγματοποίησε από τα μυθικά προς τα καθαρά ιστορικά γεγονότα, αναμφισβήτητα συνέβαλε τα μέγιστα στην ποικιλία που παρουσιάζει η θεματολογία της Αρχαίας Ελληνικής ιστοριογραφίας. Η αλλαγή που επέφερε ο ιστορικός συγγραφέας, πρακτικά έδωσε ώθηση για την εξέλιξη του ιστοριογραφικού είδους. Έτσι από την ενασχόληση της ιστορίας με τα ανθρώπινα γεγονότα που προέκυψε από τον Ηρόδοτο, οδηγούμαστε στην πολιτική ιστορία του Θουκυδίδη και εν συνεχεία στην ηθικολογική του Ξενοφώντα και την πραγματιστική του Πολύβιου².

3. Καταγωγή ιστοριογραφικής επιστήμης

3.1 Ομηρικά έπη

Από τις πρώτες μορφές ποίησης κατά την διάρκεια της Αρχαϊκής περιόδου, καθίσταται ορατή η τάση ευαισθητοποίησης και συνειδητοποίησης του παρελθόντος τόσο στο διδακτικό όσο και στο ηρωικό έπος. Ακριβώς αυτή η αίσθηση εξέλιξης που είχε δημιουργηθεί, δικαιωματικά μπορεί να χαρακτηριστεί και ως πρόδρομος της ιστορικής σκέψης και κατ' επέκταση το πρώτο στάδιο της εμφάνισης του επιστημονικού πεδίου της ιστοριογραφίας.

Τα ομηρικά έπη αποτελούν ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα της επιθυμίας που είχε δημιουργηθεί για την εξερεύνηση του παρελθόντος. Σύμφωνα με την άποψη του G. MURRAY³, η κινητήρια δύναμη και η θεμελιώδης αρχή των Ομηρικών επών ήταν καθαρά ιστορική. Η Ιλιάδα και η Οδύσσεια αναφέρονται στον Τρωικό πόλεμο και οι διαδοχικές φάσεις του πολέμου που παρουσιάζουν, απεικονίζουν παράλληλα τους ιδεολογικούς προσανατολισμούς, τα ήθη και τις

¹ Πλατιάς Α. (2000), *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*. Αθήνα, σ.σ. 20

² Βλ. Trede M.S, ό.π.231

³ Βλ. Bury J.B., ό.π 11-12

προτιμήσεις των διάφορων εποχών. Επιπλέον, τα συγκεκριμένα έπη περιείχαν ίχνη ιστορικής συνείδησης, δημιουργώντας παράλληλα ένα ερευνητικό πνεύμα γύρω από τον πόλεμο και εγείροντας ερωτήματα σχετικά μ' αυτόν, που αφορούσαν την πορεία του και τα αποτελέσματά του. Οι ομηρικές παραδόσεις για τα τεκταινόμενα στην Τροία παρουσιάζουν χρονολογική συνοχή και αποτέλεσαν σημαντικές πηγές στα χέρια των μεταγενέστερων ερευνητών.

Και από χρονολογική άποψη τα ομηρικά έπη συνδέονται άμεσα με την ιστορική επιστήμη. Είναι γενικά αποδεκτό, τόσο απ' αυτούς που υποστηρίζουν την ενότητα των Ομηρικών επών όσο και από το αντίπαλο στρατόπεδο, πως η αρχή της σύνθεσης των συγκεκριμένων επικών δημιουργιών, τοποθετείται στην αρχή της ιστορικής περιόδου και μιλώντας με αριθμούς, κατά προσέγγιση από τον δέκατο ως τον έκτο αιώνα Π.Χ. Από την αρχαιολογική σκοπιά, η γέννηση των έργων του Ομήρου εντοπίζεται στην Γεωμετρική εποχή, κάτι που προκύπτει και από τις Ομηρικές περιγραφές του Μηκυναικού πολιτισμού, μέσα από την εξήγηση δηλαδή στοιχείων και αντικειμένων του¹.

Επομένως είναι αρκετά ενδιαφέρουσα η σχέση των Ομηρικών επών με την ιστορία, καθώς τόσο η Ιλιάδα όσο και η Οδύσσεια προϋποθέτουν τον τρωικό πόλεμο ως ιστορικό γεγονός αλλά και ως πραγματικό. Η ιστορικότητα του τρωικού πολέμου άλλωστε στηρίζεται και σε σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα, στο λόφο του σημερινού Χίσαρλικ και σε επιγραφικά δεδομένα, που υποστηρίζουν την ύπαρξη της πόλης των Χετταίων Βιλούσα. Επομένως η ομηρική αφήγηση έχει έντονο ιστορικό χρώμα, έχοντας ως υπόβαθρο τον Τρωικό πόλεμο, ο οποίος θα πρέπει να θεωρείται και αρκετά πιθανός σύμφωνα με τις παραπάνω ανακαλύψεις, καθιστώντας έτσι αρκετά σοβαρή την Ομηρική επική ποίηση².

Στον Όμηρο συναντούμε γεωγραφικά και εθνογραφικά στοιχεία, τα οποία συνδέονται άμεσα με την ιστοριογραφική επιστήμη. Οι ήρωες περιγράφουν τις περιοχές που συναντούν κατά την διάρκεια των ταξιδιών τους, τα διάφορα λιμάνια, επιδεικνύοντας μάλιστα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις αποστάσεις. Αντιπροσωπευτικό δείγμα του ομηρικού αυτού ενδιαφέροντος είναι ο κατάλογος των Αχαιών στην Β' ραψωδία της Ιλιάδος. Ο κατάλογος αυτός μας παρέχει περιγραφή της Ελλάδος κατά

¹ Nilsson P.M.(1989), *Όμηρος και Μηκύνες*, (ΜΤΦ) Μαζαράκης Α. Αθήνα, σ.σ. 159

² Μαρωνίτης Δ.Ν.- Πόλκας Λ.(2007), *Αρχαϊκή επική ποίηση από την Ιλιάδα στην Οδύσσεια*. Θεσσαλονίκη, σ.σ. 15-16

την Μυκηναϊκή εποχή, με περιγραφή των σημαντικότερων πόλεων-πρωτευουσών όπως την Τίρυνθα, την Πύλο και τον Ορχομενό, μία περιγραφή που πρακτικά αποτελεί μία εικόνα του παρελθόντος, αποτελούμενη από βασιλεία και μία σειρά από τόπους¹. Επιπλέον άλλη μία γνήσια πηγή ιστορικόεθνογραφικού ενδιαφέροντος είναι οι στίχοι 867-869 από την ίδια ραψωδία όπου πληροφορούμαστε για την περιοχή της Μιλήτου, η οποία κατοικείται από τους βαρβαρόφρονους κάρες, επισημαίνοντας την πρόθεση της επικής ποίησης να αναδείξει τον προελληνικό χαρακτήρα της περιοχής.

3.2 ΗΣΙΟΔΟΣ

Η τάση για την συστηματοποίηση των παραδόσεων, έπαιξε καθοριστικό ρόλο για την δημιουργία της σχολής των γενεαλόγων ποιητών, με κύριο εκπρόσωπο τον επικό ποιητή Ησίοδο. Μεγάλος στόχος της νέας αυτής πνευματικής τάσης, ήταν η εμφάνιση ενός ενιαίου συστήματος των σχέσεων θεών- ηρώων, όπου θα γινόταν ανίχνευση της αρχής των γεγονότων και της γενεαλογίας των βασιλικών οικογενειών. Πρακτικά, ο συσχετισμός πραγματικών ιστορικών οικογενειών και μυθικών ηρώων, σκοπό είχε την αναζήτηση της αρχής των Ελληνικών πόλεων-κρατών και της εδραιώσής τους κατά την ηρωική εποχή².

Στην επική ποίηση του Ησιόδου, η ιστοριογραφική ευαισθησία εντοπίζεται μέσω της μυθικής αφήγησης των πέντε περιόδων και της διαδοχής των ανθρώπινων γενεών. Το πέρασμα από την εποχή του χρυσού και η κατάληξη στην εποχή του σιδήρου, παρουσιάζουν πλήρως την αντίληψη περί μίας προοδευτικής παρακμής στην ιστορία του ανθρώπινου γένους. Αυτή άλλωστε είναι και η δύναμη της ησιόδειας ποίησης, αφού συνδυάζεται με το πάγιο αίτημα για αληθοφάνεια χωρίς βέβαια αυτό να αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την αναπτυξή της³.

Και στην επική ποίηση του Ησιόδου λοιπόν βρίσκουμε σημεία επαφής με την ιστοριογραφία. Στην θεογονία και στον κατάλογο γυναικών, υπάρχει σημαντικό σύμπλεγμα θεικών και ηρωικών γενεαλογιών, όπου το σύστημα των γενεαλογικών διαδοχών λειτουργεί ως χρονολογικό κριτήριο. Η θεογονία άλλωστε λειτουργεί περισσότερο ως διδακτικό κείμενο και όχι ως ιερό. Αυτό προκύπτει από το γεγονός πως χειρίζεται την γενεαλογία και τον μύθο, έτσι ώστε να μεταδώσει στο κοινό με τον

¹ Page D. (1999), *Η Ιλιάς και η ιστορία*, (ΜΤΦ) Παναγιώρη Κ. Αθήνα. 135-136

² Βλ. Bury J.B., ό.π. 12

³ Lamberton R. (2005), *Ησίοδος ο ποιητής και το έργο του*, (ΜΤΦ) Τσάτσου Μ. Αθήνα, σ.σ. 100

καλύτερο δυνατό τρόπο τις ηθικές αρχές και διδάγματα που προκύπτουν από τους παρεμβαλλόμενους μύθους¹.

3.3 ΛΥΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Στον χώρο της λυρικής ποίησης, υπάρχουν σημαντικά ιστοριογραφικά στοιχεία, τα οποία αποτελούν ζωτικής σημασίας θεμέλια για την μετέπειτα εξέλιξη του είδους στην Αρχαία Ελλάδα. Κατά κύριο λόγο στην ελεγειακή λυρική ποίηση, πραγματοποιούνται σημαντικές αναφορές που σκοπό έχουν την ανάμνηση και κατ' επέκταση την αφήγηση αξιομνημόνευτων ανθρώπινων πράξεων που διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο στην πορεία της ιστορίας. Ειδικότερα η ελεγεία στην εξέλιξή της, μεταμορφώνεται από θρηνητικό τραγούδι σε άσμα που ο ποιητής εκφράζει τα ατομικά αισθηματά του αφενός και αφετέρου απευθύνεται και στα ανοικτά ζητήματα της πολιτικής και καθημερινής ζωής. Έτσι τα ελεγειακά ποιήματα αποκτούν ηθικολογικό, πατριωτικό και πολιτικό τόνο². Κοινός παρανομαστής της πνευματικής αυτής εξέλιξης του λυρικού είδους, ήταν η εμμονή των ποιητών- ιδίως της ελεγείας- να επισημαίνουν και να επαναφέρουν στην μνήμη γεγονότα από το παρελθόν.

Σημείο αναφοράς της προσκόλλησης της λυρικής ποίησης στο παρελθόν είναι ο ποιητής Τυρταίος. Ο εν λόγω λυρικός ποιητής, παρουσίασε συγγραφικό έργο κατά την διάρκεια του Β' Μεσσηνιακού πολέμου. Βασικός σκοπός της ποιησής του, ήταν η προτροπή για ανδρεία εκ μέρους των Λακεδαιμονίων πολεμιστών, στίχοι που είχαν πολιτικό χρώμα και πρακτικά παρακινούσαν τους Σπαρτιάτες σε πόλεμο εναντίον των εχθρών τους³. Στην προσπάθειά του αυτή, πραγματοποιεί αναδρομή στο παρελθόν καθώς απευθυνόμενος στους πολεμιστές, επαναφέρει στην μνήμη τους τα γεγονότα του πρώτου πολέμου, τα οποία είχαν συμβεί πολλές δεκαετίες πριν.

Ο Μίμνερμος και ο Αλκαίος, είναι ακόμα δύο δείγματα ιστορικής ευαισθησίας στην λυρική ποίηση. Ο Μίμνερμος στο έργο του Σμυρνηίδα, πραγματοποιεί περιγραφή με έντονο επικό χρωματισμό των πολεμικών γεγονότων μεταξύ Σμύρνης

¹ Βλάχος Α.(2000), *Ησιόδου θεογονία*. Αθήνα, σ.σ.14-15

² Βουτιερίδης Η.Π.(1999), *Αρχαίοι Έλληνες λυρικοί*. Αθήνα, σ.σ. 6-7

³ Σκιαδάς Α.Δ.(2000), *Αρχαϊκός λυρισμός*, ΤΟΜΟΣ Α'. Αθήνα, σ.σ. 41-42

και Λυδών, τα οποία εντοπίζονται μισό αιώνα νωρίτερα. Η περιγραφή αυτή ήταν αποτέλεσμα της γενικότερης τάσης που υπήρχε να περιγράφονται σύγχρονα γεγονότα, η σημασία των οποίων θα λάμβανε άμεση αναγνώριση¹.

Ο Αλκαίος από την πλευρά του, υπήρξε εκπρόσωπος της μονωδικής λυρικής ποίησης. Ο συγκεκριμένος ποιητής, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή του τόπου του, της Μυτιλήνης δηλαδή. Τόσο ο βίος και το έργο του, όσο και η χρονολογησή του καθορίζεται από την σχέση του με τα ιστορικά γεγονότα και τα πολιτικά πρόσωπα που είχαν πρωτεύοντα ρόλο στα πολιτικά πράγματα της πατρίδας του. Έντονες ήταν οι εμπειρίες του που συνδέονταν με τα κοινά καθώς έζησε αγώνες κατά της τυραννίδας, εξορίες, συνωμοσίες, πολέμους, κοινωνικές και πολιτικές διαμάχες. Μεγάλες ήταν και οι εσωτερικές έριδες τις οποίες συνάντησε, ιδιαίτερα ανάμεσα σε αριστοκρατικά γένη (Π.Χ. Αρχεανάκτιδες, Κλεανάκτιδες)². Επομένως, το συγκεκριμένο είδος λυρικής ποίησης έχει ως δεξαμενή θεμάτων και την πολιτική επικαιρότητα, προσπαθώντας να τα μεταδώσει στην ιστορική μνήμη. Ο Αλκαίος ακολουθώντας την γραμμή αυτή, επιχειρεί μέσα από τους στίχους του να παρουσιάσει την διαμάχη για την εξουσία της Μυτιλήνης ανάμεσα στα αριστοκρατικά γένη, έτσι ώστε αυτή να διατηρηθεί στο ιστορικό αποθετήριο της ανθρώπινης μνήμης.

4. ΕΚΑΤΑΙΟΣ Ο ΜΙΛΗΣΙΟΣ(ΠΡΩΤΗ ΣΟΒΑΡΗ ΕΝΔΕΙΞΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ)

Ο Εκαταίος ο Μιλήσιος, τοποθετείται στα πρώτα στάδια της Αρχαίας Ελληνικής ιστοριογραφίας, όπως μας πληροφορεί ο Ηρόδοτος, ο οποίος έζησε λίγο αργότερα και επηρεάστηκε από το έργο του. Η γέννηση του Εκαταίου, χρονικά εντοπίζεται ανάμεσα στο 560 και 550 Π.Χ. Ένας από τους σημαντικότερους σταθμούς στην ζωή του, ήταν η συμμετοχή του στην Ιωνική επανάσταση, όπου και είχε ενεργό ρόλο στα κοινά της πόλης του κατά την διάρκεια της Περσικής κατοχής της Μ.Ασίας, παρέχοντας σημαντικές συμβουλές στους συμπολίτες του. Εξ' ίσου σπουδαία ήταν και τα ταξίδια τα οποία έκανε, καθώς επισκέπτηκε την Αίγυπτο και κατά πάσα

¹. Βλ. Montanari, ό.π 280

²Σκιαδάς Α.Δ.(2000), *Αρχαϊκός λυρισμός*, ΤΟΜΟΣ Β'. Αθήνα, σ.σ. 227

πιθανότητα την Περσία και την Νότια Ρωσία. Η χρονολογία θανάτου του κατά προσέγγιση ήταν το 480 Π.Χ.¹.

Ο Εκαταίος, θεωρείται ως ο πρώτος ιστορικός, κυρίως για την μέθοδο που ακολούθησε σχετικά με την μελέτη του παρελθόντος. Διακρίθηκε για την ορθολογική κριτική του μύθου, σχετικά με την αφήγηση των παρελθόντων γεγονότων. Η χρησιμοποίηση του πεζού λόγου εκ μέρους του Εκαταίου, ήταν ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτηματά του, καθώς αποτέλεσε στοιχείο πραγμάτευσης κατά κύριο λόγο ιστορικών θεμάτων και μια σημαντική απόδειξη πως υπήρξε ένας από τους πρώτους πεζογράφους στην Ιωνία².

Σημαντικό ήταν το έργο του Εκαταίου στον τομέα της γενεαλογίας. Ο σπουδαίος αυτός ιστορικός, θεώρησε ζωτικής σημασίας την παράθεση πληροφοριών με βάση την χρονολογική σειρά τους, με σκοπό το έργο του να είναι χρήσιμο για το κοινό. Η μεθοδός του αυτή τον οδήγησε στην σύνταξη των τεσσάρων γενεαλογικών βιβλίων του, όπου και τακτοποίησε όλες τις δοξασίες τις σχετικές με τους μυθικούς ήρωες. Ο ιστορικός ήδη από το προοίμιο του γενεαλογικού του έργου, προσπαθεί να ξεφύγει από την παράδοση της ανατολής, στην οποία κυριαρχούσε μόνο ο λόγος του εκάστοτε βασιλιά. Βέβαια το περιεχόμενο των γενεαλογιών του Εκαταίου είναι παρεμφερές με αυτό του Ησιόδου, όπως στον κατάλογο γυναικών που κυριαρχεί η μυθολογία και οι επικοί θρύλοι. Στο σημείο αυτό όμως εντοπίζουμε την βασική διαφορά του Εκαταίου, όπου και τον ενέταξε στον χώρο της ιστοριογραφίας. Ο Εκαταίος ήταν ο πρώτος που προσπάθησε να χρονολογήσει κατά τρόπο ορθολογικό την ηρωική εποχή και να την συνδέσει μάλιστα με την ιστορική εποχή, μέσω της διαδοχής των γενεών, ανοίγοντας παράλληλα τον δρόμο για τους μεταγενέστερους. Πρακτικά το έργο του αυτό αποτέλεσε την προσπάθεια οργάνωσης των Ελληνικών και Θεικών παραδόσεων. Έτσι εμφανίζεται μία προσπάθεια χρονολογικής κατάταξης των ιστορικών γεγονότων, κάτι που τον απασχόλησε και στα δύο βιβλία του. Άλλωστε οι αρχαίοι δεν είχαν ανακαλύψει σύστημα χρονολόγησης των ιστορικών συμβάντων μέχρι τότε και ο Εκαταίος ήταν ο πρώτος που επιχείρησε κάτι τέτοιο. Χώρισε τις γενιές των Δαναίδων, του Ηρακλή και των επιγόνων του Ηρακλή σε χρονολογικές περιόδους, όπου στην καθεμία αντιστοιχούσαν περίπου 40 χρόνια. Άρα υπολόγιζε το

¹ Kroh P. (1996), *Λεξικό Αρχαίων συγγραφέων Ελλήνων και Λατίνων*, (ΜΤΦ) Λυπουρλής Δ.- Τρομάρας Λ. Θεσσαλονίκη, σ.σ.161

² Βλ. Bury J.B., ό.π. 19

παρελθόν με βάση τις γενιές, ενώ την σύγχρονη ιστορία, με βάση τα αρχεία των ανατολικών μοναρχιών. Με το έργο αυτό του Εκαταίου λοιπόν, παραλληλίστικαν τα γεγονότα της ελληνικής ιστορίας και καθορίστικαν χρονολογίες ορόσημα, όπως η κατάληψη των Σάρδεων¹. Επομένως η ιστορική επιστήμη με τον Εκαταίο παρα το γεγονός πως δεν έχει προσδιορίσει ακριβώς το αντικείμενό της, εν τούτοις έχει ακολουθήσει μία συγκεκριμένη μορφή, αυτή του ιωνικού πεζού λόγου². Επιπλέον οι γενεαλογίες του Εκαταίου, αποτελούν την πρώτη προσπάθεια συστηματοποίησης των διαθέσιμων γνώσεων για το παρελθόν και ελέγχου της αξιοπιστίας των παραδόσεων. Όπλα του στο εγχείρημα αυτό, ήταν ο νόμος του Πιθανού και του εύλογου αλλά και η κριτική στάση απέναντι στην παράδοση. Όπως γίνεται αντιληπτό και από το προοίμιο, η προσέγγιση της αλήθειας δεν γινόταν με βάση τις εξωτερικές πηγές έμπνευσης όπως στον Ησίοδο αλλά με γνώμονα την προσωπική γνώμη και κρίση³.

Εκτενές ήταν το έργο του Εκαταίου και στο πεδίο της γεωγραφίας. Συγκεκριμένα, κατασκεύασε έναν χάρτη της υδρογείου με την επωνυμία <<ΓΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΣ>>. Τον χάρτη αυτό τον πλαισίωσε με ένα δίτομο επεξηγηματικό έργο το οποίο ονόμασε <<Περιηγησις>>. Πέρα από τις τοπογραφικές πληροφορίες, ο Εκαταίος προσέφερε και πολύ σημαντικά στοιχεία για τους λαούς και τους πολιτισμούς τους, ενώ μεγάλη ήταν η επίδραση που άσκησε στους μεταγενέστερους όπως τον Εύδοξο και τον Ερατοσθένη⁴. Ο Εκαταίος υπήρξε αν όχι ο εισηγητής, σίγουρα ο κύριος εκπρόσωπος της σχηματοποιημένης γεωγραφίας. Χώρισε την γή σε τέσσερα τεταρτημόρια με βάση τον άξονα βορρά- νότου (ποταμός Ίστρος- Νείλος) και Ανατολής – Δύσης. Στο εσωτερικό της συγκεκριμένης διαίρεσης, περιέγραφε τις περιοχές αυτές με γεωμετρικά σχήματα, θεωρώντας πως οι γεωμετρικές αυτές προσεγγίσεις αποτελούσαν απλούστευση. Επιπλέον στην περιηγησή του, προχωρούσε με την φορά των δεικτών του ρολογιού από τη βόρεια ακτή της μεσογείου στην νότια και την αντίστροφη διαδρομή⁵. Με τον τρόπο αυτό θέλησε να δημιουργήσει έναν υπομνηματισμένο χάρτη του κόσμου, ο οποίος θα διέφερε από τον χάρτη του Αναξίμανδρου που είχε δημιουργηθεί έναν αιώνα νωρίτερα.

¹ *Εκαταίος άπαντα* (2000), (ΕΠΙΜ) Φιλολογική ομάδα Κάκτου. Αθήνα, σ.σ. 21

² Βλ. Trede M.S, ό.π. 228

³ Βλ. Ρεγκάκος Α.Β, ό.π.34

⁴ Βαρβιτσιώτης Θ.Γ. (2010), *Λεξικόν Αρχαίων Ελλήνων*. Αθήνα, σ.σ. 150

⁵ Βλ. Montanari, ό.π. 289

5.ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟ ΑΙΩΝΑ Π.Χ

Κατά τον Πέμπτο αιώνα, στον ιστοριογραφικό τομέα, δεσπόζουν δύο από τις σημαντικότερες μορφές του επιστημονικού αυτού πεδίου. Ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης μεσουρανούν την περίοδο αυτή, εδραιώνοντας ουσιαστικά- ιδιαίτερα ο Θουκυδίδης- την επιστημονική ιστοριογραφία. Αναμφισβήτητη είναι η προσφορά τους στο ιστοριογραφικό είδος, αφού αποτέλεσαν σημαντική επίδραση και για τους μεταγενέστερους συγγραφείς και πρακτικά έστρεψαν το ενδιαφέρον στα καθαρά ανθρώπινα γεγονότα. Η διεξοδική ανάλυση του έργου και των τεχνικών των σπουδαίων αυτών ιστορικών θα πραγματοποιηθεί παρακάτω, καθώς χρήζουν ιδιαίτερης αναφοράς αφού κατέχουν σημαίνουσα θέση στην πορεία του επιστημονικού αυτού χώρου. Παράλληλα στην διάρκεια του αιώνα αυτού, δρούν και άλλα πρόσωπα, τα οποία βέβαια δεν κατέχουν την σημασία του Ηροδότου και του Θουκυδίδα, βάζουν όμως το λιθαράκι τους στον εμπλουτισμό του ιστοριογραφικού ενδιαφέροντος.

Ως συνέχεια της λογογραφικής παράδοσης της αρχαϊκής εποχής, εξαπλώνεται ένα είδος ιστοριογραφικών έργων, που περιλαμβάνουν εθνογραφικά, γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία, που αφορούν την περσική αυτοκρατορία. Η τάση αυτή καταγράφηκε στις Ελληνικές αποικίες της Ασίας λόγω του Περσικού επεκτατισμού εις βάρος του Λυδικού βασιλείου σε πρώτη φάση και ύστερα εναντίον των Ελληνικών πόλεων. Παρομοίως, οι σχέσεις των Ελλήνων της Ασίας με τους Λυδούς, οδήγησε στο εθνογραφικό ενδιαφέρον και για την Λυδία. Έτσι τον αιώνα αυτό συντελείται η συγγραφή των Περσικών και των λυδικών έργων, απ' τα οποία σώζονται μόνο αποσπάσματα. Στο πρώτο μίσο του Πέμπτου αιώνα συγγραφείς των περσικών ήταν ο Χάρων ο Λαμψακός και ο Διονύσιος ο Μιλήσιος ενώ των λυδικών ο Ξάνθος ο Λυδός.

Πέρα από τις δύο μνημειώδεις μορφές της ιστοριογραφικής, την εποχή αυτή ξεχωρίζει και ο Ξάνθος από τις Σάρδεις, ο οποίος έγραψε 4 βιβλία υπο τον τίτλο Λυδικά. Στο έργο αυτό, συγκαταλέγονται δοξασίες για την φύση της χώρας της Μικράς Ασίας που γεννήθηκε ο Ξάνθος, όπως επίσης και των διαφορών των Λυδικών φύλων, όπως αυτές μνημονεύονται από τον Στράβωνα και τον Δίονυσο. Το έργο αυτό του Ξάνθου, είναι αναγκαίο να διαχωριστεί από μεταγενέστερα έργα, όπως τα

μαγικά, όπου πραγματοποιείται αναφορά στην θρησκεία και την λατρεία του Ζωροάστρου, σύνθεση η οποία σε καμία περίπτωση δεν πλησιάζει την ιστορική παρατήρηση του Ξάνθου¹.

6. ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟ ΑΙΩΝΑ Π.Χ.

Η πληθωρική μορφή του θουκυδίδη κατά τον προηγούμενο αιώνα, ο οποίος συνέβαλε τα μέγιστα στην εδραίωση της επιστημονικής ιστοριογραφίας, επηρέασε σε μεγάλο βαθμό και την ιστοριογραφία του επόμενου αιώνα, δηλαδή του τέταρτου. Δύο παπυρικά αποσπάσματα που ανακαλύφθηκαν στην περιοχή της Οξυρρύγχου αποδεικνύουν την Θουκυδίδεια αυτή επίδραση, όπως άλλωστε και τα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών του Ξενοφώντα. Τα κείμενα που περιλαμβάνονταν στα παπυρικά αυτά ευρήματα είχαν τίτλο Ελληνικά Οξυρύγχια και εκτείνονταν σε 21 παπυρικούς κυλίνδρους που χρονολογήθηκαν τον δεύτερο με τρίτο αιώνα Μ.Χ. Η χρονολογική έκταση των γεγονότων που περιγράφονταν στο συγκεκριμένο έργο εκτεινόταν από το 409 Π.Χ. ως και το 395 Π.Χ. (πιθανότητα σημείο τερματισμού της ιστορικής αφήγησης ήταν η ναυμαχία της Κνίδου), σε μία περίοδο που συνέγραψε παράλληλα ο Ξενοφών τα Ελληνικά και ο Διόδωρος ο σικελιώτης την ιστορική βιβλιοθήκη. Ο συγγραφέας των Ελληνικών οξυρρυγίων σκοπίμως παραβλέπει τον Ξενοφώντα, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί πηγή τόσο σε ουσία όσο και σε μορφολογικό επίπεδο για τον Διόδωρο. Ο Διόδωρος με την σειρά του αντλεί τις πληροφορίες για την ιστορική βιβλιοθήκη από τον Έφορο από την Κύμη, μαθητή του σπουδαίου ρήτορα Ισοκράτη². Επομένως σύμφωνα με την εν λόγω προσέγγιση το ιστορικό αυτό έργο αποδίδεται στον Έφορο³.

Η συνάφεια των Ελληνικών οξυρρυγίων με το θουκυδίδειο έργο σχετικά με τα χρονολογικά δεδομένα είναι πασιφανής. Παρα το γεγονός πως δεν καθίσταται απολύτως δυνατή η ακριβή προσέγγιση του σημείου έναρξης και λήξης των γεγονότων του έργου, τα Ελληνικά οξυρρύγχια μπορούν να θεωρηθούν συνέχεια της ιστορικής μονογραφίας του Θουκυδίδη καθώς η αφήγηση των γεγονότων έχει αφετηρία το 411 Π.Χ. Σύγκλιση με τον θουκυδίδη υπάρχει και ως προς τα μεθοδολογικά χαρακτηριστικά. Η επιλογή του χρονολογικού κριτηρίου που είχε

¹ Muller. O.K. (1996), *Ιστορία της Ελληνικής φιλολογίας*, (ΜΤΦ) Κυπριανός Α. Αθήνα, σ.σ. 443

² Μανδηλαράς Β.Γ. (2005), *Πάπυροι και παπυρολογία. Εισαγωγή στην επιστήμη της παπυρολογίας*. Αθήνα, σ.σ. 223

³ Mioni E. (2009), *Εισαγωγή στην Ελληνική παλαιογραφία*, (μτφ) Παναγιωτάκη Ν.Μ. Αθήνα, σ.σ. 32

Θουκυδίδεια βάση αφενός και αφετέρου η εξέλιξη της αφήγησης με αφετηρία την εναλλαγή των εποχών είναι δύο από τα σημεία επαφής μεταξύ του συγκεκριμένου έργου και αυτό του σπουδαίου ιστορικού. Επιπροσθέτως, η τάση αντικειμενικότητας που διακρίνει το έργο σχετικά με την παρουσίαση των γεγονότων χωρίς σχολιασμό αποτελεί άλλη μία σοβαρή ένδειξη της Θουκυδίδειας επίδρασης πάνω στο εκ της Οξυρρύγχου προερχόμενο έργο¹.

Ο Έφορος από την Κύμη και ο Θεόπομπος από την Χίο αποτέλεσαν άλλα δυο σημαίνοντα πρόσωπα στην πορεία της Σικελικής πεζογραφίας, ενώ ο Αινείας ο τακτικός υπήρξε βασικός εκπρόσωπος της στρατιωτικής ιστοριογραφίας. Ο Έφορος μαθητής του Ισοκράτη έζησε την ίδια ακριβώς περίοδο με τον Θεόπομπο, βιώνοντας την εκστρατεία του Αλεξάνδρου εναντίον της Περσίας. Επομένως χρονολογικά η υπαρξή του εντοπίζεται μεταξύ 400 και 330 Π.Χ.

Ο Έφορος πραγματοποίησε στροφή—όντας ο κυριότερος εκπρόσωπος—στην ρητορική ιστοριογραφία αλλά και σε ένα είδος παγκόσμιας ιστοριογραφίας. Στα πλαίσια της ρητορικής ιστοριογραφίας, τόνισε την σημασία των υφολογικών και εκφραστικών μέσων που υπηρετούν καλλιτεχνικούς σκοπούς, ενώ η παγκόσμια ιστορία του, έχοντας ως βάση την πανελλήνια ιδέα του Ισοκράτη διεύρυνε την ιστοριογραφική προοπτική. Το κατόρθωμά του αυτό είχε ως βάση την απομάκρυνσή του από την σύγχρονη δράση και την προσκόλλησή του στην δράση των πόλεων της Ελλάδας και της Μικράς Ασίας από την εποχή των Ηρακλειδών ως και το 340 Π.Χ. Πρακτικά εγκατέλειψε την τάση που υπήρχε μετά τον Θουκυδίδη, κατά την οποία η ιστορία αποτελούσε συνέχεια της αφήγησης των προγενέστερων ιστοριογράφων με την εξιστόρηση μόνο σύγχρονων γεγονότων. Με αφετηρία λοιπόν τους Αρχαιοτάτους χρόνους και με γνώμονα ένα διευρυμένο ιστορικό ορίζοντα κατέληξε στην σύγχρονη εποχή. Στην προσπάθειά του αυτή συμπεριέλαβε μύθους, λατρείες, εθνογραφικό και γεωγραφικό υλικό, όπως επίσης πολιτικές και στρατιωτικές διηγήσεις. Επομένως το έργο του συγκροτούσε ένα είδος καθολικής ιστορίας, δημιουργώντας ένα συμπίλημα σκόρπιων ιστορικών γεγονότων σε μία διήγηση και πραγματοποιώντας παράλληλα αναφορές σε Αιγυπτιακές, Περσικές και Καρχηδονιακές υποθέσεις, οι οποίες είχαν άμεση σύνδεση με την Ελληνική ιστορία².

¹ Βλ. Montanari, ό.π. 572

² Βλ. Easterling P.E.- Knox B.M.W, ό.π.613

Ο θεόπομπος από την Χίο, μαθητής του Ισοκράτη, ήταν Έλληνας ιστορικός φίλος του Φιλίππου του Δευτέρου και του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Η συμπαθειά του προς την Σπάρτη είχε ως αποτέλεσμα την εξορία του από την πατρίδα του την Χίο στην Αλεξάνδρεια, όταν ο Αλέξανδρος πέθανε. Παρα την ταραχώδη ζωή του, συνέθεσε πολλά έργα, η έκταση των οποίων ισοδυναμούσε με έξι ή ακόμα και δέκα φορές των έργων του Ηροδότου και του Θουκυδίδη, γεγονός όμως που δεν βοήθησε στην διάσωση της πλειοψηφίας του συγγραφικού του έργου. Το κυρίως ιστορικό έργο του, εντοπίζεται σε δύο έργα. Στα Φιλιππικά και στα Ελληνικά. Τα Ελληνικά, με έκταση 12 βιβλία, περιλαμβάνουν τα γεγονότα της Ελληνικής ιστορίας από το 411 ως και την ναυμαχία της Κνίδου το 394, λειτουργώντας ουσιαστικά ως συνέχεια του Θουκυδίδη. Τα φιλιππικά, τα οποία εκτείνονταν σε 58 βιβλία, εστίαζαν την προσοχή τους στην κυριαρχία της Μακεδονίας επί της βασιλείας του Φιλίππου του Β΄, όντας το σημαντικότερο και εκτενέστερο έργο του. Πρακτικά χρησιμοποίησε την ζωή του Φιλίππου σαν συνδετικό κρίκο σε ένα είδος παγκόσμιας ιστορίας, το σώμα της οποίας συνέθεταν κατά κύριο λόγο παρεκβάσεις¹. Οι παρεκβάσεις αυτές είχαν ως στόχο την τέρψη, υπερασπίζοντας παράλληλα την τάση του Θεόπομπου να αφηγείται μύθους, συνεπικουρούμενους πάντα με γεωγραφικά ενδιαφέροντα.

Ο Αινείας ο τακτικός δραστηριοποιήθηκε στον χώρο των στρατιωτικών πραγματειών. Οι εν λόγω πραγματείες είχαν ως βάση τους την εξειδικευμένη γνώση και ως σκοπό την παροχή των κατάλληλων στοιχείων για την άσκηση του επιστημονικού αντικείμενού τους. Ο συγγραφέας των στρατιωτικών πραγματειών είχε την απαιτούμενη εμπειρία σχετικά με τον πόλεμο, έτσι ώστε να προσφέρει στο κοινό του ένα εγχειρίδιο κατάλληλης συμπεριφοράς σε πολεμικές καταστάσεις. Με το συγκεκριμένο είδος είχε ασχοληθεί και ο Ξενοφώντας όπου στα έργα του <<Περί ίππικής>> και <<Ίππαρχικός>>, παραθέτει τεχνικές εκπαίδευσης αλόγων και ιππικού σώματος. Επομένως το είδος της στρατιωτικής πραγματείας εντοπίζεται ανάμεσα στην πολιτικοστρατιωτική ιστοριογραφία του Θουκυδίδη και την εξειδικευμένη τεχνολογία.

Ο Αινείας ο τακτικός, παρα το γεγονός πως έζησε μια γενιά μετά τον Ξενοφώντα, συνέγραψε το πρώτο κατεξοχήν εγχειρίδιο στρατιωτικής τέχνης. Ο πολεμικός ιστορικός συγγραφέας άλλωστε είχε εμπειρία από τα πεδία της μάχης,

¹ Howatson M.C. (1996), Εγχειρίδιο κλασικών σπουδών, (ΜΤΦ) Φόρης Β.Δ. Θεσσαλονίκη, σ.σ.322-323

αφού είχε συμμετάσχει ως στρατηγός στην μάχη της Μαντινείας. Θεμελιώδους αξίας έργο ήταν το <<Περί τῶν στρατηγικῶν ὑπομνήματα>> όπως επίσης και το <<πολιορκητικά ὑπόμνημα περί τοῦ πῶς χρή πολιορκούμενον ἀντέχειν>>. Στις συγκεκριμένες συνθέσεις, ο Αινείας εκθέτει όλα τα είδη των στρατηγημάτων και των προφυλάξεων που πρέπει να λάβει ένα στράτευμα έτσι ώστε να παραπλανήσει τον εχθρό. Επιπροσθέτως στο μοναδικό σωζόμενο έργο του με τίτλο <<Πολιορκητικά>> είχε ως στόχο τον τρόπο, σύμφωνα με τον οποίο μια πόλη πρέπει να οργανωθεί έτσι ώστε να ανταπεξέλθει σε μία πολιορκία¹.

7. Ηρόδοτος. Ο πατέρας της ιστορίας

Η εξέταση της ιστορικής σκέψης και της μεθοδολογίας του ιστορικού Ηροδότου από την Αλικαρνασσό, αποτελεί πολύ σημαντική προϋπόθεση για την εξέλιξη της παρούσας επιστημονικής έρευνας. Ο Κικέρων, γνωστός Ρωμαίος φιλόσοφος και πολιτικός, ένας εκ των μεγαλύτερων ρητόρων και πεζογράφων², χαρακτήρισε τον Ηρόδοτο ως πατέρα της ιστορίας (Pater historiae). Ο εκ της Ρώμης διανοούμενος, θεώρησε ότι ο Ηρόδοτος ήταν ο πρώτος πεζογράφος, που προσπάθησε συστηματικά να καταγράψει και να ερμηνεύσει τα μεγάλα γεγονότα της εποχής του. Το γεγονός αυτό από μόνο του είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς ο Ηρόδοτος είναι ο πρώτος ιστοριογράφος, για τον οποίο έχουμε πλήρη γνώση σχετικά με την μέθοδο που ακολουθούσε στην συγγραφή της ιστορίας του, όπως επίσης και για την εξέλιξη αυτής. Επιπλέον ο Αλικαρνασσεύς ιστοριογράφος, είναι ο πρώτος του οποίου το έργο σώζεται ακέραιο, αφού όπως είδαμε και νωρίτερα, πριν απ' αυτόν προηγήθηκαν εξέχουσες μορφές στο επιστημονικό αυτό πεδίο όπως αυτή του Εκαταίου, το έργο του οποίου όμως δεν σώθηκε στο σύνολό του, κάτι που δυσκόλεψε σε μεγάλο βαθμό την κατανόησή του και την αναγνώριση της προσφοράς του στην συγκεκριμένη επιστήμη.

7.1 ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η αναζήτηση βιογραφικών πληροφοριών για έναν αρχαίο συγγραφέα μέσα από το ίδιο του το έργο παρά από αμφιβόλου ποιότητας πηγές, μπορεί κάλλιστα να αποτελέσει τον βασικό οδηγό στην προσπάθεια εντοπισμού πληροφοριών για τα

¹ Κακαβούλιας Ι. (2005) *Ελληνική Γραμματολογία (αρχαία και βυζαντινή)*, Αθήνα, σ.σ. 17

² Rawson E. (1975), *Cicero a portrait*, σ.σ. 303

πεπραγμένα του σπουδαίου ιστορικού Ηροδότου. Παρ' όλα αυτά, ο Αλικαρνασσεάς ιστοριογράφος μας παραθέτει ελάχιστες πληροφορίες για την ζωή και τις εμπειρίες του, με φωτεινή εξαίρεση τα ταξίδια που πραγματοποίησε. Η τακτική του αυτή βέβαια, είχε ως γνώμονα την μεθοδολογία του Αρχαϊκού έπους, σύμφωνα με την οποία ο συγγραφέας έπρεπε να αποφεύγει τις αναφορές προς το προσωπό του, εκτός βέβαια αν αυτές εναρμονίζονταν με το θέμα του έργου του. Στο ιστορικό έργο του Ηροδότου όμως, η παρουσία του καθίσταται ευδιάκριτη. Σε αρκετές περιπτώσεις ο συγγραφέας μας δηλώνει αυτά τα οποία είδε και άκουσε, ενώ δεν είναι λίγες και οι πρωτοπρόσωπες αναφορές προς το άτομό του. Πρακτικά μοιράζεται την σκέψη του με το κοινό του, καθώς καταγράφει τους συνομιλητές του, εκφράζει τις αμφιβολίες του, σκέψεις και απόψεις του, ενώ πολλές φορές επικαλείται τους θεούς. Εντούτοις τα πραγματικά στοιχεία που παραθέτει για τον εαυτό του είναι ελάχιστα¹.

Συγκροτημένη και πλούσια αρχαία βιογραφία για τον Ηρόδοτο δεν μας σώζεται. Εξάλλου οι διάσπαρτες αναφορές προς το προσωπό του στο εύρος της Αρχαίας Ελληνικής λογοτεχνίας είναι πάρα πολλές σε αριθμό. Κύριες πηγές πληροφόρησης ήταν τα λήμματα <<Ηρόδοτος>> και <<Πανύασσις> στο λεξικό της Σούδας². Σύμφωνα με τις παραδόσεις αυτές, ο Ηρόδοτος υπήρξε πολίτης της Αλικαρνασσού, γόνος επιφανούς οικογενείας, γιός του Λύξη και της Δρυώς. Τα ανθρωπονύμια αυτά αλλά και η θέση της Αλικαρνασσού άλλωστε, φανερώνει ένα Καρικό υπόστρωμα, ενισχύοντας ακόμα περισσότερο την θέση υπέρ της καταγωγής του συγγραφέα από την Αλικαρνασσό³.

Η χρονολογία γέννησης του Ηροδότου τοποθετείται κατά προσέγγιση το 484-480 Π.Χ., ενώ του θανάτου του το 430-425 Π.Χ. Σημαντικό μέρος της ζωής του το πέρασε στην Αθήνα όντας εξόριστος, όπου οι προοδευτικές αντιλήψεις του για το δημοκρατικό πολίτευμα προκάλεσαν την αυστηρή κριτική των αντιπάλων του⁴. Η ζωή του επομένως χρονικά τοποθετείται ανάμεσα σε δύο πολύ σημαντικά γεγονότα. Η γεννησή του συμπίπτει με το τέλος των Μηδικών πολέμων, ενώ ο θάνατός του δέκα χρόνια μετά την έναρξη των εχθροπραξιών του Πελοποννησιακού πολέμου μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης⁵.

¹ Asheri D.-Lloyd A. (2010), *Ηροδοτου Ιστορία*, (μτφ) Σκουρέλος Δ. Θεσσαλονίκη, σ.σ. 144

² Βλάχος Α. (1987), *Ηροδοτου Ιστορία*, Τόμος Α. Αθήνα, σ.σ. 4

³ Bichler R.- Rollinger R. (2006), *Ηρόδοτος Εισαγωγή στο έργο του*, (Μτφ) Καίσαρ Μ. Αθήνα, σ.σ. 169

⁴ Τσιμπουκίδης Δ.Ι. (1999), *Αρχαία Ελληνική ιστορική σκέψη*. Αθήνα, σ.σ. 25

⁵ Βλ. Trede M.S, ό.π. 232

Η σημαντικότερη βιογραφική πληροφορία που μας παραδίδει ο Ηρόδοτος περιλαμβάνεται στο προοίμιο του έργου του και συγκεκριμένα στις δύο πρώτες λέξεις του κειμένου του <<Ηροδότου Αλικαρνησσεός>>. Με την φράση αυτή ο Ηρόδοτος ουσιαστικά δηλώνει την καταγωγή του, η οποία ήταν από την Αλικαρνασσό. Πρόκειται για μία πόλη στις νοτιοδυτικές ακτές της Μικράς Ασίας, που είχε γνωρίσει την υποταγή πρώτα από τους Λυδούς και έπειτα από τους Πέρσες. Βέβαια το μοναδικό αυτό βιογραφικό στοιχείο διασώθηκε μετά από πολλές δυσκολίες και υπο την σκιά πολλών αμφιβολιών. Τον τέταρτο αιώνα υπήρχε γραφή, την οποία αναφέρει ο Αριστοτέλης, όπου ο Ηρόδοτος αυτοπροσδιορίζεται ως <<Ηρόδοτος Θουρίου>>, αποικία δηλαδή στην νότια Ιταλία. Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, η ζωή του Ηροδότου χωρίζεται σε δύο στάδια. Τα νεανικά του χρόνια τα πέρασε στην ανατολική πλευρά του Ελληνικού κόσμου ενώ την ωριμότητα στην δυτική πλευρά¹. Ο επιφανής ιστοριογράφος συμμετείχε στην επιχείρηση εκ μέρους του Περικλή ίδρυσης της αποικίας των Θουρίων στο χώρο της κάτω Ιταλίας. Ωστόσο παρα την απόκτηση της νέας ιθαγένειας, δεν ξέχασε την προηγούμενή του, καθώς στο προοίμιο τονίζει την καταγωγή του από την Αλικαρνασσό αλλά και τις δωρικές παραδόσεις της πατρίδας του, που υπήρξαν αρκετά συχνά αντικείμενο τιμητικών διακρίσεων².

Σημαντική θέση στην πορεία της ζωής του Ηροδότου κατέχουν τα πολυάριθμα ταξίδια τα οποία πραγματοποίησε. Οι αναζητήσεις του ιστοριογράφου στις διάφορες περιοχές εγείρουν αρκετά ερωτήματα. Η χρονολόγηση των ηροδότειων περιπλανήσεων δεν είναι ακριβής, ούτε ο σκοπός της διεξαγωγής τους ούτε και η συνδεσή τους με το καθεαυτό έργο του συγγραφέα. Επομένως ο ερευνητής των Ηροδότειων σπουδών θα πρέπει να είναι οπλισμένος με υπομονή και επιστημονική φαντασία, έτσι ώστε να καθιερωθούν καθαρες συντεταγμένες σχετικά με το ζήτημα αυτό. Ο ιστοριογράφος πραγματοποίησε τα ταξίδια αυτά, παρακινούμενος από την έφεση του ανθρώπου να δει και να γνωρίσει καινούργια πράγματα, εμπλουτίζοντας έτσι τις γνώσεις του. Πρόκειται ακριβώς για την ίδια ίδια αγάπη των κατοίκων των ιωνικών αποικιών της Μ. Ασίας, οι οποίοι έδωσαν το έναυσμα για την εκκίνηση της τάσης αυτής, δηλαδή τους ενδιαφέροντος για καινούργιους τόπους και γνώσεις. Έτσι μονό τυχαίο δεν είναι το γεγονός πως παράλληλα με τα ταξίδια του ο Ηρόδοτος

¹ Romm J. (2004), *Ηρόδοτος ο ιστορικός και το έργο του*, (μτφ) Πολυκάρπου Π. Αθήνα, σ.σ. 87-88

² Βλ. Montanari, ό.π. 496

καταπιάστηκε με το έργο του, το οποίο διαμορφώθηκε κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αναδειχθεί ο δημιουργός του και ως γεωγράφος και ως ιστορικός¹.

Η επίσκεψη του Ηροδότου στην Αθήνα, αποτελεί ένα από τα σημαντικά γεγονότα της ζωής του. Πλείστες είναι οι πληροφορίες που παρέχονται από το έργο του για την Αθηναϊκή ιστορία και τοπογραφία. Οι περιγραφές της Ακρόπολης αλλά και οι αναφορές στους Πεισιστρατίδες, Αλκμεωνίδες και Φιλαΐδες, φανερώνουν την παραμονή του Ηροδότου στην Αθήνα. Επιπλέον και οι σχέσεις του με τον Σοφοκλή συγκλίνουν προς την κατεύθυνση αυτή. Ο Πλούταρχος σώζει την αρχή ενός ποιήματος του Σοφοκλή, όπου πραγματοποιείται αναφορά στον Ηρόδοτο. Επίσης πολλές είναι οι παραπομπές στις ιστορίες του Ηροδότου στα Σοφοκλεία ποιήματα. Χαρακτηριστικό είναι το χωρίο στην Αντιγόνη (905-912), το οποίο είναι γνήσιο. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, επιδεικνύεται η ίδια φρασεολογία με αυτή των ιστοριών, σχετικά με τον θάνατο του Ινταφέρνη, ενός απ'τους επτά συνωμοτών του Δαρείου, όπου η συζυγός του προτιμά να σώσει τον αδερφό της και όχι τον άντρα της και τα παιδιά της, γεγονός που αναδεικνύει την Ηροδότεια επίδραση². Με βάση την ένδειξη αυτή, ο Ηρόδοτος πιθανολογείται ότι βρέθηκε στην Αθήνα στο τέλος της δεκαετίας του 440. Στο σημείο αυτό βέβαια τίθεται και το θέμα της φύσης των δραστηριοτήτων του Ηροδότου. Πέραν των ιστοριογραφικών και εμπορικών ενδιαφερόντων του, ο ιστορικός παρουσίαζε έντονη δραστηριότητα και στον χώρο των δημόσιων αγορεύσεων και συναθροίσεων, στοιχείο που αποτελούσε και έναν από τους λόγους του ταξιδιού του στην Αθήνα. Χαρακτηριστική-αν και αμφισβητείται-είναι η φημολογία σύμφωνα με την οποία ο Ηρόδοτος έλαβε ως αμοιβή δέκα τάλαντα στο ψήφισμα του Άνυτου για τις δημόσιες αναγνώσεις του. Σε κάθε περίπτωση και με γνώμονα τις δραστηριοτητές του αυτές, ο Ηρόδοτος καθίσταται δυνατό να θεωρηθεί ως ένας διανοούμενος ταξιδιώτης, ο οποίος μπορεί να συγκριθεί ακόμα και με τους σοφιστές³.

7.2 ΕΡΓΟ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

¹ Συντομόρος Γ. (Επιμ.) (2001), *Ηρόδοτος*. Θεσσαλονίκη, σ.σ. 35-36

² Μαρκαντωνάτος Γ. Α. (2004), *Σοφοκλέους Αντιγόνη*. Αθήνα, σ.σ. 306-307

³ Βλ. Easterling P. E. - Knox B. M. W., *ο.π.* 567

Οι <<Ιστορίαι>> είναι το μοναδικό έργο του Ηροδότου, το οποίο μας κληροδοτήθηκε. Το περιεχόμενο της σύνθεσης αυτής, έχει ως βασικό της άξονα την ανάπτυξη της Περσικής αυτοκρατορίας αφενός και αφετέρου τα στάδια σύγκρουσης ανάμεσα σε ανατολή και δύση. Επομένως βασική θεματική συνιστώσα του ιστοριογραφικού έργου του Ηροδότου ήταν οι μηδικοί πόλεμοι, όπου οι δύο αντίπαλοι ήταν οι Έλληνες και οι Βάρβαροι¹. Η διαίρεση των ιστοριών συντελείται σε 9 βιβλία, το καθένα απ' τα οποία έφερε το όνομα μίας μούσας. Η διαίρεση και η τιτλοφορία αυτή, έλαβε χώρα κατά πάσα πιθανότητα τον πρώτο αιώνα Π.Χ. και πρέπει να αποδοθεί στους φιλόλογους της βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας και κυρίως στον Αρίσταρχο τον Σαμόθραξ, που ασχολήθηκε εντατικά με τον συγκεκριμένο ιστοριογράφο². Ο διαχωρισμός του Ηροδότειου έργου συντελέστηκε κατά πάσα πιθανότητα μετά το 280 Π.Χ., ενώ ο Λουκιανός από την άλλη πλευρά υποστηρίζει πως ο Ηρόδοτος κάποτε διάβασε την ιστορία του, μαγεύοντας το κοινό του στην Ολυμπία, το οποίο απέδωσε στο έργο του ιστορικού τα ονόματα των εννέα μουσών³. Η ανίχνευση των κριτηρίων της διαίρεσης αυτής δεν είναι εύκολη διαδικασία, καθώς και η εκτασή τους ποικίλει, ενώ και το περιεχόμενό τους δεν αποτελεί βάση για την διαίρεση αυτή. Το ιστορικό έργο του Ηροδότου έχει δομηθεί κατά θεματικούς πυρήνες, με βάση τους λόγους δηλαδή που εστιάζουν την προσοχή τους στους διάφορους πολιτισμούς που επισκέφτηκαν οι Πέρσες κατά την προελασή τους προς την Δύση. Με βάση τους λόγους αυτούς ο Ηρόδοτος παραπέμπει σε σημεία του έργου του (Π.χ Ασυριακό λόγο, Λυβικό λόγο), και επιστρέφει στην κυρίως αφήγησή του. Ωστόσο η διαίρεση αυτή δεν προσφέρεται ιδιαίτερα για επιμέρους ομαδοποιήσεις, διότι οι εκτάσεις των λόγων διαφέρουν⁴.

Στο πρώτο βιβλίο συναντούμε τους λόγους που συνδέονται με τον βασιλιά της Λυδίας Κροίσο και την ιστορία της Περσικής αυτοκρατορίας από την αρχή ως και τον Κύρο. Στο δεύτερο βιβλίο υπάρχει αφιέρωμα στην Αίγυπτο και στο τρίτο βιβλίο πραγματοποιείται αναφορά στον βασιλιά Καμβύση, στην έναρξη της βασιλείας του Δαρείου και μια παρέκβαση στην Τυρρανίδα του Πολυκράτη στην Σάμο. Στο τέταρτο και το πέμπτο βιβλίο παρατηρούμε την εκστρατεία του Δαρείου στην Σκυθία και την

¹ Βλ. Trede M.S, ό.π.233

² Βλ. Howatson M.C., ό.π. 102

³ Βλ. Συντομόρος Γ., ό.π.42

⁴ Βλ. Asheri D.-Lloyd A., ό.π. 160

Λιβύη και τις Περσικές στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον πληθυσμών που συνόρευαν με την Ελλάδα, όπως της Μακεδονίας και της Θράκης. Το έκτο βιβλίο είναι αφιερωμένο στα γεγονότα της Ιωνικής εξέγερσης αλλά και στην κατάληψη του Ελλήσποντου εκ μέρους των Περσών. Από το έβδομο ως το ένατο βιβλίο υπάρχει εκτενής περιγραφή της εισβολής του Ξέρξη και των επακόλουθων γεγονότων της, από την προετοιμασία μέχρι και την ολοκληρωτική ήττα των βαρβαρικών στρατευμάτων σε στεριά και θάλασσα. Το τελευταίο καταγεγραμμένο επεισόδιο στην ιστοριογραφική συγγραφή του Ηροδότου ήταν η κατάληψη της Σηστού από τους Αθηναίους το 479\478Π.Χ.

Οι ιστορίες του Ηροδότου, είναι το πρώτο μεγάλο λογοτεχνικό έργο που κυκλοφόρησε σε σύνοψη, κάτι που βοήθησε τα μέγιστα στην διαδοχή του. Ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε με μεγάλη θέρμη με την Ηροδότεια θεματολογία, ανατρέχοντας συχνά στις εθνολογικές, ζωολογικές και γεωγραφικές πραγματολογίες του. Επιπροσθέτως, στην ποιητική του ο σταγειρίτης φιλόσοφος τον τοποθετεί κατηγορηματικά στους ιστοριογράφους και όχι στους ποιητές (9 1451b 2), ενώ στην Αθηναίων πολιτεία είναι ο μοναδικός ιστορικός που κατονομάζεται. Ο Ηρόδοτος μαζί με τον Θουκυδίδη λοιπόν εμφανίζονται ως πρωτοπόροι στην ιστοριογραφική επιστήμη, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ανώτερης μόρφωσης της εποχής, συνδεδεμένοι μάλιστα με τους τότε φιλοσοφικούς στοχασμούς, όπως άλλωστε αποδεικνύεται και από την ενασχόληση του Αριστοτέλη με τον σπουδαίο ιστορικό¹.

7.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΗΡΟΔΟΤΟΥ

7.3.1 Ιστοριογραφικό περιεχόμενο

Ήδη από το προοίμιο, ο Ηρόδοτος μας γνωστοποιεί πως το έργο του θα λειτουργήσει ως ένα είδος παγκόσμιας ιστορίας, με ιδιαίτερη έμφαση στις αιτίες του πολέμου μεταξύ Ελλήνων και Βαρβάρων και στην καταγραφή των επιτευγμάτων του ανθρώπινου γένους, με την συγκεκριμένη πολεμική διένεξη να αποτελεί ένα τμήμα επί του συνόλου της ανθρώπινης ιστορίας. Η Ηροδότεια ιστορική πραγματεία λοιπόν, είναι ένα είδος εγκυκλοπαίδειας, με κεντρικό θεματικό μοτίβο τους Μηδικούς πολέμους, που επεκτείνεται σε όλων των ειδών τις γνώσεις της εποχής (ιστορικές, γεωγραφικές, κοινωνικές, ανθρωπολογικές). Πρώτο μέλημα του ιστοριογράφου ήταν

¹ Βλ. Bichler R.- Rollinger R., ό.π.175

η έκθεση των βιωμάτων και των ακουσμάτων του παρά ο ρυθμός της διήγησής του¹. Ο ιστοριογράφος πέτυχε ένα σπουδαίο αποτέλεσμα, καθώς τοποθέτησε τις ιστορίες και την εθνογραφία των λαών του κόσμου γύρω από τις αιτίες του πολέμου αυτού, οι αναφορές σε Σκύθες και Αιγυπτίους-ακόμα και με την μορφή παρέκβασης-επί της ουσίας φανέρωνε τις προθέσεις του Ηροδότου-, που αποσκοπούσε στην σύνταξη μίας καθολικής ιστορίας της ανθρώπινης φυλής. Επιπλέον ο Ηρόδοτος, πέρα από το θεματικό εύρος του έργου του, επιδίωκε και την εύρεση του κατάλληλου κοινού για την ιστορική πραγματεία, ευχή που διατυπώθηκε στο προοίμιο του, να μην σβηστούν δηλαδή τα γεγονότα του παρελθόντος, κάτι που σημαίνει πως το έργο του αφορούσε και τις μελλοντικές γενιές, έχοντας ως στόχο την δημιουργία μίας ιστορίας για την αιωνιότητα².

Κατ' αναλογία της Ιλιάδας, ο Ηρόδοτος περιγράφει την σύγκρουση Ελλήνων-βαρβάρων, χωρίς όμως να διακατέχεται από αίσθημα προκατάληψης υπέρ των συμπατριωτών του. Η ζωντανή παράθεση των γεγονότων και η πληθώρα των παρεκβάσεων, καθιστούν ακόμα περισσότερο ανάγλυφη την ανωτερότητα της πολεμικής αρετής και του φρονήματος των Ελλήνων αγωνιστών, στοιχεία που δεν καταλήγουν όμως σε άνευ όρων πολιτιστική επικράτηση τους και στρατιωτική κυριαρχία τους. Ο επικός χαρακτήρας των ιστοριών του Ηροδότου, εντοπίζεται ακριβώς στο γεγονός πως οι δύο αντίπαλοι κόσμοι Ανατολής και Δύσης, αναμετρούνται επί ίσοις όροις. Η αντιπαλότητα αυτή λοιπόν, αποτελεί μία πολύ σημαντική στιγμή στην ιστορία του ανθρώπινου γένους. Το σύνολο των προηγμένων σε τεχνολογικό και πνευματικό επίπεδο λαών εντός και εκτός της Μεσογείου έρχεται σε μία επαφή, έστω και βίαιη, μετρώντας τις δυνάμεις του σε στρατιωτικό και πολιτιστικό τομέα³.

7.3.2 ΠΗΓΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Η διαίρεση της έννοιας των πηγών αποτελεί μια αρκετά προσιτή διαδικασία. Οι πηγές χωρίζονται λοιπόν σε προφορικές και γραπτές, σε επίσημες και ανεπίσημες, σε αυτές που προέρχονται από μεμονωμένους προφορικούς πληροφοριοδότες και απ' αυτές που είναι προφορικά παραθέματα. Στην αρχαία Ελληνική γλώσσα όμως η έννοια της πηγής δεν προσδιοριζόταν από κάποια συγκεκριμένη λέξη, γεγονός που

¹ Βλ. Βλάχος Α., ό.π. 10

² Βλ. Bakker E.J.-De Jong F.G.I-Van Wees, ό.π.306

³ Βλ. Romm J., ό.π. 13-14

αποτελεί το πρώτο τροχοπέδι στην διερεύνηση των Ηροδότειων πηγών. Ο Ηρόδοτος χρησιμοποιεί όλα τα είδη των πηγών, αν και στο έργο του παραθέτει τα ονόματα δύο μόνο πληροφοριοδοτών. Του Αρχία από την Σπάρτη (3.55) και του Θέσανδρου από τον Ορχομενό (9.16). Ο Αλικαρνασσεάς ιστοριογράφος δεν ταξινομεί τα είδη των πηγών που χρησιμοποιεί με βάση κάποιο σύστημα ή ιεραρχία. Ακριβώς απ' το στοιχείο αυτό προκύπτει το γεγονός πως ο Ηρόδοτος δεν δείχνει ιδιαίτερη προτίμηση στις προφορικές πηγές έναντι των γραπτών ή και το αντίστροφο¹.

Οι πηγές του Ηροδότου χωρίζονται σε δύο βασικές κατηγορίες. Στην αυτοψία (οψις) και στην καταγραφή των προφορικών μαρτυριών (ακοή). Η πρώτη κατηγορία είναι και η πιο αξιόπιστη, καθώς απ' αυτή προκύπτει μία σταθερή πορεία των γεγονότων και όχι ετερο καθορισμοί. Επιπλέον οι οπτικές περιγραφές του Ηροδότου, στο βαθμό που έχουν εξακριβωθεί, αποδεικνύονται αληθείς και ακριβείς. Ο Ηρόδοτος, χρησιμοποιούσε την αυτοψία για να επαληθεύσει κάποιες από τις επιστημονικές θεωρίες του Ιωνικού διαφωτισμού. Παρα το γεγονός όμως πως για τον Ηρόδοτο η αυτοψία και η ακοή είναι τα κύρια όπλα του, πολλές φορές ο ίδιος δεν αποφεύγει τις εικασίες με αποτέλεσμα να καταλήγει σε μη αντικειμενικά συμπεράσματα. Επομένως ακολουθεί μία μέση οδό ανάμεσα στην ιωνική επιστημονική μέθοδο και την σοφιστική πρακτική².

Οι εθνογραφικές και ιστορικές πηγές που χρησιμοποίησε ο Ηρόδοτος, είχαν ως βάση την μέθοδο της αυτοψίας. Η τακτική του αυτή, οφειλόταν στα πολυάριθμα ταξίδια που πραγματοποίησε, όπως άλλωστε αναφέραμε και παραπάνω. Στις περιοχές που επισκέφτηκε, έκανε συλλογή επιτόπιων μαρτυριών, είτε γραπτών είτε προφορικών, ως ένα είδος δηλαδή αυτοψίας. Παρ' όλα αυτά ο τρόπος αυτός ανάκτησης πληροφοριών δεν μπορεί να θεωρηθεί και ο μοναδικός για τον συγκεκριμένο ιστορικό συγγραφέα. Η έλλειψη γλωσσικών γνώσεων αποτελούσε μεγάλο εμπόδιο για την διαδικασία της αυτοψίας, αφού ήταν αδύνατη η άμεση επαφή με τους διάφορους πληθυσμούς. Σε κάθε περίπτωση όμως, η Ηροδότεια έρευνα, τουλάχιστον τα τελευταία εκατό χρόνια, έχει καταλήξει σε ένα συμπέρασμα. Αντιμετωπίζει ως δεδομένη την αυτοψία του Ηροδότου και τα ταξίδια του, όπως επίσης και την εξέταση των πληροφοριοδοτών και την πιστή απόδοση των παρεχόμενων πληροφοριών³.

¹ Βλ. Bakker E.J.-De Jong F.G.v, ό.π. 349

² Βλ. Asheri D.-Lloyd A., ό.π. 165-166

³ Βλ. Bichler R.- Rollinger R., ό.π. 236-237

Ιδιαίτερη ήταν η σχέση του Ηροδότου και με την μυθολογία ως πηγή.Όντας εξοικειωμένος με τους μύθους τους σχετικούς με την διένεξη ανάμεσα σε Ευρώπη και Ασία,στο πρώτο του βιβλίο συσχετίζει τις διάφορες μυθικές αφηγήσεις με θέμα την αρπαγή γυναικών με τις δύο πλευρές του Τρωικού πολέμου.Ο ίδιος όμως ο συγγραφέας τονίζει πως δεν κρίνει την αλήθεια τέτοιων ιστοριών,αφου επιθυμία του ήταν να έχει η αφήγησή του ως αφετηρία την προσωπικότητα-από άποψη ιστορίας-που ο ίδιος γνώριζε ως τον πρώτο βασιλιά της ανατολής που επιτέθηκε κατά των Ελλήνων,δηλαδή τον Κροίσο.Έτσι ο Ηρόδοτος διαχωρίζει κατά κάποιο τρόπο τον εαυτό του από τους μυθογράφους και τις γενεαλογίες της παλιάς σχολής,οι οποίοι ξεκινούσαν τις ιστορίες τους με διαφόρων ειδών μύθους και έφταναν την αφήγησή τους ως την πρόσφατη εποχή,χωρίς όμως να δίνουν έμφαση στην διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε μύθο και αληθινή ιστορία¹.

Ξεχωριστή είναι η βαρύτητα που επιδίδει ο Ηρόδοτος στα πρωτότυπα τεκμήρια ως πηγές.Πρώτοι στην κατηγορία αυτή ήταν οι χρησμοί,η δυναμική των οποίων κατά την Αρχαϊκή περιοδο και την πρώιμη κλασσική ήταν αυξημένη,σε βαθμό μάλιστα που τα μεγάλα ιερά καθόριζαν την διακρατική πολιτική των Ελληνικών πόλεων.Οι κατάλογοι των αρχόντων και οι επιγραφές,συγκαταλέγονταν στα επίσημα έγγραφα που συγκέντρωσε ο Ηρόδοτος,γεγονός πολύ σημαντικό για την εξέλιξη της ιστορικής μεθόδου του Αλικαρνασσεά συγγραφέα².

7.3.3 ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ

Επομένως γνωρίζουμε για τον Ηρόδοτο,πως είχε στην διαθεσή του ένα μεγάλο εύρος ιστορικών πηγών λογογραφικού και εθνογεωγραφικού περιεχομένου,όπως επίσης και πρότυπα με ποιητική μορφή.Κομβικό σημείο για την κατανόηση της ιστοριογραφικής μεθόδου του Ηροδότου,είναι το χωρίο 2,99.Στο συγκεκριμένο σημείο ο ιστορικός τονίζει πως μέχρι εκείνη την στιγμή είχε παραθέσει όσα είχε δει ο ίδιος,όπως τα είχε εκτιμήσει με την κρίση του και επιβεβαιώσει με την ερευνά του(ὄψις τε και γνώμη και ιστορίη).Απο εκεί και στο εξής ξεκαθαρίζει πως θα διηγηθεί τις Αιγυπτιακές ιστορίες με βάση όσα άκουσε.Στην φράση αυτή λοιπόν πραγματοποιείται η σαφής διάκριση στην Ηροδότεια επιχειρηματολογία.Απο την μία πλευρα συναντούμε την αυτοψία και από την άλλη την αποδοχή των κυρίαρχων παραδόσεων.Στην πρώτη κατηγορία,υπάρχουν τα στοιχεία από την άμεση παρατήρηση τόπων και γεγονότων,ενώ για την δεύτερη ο Ηρόδοτος εξετάζει σε

¹ Βλ. Asheri D.-Lloyd A., ό.π. 188

² Βλ. Montanari ,ό.π.510

βάθος και διερευνά τις παραδόσεις με βασικό όπλο την κριτική συνείδησή του(γνωμη).

Ο Ηρόδοτος κατά κύριο λόγο στηρίχτηκε στα πολυάριθμα ταξίδια του και σε αυτά που είδε και άκουσε κατά την διαρκεία τους(αυτοψία και ιστορή).Άλλωστε αυτές οι εμπειρίες είναι που χρωματίζουν την στάση του απέναντι στην ιστορία¹.Ο Ηρόδοτος λοιπόν αναφέρεται κατά τρόπο ρητό στα τεκμήρια,στους τρόπους και στις αποδείξεις που χρησιμοποίησε έστω και με έναν τόνο λιγότερο προγραμματικό σε σχέση με τον Θουκυδίδη.Έχοντας υπόψιν το γεγονός αυτό,ο σπουδαίος ιστοριογράφος υποστηρίζει πως έχει στην διαθεσή του αποδείξεις και πειστήρια, που στην ουσία αποτελούν εμπειρικά αποδεικτικά στοιχεία.Λειτουργώντας ως εμπειριστής,ο Ηρόδοτος φέρνει σε αντιδιαστολή την δική του μεθοδολογία με τα αφαιρετικά επιχειρήματα,έχοντας να επιδείξει κάθε είδους τεκμήρια,όπως οπτικά στοιχεία,υλικά κατάλοιπα και μνημεία².

Ο Ηρόδοτος εκφράζει την βεβαιότητα του για τα στοιχεία εκείνα,τα οποία προκύπτουν από την αυτοψία,τον προσωπικό έλεγχο και την δημιουργία μιάς ακλόνητης και στηριγμένης επαρκώς γνώμης.Η αλήθεια των λόγων και παραδόσεων είναι υποκειμενική και σχετική.Ο Ηρόδοτος για να εξασφαλίσει το κύρος και την θέση του στον χώρο της ιστοριογραφίας,επισημαίνει συστηματικά το όνομα των πληροφοριοδοτών,απ' τους οποίους προέρχονται οι διάφορες παραδόσεις και πληροφορίες.Ο σπουδαίος ιστοριογράφος δεν αισθάνεται υποχρεωμένος να δέχεται ως αληθινό ο,τι ακούει. Όταν πρόκειται να επιλέξει ανάμεσα σε δύο αντικρουόμενες εκδοχές ενός γεγονότος, επιδεικνύει αμερόληπτη στάση, ακούγοντας και την άλλη πλευρά. Παρ' όλα αυτά πραγματοποιεί κριτικό έλεγχο των όσων έχει ακούσει, θεωρώντας πως τα προσωπικά του συμπεράσματα είναι και το πιο αξιόλογο υλικό³. Επομένως η κριτική στάση του Ηροδότου μας οδηγεί σε δύο πολύ βασικά συμπεράσματα για την εξέλιξη της ίδιας της επιστήμης της ιστοριογραφίας. Πρώτον ότι η ιστορία με την δράση του Ηροδότου απαλλάσσεται από το μυθικό στοιχείο και δεύτερον ότι ο τρόπος προσέγγισης της ιστοριογραφικής επιστήμης γίνεται πιο μεθοδικός και εμπειριστατωμένος⁴.Με την τακτική αυτή,ο συγγραφέας τονίζει το

¹ Βλ. Easterling P.E.- Knox B.M.W, *ο.π.*569-570

² Μελίστα Α.-Γαβριέλλα Σ.(Επιμ)(2004),*Δεκατέσσερα μελέτηματα για τον Ηρόδοτο*. Αθήνα,σ.σ.305

³ Βλ. Βλάχος Α., *ό.π.*54

⁴ Βλ. Συντομόρος Γ., *ό.π.* 14

πιθανό και το δυνατό, αποκλείοντας παντελώς την συνένωση διαφορετικών εκδοχών σε μία, όπως έκαναν δηλαδή οι παλαιότεροι λογογράφοι¹.

Σημαντική θέση στην Ηροδότεια μεθοδολογία κατέχουν οι παρεκβάσεις που έκανε ο εξέχων ιστοριογράφος. Οι παρεκβάσεις είναι προιον της τάσης του Ηροδότου να εκθέτει σε κάθε ευκαιρία όσα είδε και άκουσε, αυτά που έμαθε και γνώρισε. Με τον τρόπο αυτό ικανοποιούσε την επιθυμία του να συγκεντρώνει και να παρουσιάζει ειδήσεις, πληροφορίες για λαούς και χώρες ακόμα για διάφορα παράξενα γεγονότα της ανθρώπινης ζωής.

Το έργο του Ηροδότου είναι από μόνο του μία περίπλοκη σύνθεση. Μία κύρια αφηγηματική ροή διέρχεται το σύνολο της ιστορικής αφηγησης, όμως αρκετά συχνά διασπάζεται από προτάσεις και κεφάλαια ποικίλης έκτασης, λειτουργώντας ως αυτόνομα κεφάλαια ή και ολόκληρα βιβλία. Οι παρεκβάσεις αυτές ως προέκταση του κύριου αφηγηματικού κορμού, δημιουργούν δευτερεύουσες παρεκβάσεις στην εσωτερική δομή των αρχικών παρεκβάσεων². Η τεχνική αυτή έφερνε στην επιφάνεια διάφορα ερωτήματα για την δομή του Ηροδότειου έργου. Σύμφωνα με την ενωτική άποψη, η πραγματεία του Ηροδότου ήταν μία ενιαία σύλληψη, μία μοναδική συνθετική φάση. Η λειτουργία των γεωγραφικών-εθνογραφικών παρεκβάσεων αφορούσε την χωροχρονική οργάνωση και κατάταξη των γεγονότων αλλά και την ερμηνεία του ιστορικού περιεχομένου. Η μέθοδος των παρεκβάσεων μάλιστα θεωρήθηκε δανεική από το έπος, ενώ βρήκε και πολλούς συνεχιστές, οι οποίοι διατύπωσαν την πεποίθηση πως ήταν καθοριστικές για την σύλληψη και κατανόηση της σκέψης του Ηροδότου στο σύνολό της³.

Ο σπουδαίος ιστοριογράφος επομένως προσπάθησε με τις παρεκβάσεις, διηγηματικές ή αφηγηματικές, να ενοποιήσει το έργο του προσθέτοντας συμπληρωματικά στοιχεία από το ένα τμήμα στο άλλο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το δεύτερο βιβλίο. Στο συγκεκριμένο τμήμα περιγράφει μία Αιγυπτιακή θρησκευτική πρακτική, παραδίδοντας λεπτομέρειες για τους ταύρους του Έπαφου, αναφερόμενος σε μία σφραγίδα που όπως τόνισε θα περιέγραφε σε ένα άλλο μέρος του έργου του. Έτσι και έγινε, αφού στο τρίτο βιβλίο παραθέτει την στιγμή που ο Καμβύσης επιτίθεται στον ίδιο τον ταύρο του Έπαφου. Αν το δεύτερο βιβλίο ήταν ανεξάρτητο, ο Ηρόδοτος προσέθεσε την παρέκβαση αυτή έτσι ώστε το

¹ Βλ. Κακριδής Φ.Ι., ο.π.90

² Βλ. Asheri D.-Lloyd A., ό.π. 160

³ Βλ. Bichler R.- Rollinger R., ό.π. 232

συγκεκριμένο τμήμα να συνταιριάζει καλύτερα με τα καινούργια συμφραζόμενα¹. Οι παρεκβάσεις επομένως αποκαλύπτουν δύο πράγματα για την σκέψη του Ηροδότου. Πρώτον πως στόχευε πλήρως στη ενιαία δομή του έργου του και δεύτερον την επιθυμία του για έρευνα, ανακάλυψη και γνώση, συνεπικουρούμενη με την ευχαρίστηση για αναφορά και αφήγηση. Παρ' όλα αυτά ο Ηρόδοτος δεν ήταν ούτε εύπιστος ούτε αφελής, αλλά διακρινόταν για την έλξη του τόσο για τα ιστορικά γεγονότα όσο και για το παράξενο και το παράδοξο, το απίστευτο και το θαυμαστό.

Η θεικότητα στον Ηρόδοτο υπάρχει σε μεγάλο βαθμό και η παρουσία των θεών είναι αναμενόμενη με βάση το μοντέλο της ιστορίας που είχε στο μυαλό του. Οι θεοί, με εκδικητική διάθεση, δεν επιτρέπουν υπερβολές εκ μέρους των ανθρώπων και τιμωρούν κάθε υπερβασή τους. Η πεποίθηση αυτή του Ηροδότου εντοπίζεται έκδηλα στο πρώτο βιβλίο των ιστοριών, όπου οι συμφορές του Κροίσου οφείλονται κατά ένα μεγάλο ποσοστό στην θεική παρέμβαση². Ο άνθρωπος λοιπόν υποτάσσεται από την εξάρτηση των θεών και των επιθυμιών τους. Όταν το θεικό στοιχείο φανερώνει την επιθυμία του μέσα από τα μαντεία και τους χρησμούς, ο άνθρωπος ακολουθεί το σχέδιό του και συμμορφώνεται σε αυτό, διότι σε διαφορετική περίπτωση επέρχεται η τιμωρία. Πρόκειται για μία διόλου αισιόδοξη προσέγγιση του ανθρώπου μέσα στον κόσμο, που δεν απέχει πολύ απ' αυτή του Αισχύλου και του Σοφοκλή³. Επομένως η σχέση Ηροδότου και θεικού στοιχείου, χαρακτηρίζεται από μία ισορροπία και έναν συμβιβασμό. Σε καμία περίπτωση δεν μειώνει το αίσθημα ευσέβειας που τον διακατέχει, κάτω από την σκέπη ενός αυστηρού επιστημονικού τρόπου σκέψης, ερχόμενος έτσι σε αντίθεση με το θρησκευτικό του αίσθημα. Ο Ηρόδοτος λοιπόν συνταιριάζει την ορθολογική αντιμετώπιση των ανθρώπινων καταστάσεων με την πίστη του στους αρχαίους μύθους⁴.

Ιδιαίτερο κεφάλαιο στην μεθοδολογία του Ηροδότου, αποτελεί το χρονολογικό σύστημα που χρησιμοποίησε ο εν λόγω ιστοριογράφος. Η αναπαράσταση των ιστορικών γεγονότων, η χρονολογική τους οργάνωση και η αναζήτηση μίας αιτιώδους συνάφειας δεν συνάδουν με την αυστηρότητα στην χρονολόγηση εν συγκρίσει με την μεταγενέστερη ιστοριογραφία. Μόνο στο δεύτερο μέρος του έργου, στην περιγραφή δηλαδή των περσικών πολέμων, ο Ηρόδοτος τηρεί την χρονολογική σειρά των

¹ Βλ. Romm J., ό.π.94

² Βλ. Trede M.S, ό.π.241

³ Βλ. Montanari, ό.π.512

⁴ Βλ. Συντομόρος Γ., ό.π.54

γεγονότων. Στο πρώτο μέρος η έκθεση των συμβάντων που πραγματοποιείται με την βοήθεια των λόγων, έχει ως πρότυπα εντελώς διαφορετικά κριτήρια.

7.3.4 Ύφος και γλώσσα Ηροδοτου

Το ύφος του Ηροδότου αποτέλεσε αντικείμενο θαυμασμού ήδη από την αρχαιότητα, ακόμα και απ' αυτούς που δεν επιδοκίμαζαν τον τρόπο γραφής των ιστοριών του. Έντονη είναι η επίδραση της απλής παρατακτικής αφήγησης και του περιγραφικού ύφους στον σπουδαίο ιστορικό. Πηγή έμπνευσης προς την κατεύθυνση αυτή, αναμφισβήτητα ήταν ο Εκαταίος, που χρησιμοποίησε τέτοιου είδους ύφος, το οποίο προσέδιδε περιγραφική λιτότητα στην αφήγηση των ιστοριών του, με απώτερο σκοπό την αξιοπιστία¹. Η <<Λέξις ειρομένη>>, όρος που είχε αποδώσει στο συγκεκριμένο υφολογικό είδος ο Αριστοτέλης στην ποιητική του (1409a 22-b 12), απαρτιζόταν από απλές και σύντομες περιόδους και όχι από μεγάλες και σύνθετες. Πρακτικά όμως, το ηροδότειο έργο αποτελείται και από σύνθετες και περίπλοκες προτάσεις-ιδιαίτερα σε στιγμές δραματικής έντασης-κάτι που επιβεβαιώνει την άποψη πως ο Ηρόδοτος χρησιμοποίησε και ένα πιο μοντέρνο ύφος, την λεγόμενη κατεστραμμένη λέξις, την οποία την αποτελούσαν πιο σύνθετες και ακόμα περισσότερο περίτεχνα δομημένες περίοδοι. Χαρακτηριστικό δείγμα είναι οι δραματικές δηλώσεις στο τέλος της ιστορίας της τυχαίας θανάτωσης του γιού του Κροίσου από τον Άδραστο². Επιπροσθέτως, το ύφος του Ηροδότου, διακυμαίνεται ανάλογα με την περίοδο που εστιάζει την διήγηση του ο συγγραφέας. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα είναι τα πέντε πρώτα βιβλία των ιστοριών. Πέρα από τις προγραμματικές δηλώσεις του προοιμίου και τον ορισμό της ιστορικής αιτιολογίας του έργου, στο τμήμα αυτό παρατίθενται οι Περσικές και οι φοινικικές εκδοχές για τα αίτια της πολεμικής σύγκρουσης με τους Έλληνες. Ο Ηρόδοτος στην περίπτωση αυτή προτίμησε τον πλάγιο μακροσκελή απαρεμφατικό λόγο, ο οποίος προέβαλλε ιδιαίτερες δυσκολίες ως προς την διάρθρωσή του. Ταυτόχρονα απέρριψε την ευθεία ή μικτή αφήγηση, για δύο σημαντικούς λόγους. Πρώτον για να γίνει αντιληπτή η θεματική αυτοτέλεια της ενότητας αυτής, έτσι ώστε να αντιπαρατεθεί με τις επόμενες και δεύτερον για να δοκιμάσει την αφηγηματική του δεξιοτεχνία ο ιστορικός συγγραφέας³. Επομένως το ύφος βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το

¹ Βλ. Montanari, ό.π.512

² Βλ. Easterling P.E.- Knox B.M.W, ο.π.579

³ Βλ. Κακριδής Φ.Ι., ό.π.130

θεματικό περιεχόμενο, καθορίζοντας έτσι τον χαρακτήρα του, τον σκοπό που επιτελεί και πρωτίστως τον ρόλο που διαδραματίζει στην διαμόρφωση της αφήγησης.

Στο πλαίσιο εξέτασης της γλώσσας του Ηροδότου, πολύ σημαντική είναι η μαρτυρία του ρήτορα Ερμογένη από την Ταρσό. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του, η διάλεκτος του Ηροδότου ήταν ανάμικτη και όχι καθαρή, όπως αυτή του Εκαταίου, ενώ ο Βυζαντινός Φώτιος υποστήριζε ότι ιστορικός χρησιμοποιούσε πάντα την ιωνική γλώσσα και μάλιστα ήταν αυτός που μετέδωσε την χρήση της στον χώρο της ιστοριογραφίας. Επί του πρακτέου, τα ιωνικά χαρακτηριστικά κυριαρχούν στην Ηροδότεια γλώσσα και η ιωνική λογοτεχνική διάλεκτος αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα, παρά το γεγονός πως η γλώσσα του Ηροδότου συνδυάζει διάφορα λεξιλογικά στοιχεία, κατά κύριο λόγο Ομηρικά αλλά και Αττικά, στοιχείο που δικαιολογεί την άποψη, σύμφωνα με την οποία ο Ηρόδοτος εντασσόταν στους εκπροσώπους της ποικίλης Ιωνικής διαλέκτου¹.

8.Συνεχιση του Θουκυδίδειου από τον Ξενοφώντα. Μια σύντομη εισαγωγή

Βασικό θέμα της συγκεκριμένης επιστημονικής εργασίας θα αποτελέσει η επέκταση του ιστοριογραφικού έργου του Θουκυδίδη από τον Ξενοφώντα στο βιβλίο των Ελληνικών του, ιδίως στο πρώτο και σε ένα τμήμα του δευτέρου βιβλίου. Πρόκειται για ένα ζήτημα αρκετά περίπλοκο, καθώς απαιτείται η εξέταση της σύνδεσης των δύο σπουδαίων ιστοριογράφων όχι μόνο από άποψης ιστοριογραφικού υλικού, αλλά και από την σκοπιά των συγγραφικών μεθόδων και των τεχνικών χαρακτηριστικών, όπως τους ύφους που χρησιμοποιούσαν στις ιστορικές πραγματείες τους. Επομένως πρωταρχικός στόχος της διατριβής αυτής είναι η εμπάθυνση και η προσέγγιση κατά το μέτρο του δυνατού, όλων εκείνων των πτυχών που συνδέουν τον Θουκυδίδη με τον μεταγενέστερο και συνεχιστή του έργου του Ξενοφώντα, όπως επίσης και εκείνων που τους διαφοροποιούν, ιδίως σε θέματα ιστορικής ακρίβειας, αντικειμενικότητας αλλά και απόδοσης ειδικού βάρους σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως τους θεούς, εκ μέρους των δύο ιστορικών.

¹ Βλ. Montanari, ό.π.513

Ο Θουκυδίδης αποτέλεσε τομή στην πορεία της ιστοριογραφικής επιστήμης, καθώς δίδαξε τους Έλληνες πώς να γράφουν την σύγχρονη ιστορία. Σπουδαίο επίτευγμα του ήταν το διαχρονικό αποτέλεσμα του έργου του, καθώς οι σύγχρονοι μελετητές κατανόησαν πλήρως την κριτική του ικανότητα αλλά και την επιμέλεια που επέδειξε κατά την διάρκεια της επιστημονικής του έρευνας. Πρακτικά έθεσε τα θεμέλια της επιστημονικής ιστοριογραφίας, ενώ η επίδραση του ήταν έντονη και στους ιστορικούς του επόμενου αιώνα δηλαδή του τέταρτου¹.

Χαρακτηριστικό δείγμα της επίδρασης αυτής ήταν ο Ξενοφώντας. Ο σπουδαίος ιστορικός αποτελούσε ένα συγγραφικό ταλέντο, μία εξέχουσα μορφή της Αρχαίας Ελληνικής λογοτεχνίας. Εμπνευσμένος λοιπόν από τον Θουκυδίδη παρέλαβε και συνέχισε την ιστορία του Αλιμούντιου συγγραφέα, από τα τελευταία δηλαδή χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου ως και την πτώση της Θηβαϊκής ηγεμονίας, στο ιστορικό του έργο με τίτλο Ελληνικά.

Ο Ξενοφώντας είχε ως βασική επιδίωξη να συνεχίσει το έργο του προκατόχου του και εν τέλει να βρεθεί στην ίδια κλίμακα με τον μεγάλο ιστορικό. Τα Ελληνικά παρουσιάζονται ως η συνέχεια της ημιτελούς αφήγησης των πολεμικών γεγονότων του Θουκυδίδη, όπου η φράση << μετα ταυτα >> ουσιαστικά αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των πραγματειών των δύο ιστορικών, ειδικά στα δύο πρώτα βιβλία που καλύπτουν τα γεγονότα από το 411 ως και την πτώση της Αθήνας το 404. Όπως ισχυρίστηκε ο Διογένης ο Λαέρτιος(B.57)ο Ξενοφώντας σεβάστηκε τα αδημοσίευτα έργα του Θουκυδίδη, ενώ είχε την δυνατότητα να αποκτήσει δόξα από αυτά². Για τον ισχυρισμό αυτό βέβαια δεν υπάρχουν στοιχεία, το μόνο σίγουρο όμως είναι ότι ο Θουκυδίδης απεβίωσε με την ιστορία του μη ολοκληρωμένη. Η χρονολογία θανάτου του δεν είναι ακριβής, όπως επίσης και ο τόπος που πέθανε(κατά πάσα πιθανότητα στην Αθήνα). Οπωσδήποτε όμως έζησε και μετά την εικοσαετή εξορία που του επιβλήθηκε για την απώλεια της Αμφίπολης(424 Π.Χ.). Επομένως αν έφυγε από την ζωή πριν το 401, τα βιβλία των Ελληνικών του Ξενοφώντα γράφτηκαν την εποχή εκείνη, γεγονός που αποδεικνύει και την αμεσότητα των αναμνήσεων του συγγραφέα ιδίως για το καθεστώς των Τριάκοντα.

¹ Βλ. Bury J.B., ό.π.131

² Anderson K.J.(2002), Ξενοφών η ζωή και το έργο του, (ΜΤΦ) Μοσχοπουλου Π. Αθήνα,σ.σ.77

Στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών ο Ξενοφώντας προσπαθεί σε μεγάλο βαθμό να μιμηθεί τον Θουκυδίδη. Οι διαφορές όμως μεταξύ τους είναι κάτι παραπάνω από αντιληπτές. Η χρονολόγηση του Ξενοφώντα είναι σε αρκετά σημεία ασαφής και οι παραλήψεις του πλείστες, ενώ οι ιστορικές ερμηνείες αποδυναμώνονται σε σημαντικό βαθμό. Η ιστορική ματιά του Ξενοφώντα επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο στην ψυχολογία των ανθρώπων, εν αντιθέσει με τον ομόλογο του που εστίαζε στα καθαρά ιστορικά και πολιτικά γεγονότα. Πολύ βασική είναι η διαφορά των δύο ιστοριογράφων και στην προσέγγιση που είχαν σχετικά με την επίδραση των εξωτερικών παραγόντων στην ροή των ιστορικών γεγονότων. Ο Ξενοφών επιστρέφει στην ηθικολογική ιστορική θεώρηση του Ηροδότου, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην λειτουργία των θεών επάνω στα ανθρώπινα πράγματα, προσδίδοντας έτσι έναν θρησκευτικό και ηθικολογικό τόνο στην ιστορία του. Ο Θουκυδίδης από την πλευρά του προσεγγίζει την ιστορία κατά τρόπο ορθολογικό, κατι βέβαια που θα παρατηρήσουμε και στην πορεία της εργασίας μας, επηρεασμένος σαφώς από το κίνημα των σοφιστών και ιδίως από τον Πρωταγόρα.

Ο Ξενοφώντας ωστόσο είχε τα χαρακτηριστικά εκείνα που μπορούσαν να καταστήσουν το έργο του σε περίοπτη θέση στην ιστορία. Η σαφήνεια και η ακρίβεια της έκφρασης του, όπως επίσης και η πλήρη γνώση που κατείχε στις περιγραφές χώρων και τόπων, προσέδιδε στο έργο του απίστευτη ζωντάνια και κίνηση, καθιστώντας τον σπουδαίο ανταποκριτή της εποχής. Η δραματική ένταση που χαρακτήριζε την ιστοριογραφία του, προσέφερε εντυπωσιακές σκηνές με χαρακτηριστικό παράδειγμα την γεμάτη θρίαμβο επιστροφή του Αλκιβιάδη στην Αθήνα και την αναγγελία της καταστροφής του Αθηναϊκού στόλου στους Αιγός ποταμούς¹.

Ο Αθηναίος ιστορικός λοιπόν υπήρξε ο συνεχιστής του Θουκυδίδειου έργου. Παρά τις σημαντικές διαφορές που υπήρχαν ανάμεσα στα δύο αυτά πρόσωπα, ο Ξενοφών υιοθέτησε στα ελληνικά του θουκυδίδειες πρακτικές, όπως αυτής των δημηγοριών, αλλά και το χρονογραφικό του πλάνο. Η συγκριτική εξέταση των δύο ιστορικών οπότε, θα μας οδηγήσει σε χρήσιμα συμπεράσματα τόσο για τον τρόπο με τον οποίο ο Ξενοφώντας κληρονόμησε και συνέχισε την ιστοριογραφία του Θουκυδίδη, όσο και τον τρόπο σκέψης και μεθοδολογίας των δύο ιστορικών.

¹ Ράπτης Α.Γ.(2002), *Ξενοφώντας Ελληνικά*. Θεσσαλονίκη, σ.σ. 38

9.ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

Στην προσπάθεια εξέτασης του κυρίου θέματος της εργασίας μας, σημαντικός παράγοντας είναι η παράθεση των βιογραφικών στοιχείων των δύο μεγάλων ιστορικών. Μέσω της διαδικασίας αυτής, θα καταστούν φανερές οι επιδράσεις αλλά και τα γεγονότα εκείνα, που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση τόσο της προσωπικότητας των δύο αυτών ανδρών όσο και των ιστοριογραφικών μεθόδων και αρχών που εφάρμοσαν στα έργα τους. Έτσι θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε κατά το μέτρο του δυνατού τόσο τις ομοιότητες όσο και τις διαφορές ανάμεσα στον Ξενοφώντα και τον Θουκυδίδη, στοιχεία πολύ σημαντικά στην προσπάθεια διερεύνησης του τρόπου συνέχισης του έργου του Αλμούντιου ιστορικού από τον μεταγενέστερο ομότεχνο του.

Σχετικά με τα βιογραφικά στοιχεία του Θουκυδίδη, κύρια πηγή αποτελεί το ίδιο του το έργο. Ο ιστορικός συγγραφέας λοιπόν μας γίνεται γνωστός μέσα από το ίδιο του το κείμενο, όσο αυτό μας επιτρέπει καθ' όσον αφορά σε προσωπικές πληροφορίες. Η κυριότερη βιογραφική πληροφορία που μας παραθέτει ο Θουκυδίδης σχετικά με τον εαυτό του, ήταν σχετικά με την καταγωγή του, όντας Αθηναίος, αλλά και ότι διετέλεσε ως στρατηγός το 424 Π.Χ.(Ε,26,5). Πέρα από το έργο του, διαθέτουμε διαφόρων ειδών παραδόσεις που αναφέρονται στην ζωή του μεγάλου ιστορικού. Πιο συγκεκριμένα υπάρχουν δύο χειρόγραφοι βίοι σχετικά με αυτό¹. Ο ένας βίος απαντά στο όνομα του Μαρκελλίνου και πρόκειται για ένα μάθημα ρητορικής σχολής όπου η διδασκαλία του Θουκυδίδη έρχεται μετά απ' αυτή του Δημοσθένη. Ο Δεύτερος βίος εντοπίζεται στο λεξικό της Σούδας και περιέχει ένα εγκώμιο του Αφθόνιου για τον Μεγάλο ιστορικό.

Η χρονολογία γέννησης του Θουκυδίδη τοποθετείται κατά προσέγγιση μεταξύ του 460 και 455 Π.Χ., με βάση πάντα το γεγονός πως το 424 ανέλαβε ως στρατηγός, αξίωμα που είχε ως κατώτατο όριο ηλικίας τα 30 χρόνια. Μία άλλη ερμηνεία, αυτή της Σούδας, αναφέρει πως η χρονολογία γεννησής του ήταν το 470 Π.Χ. καθώς τοποθετούσε την ακμή του ιστορικού στην όγδοο εικοστή έβδομη Ολυμπιάδα το 432/439. Η προσέγγιση αυτή θεωρείται λιγότερο αξιόπιστη απ' αυτή της άσκησης του αξιώματος του στρατηγού, χρονολογία η οποία θεωρείται και η πιο ασφαλής, πέραν

¹ Βλ. Lesky A., ο.π.632

του γεγονότος πως ο ίδιος αναφέρει ότι προσβλήθηκε από την επιδημία το καλοκαίρι του 429(2,48,3)¹.

Πατέρας του Θουκυδίδη ήταν ο Όλορος, ο οποίος ήταν βασιλιάς της Θράκης, την κόρη του οποίου είχε παντρευτεί ο Μιλτιάδης. Οι διασυνδέσεις του λοιπόν με την Θράκη ίσως οφείλονταν σε συγγενικές σχέσεις, καθώς ο ίδιος αναγνωρίζει πως η περιοχή αυτή διατηρούσε δικαιώματα εκμετάλλευσης ορυχείων χρυσού(Δ,105,1), στοιχείο που του χρησίμευσε αρκετά κατά την διάρκεια της εξορίας του².

Σημαντική ήταν και η εκπαίδευση που έλαβε ο Θουκυδίδης κατά την διάρκεια της ζωής του. Ενδεικτικό είναι το γεγονός πως δάσκαλοί του ήταν ο σπουδαίος Αθηναίος φιλόσοφος Αναξαγόρας αλλά και οι σοφιστές Πρόδικος και Γοργίας³. Άλλωστε η περίοδος που έζησε ο ιστορικός, χαρακτηριζόταν από την ανάπτυξη ενός πνευματικού οργανισμού, καθώς επικρατούσε μία διανοητική επανάσταση που ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την εμφάνιση των σοφιστών, όπου στο κεντρικό θεματικό μοτίβο τους κυριαρχούσε η λογική. Ακριβώς αυτό το πνευματικό κίνημα των σοφιστών ήταν που επηρέασε και την ιστορική σκέψη του. Υιοθετώντας το βασικό τους δίδαγμα, έκρινε τα γεγονότα και τις καταστάσεις αποσπασμένος από αυθεντίες και παραδόσεις, αναλύοντας τις πολιτικές περιστάσεις πάντα με βάση την λογική⁴. Η προσέγγιση του αυτή απέναντι στα γεγονότα τον διαφοροποιούσε από τον προκάτοχό του στον τομέα της ιστοριογραφίας Ηρόδοτο. Διότι ο Αλικαρνασσεάς ιστορικός έδινε ιδιαίτερη έμφαση στην επίδραση των εξωτερικών δυνάμεων στην πορεία εξέλιξης των γεγονότων, ενώ ο Θουκυδίδης προσπαθούσε να ερμηνεύει τα πάντα βάσει λογικής, απομακρύνοντας από το έργο του το θεϊκό στοιχείο.

Σημαντικό γεγονός στην ζωή του μεγάλου ιστορικού ήταν η εκλογή του στο αξίωμα του στρατηγού το 424/423. Κριτήριο στην επιλογή αυτή των Αθηναίων ήταν οι ισχυροί δεσμοί που είχε ο Θουκυδίδης με την περιοχή της Θράκης. Η απώλεια όμως της Αμφίπολης από τους Σπαρτιάτες, ήταν που στοίχισε και την απομάκρυνσή του από την Αθήνα. Ο ιστοριογράφος προσήχθη σε δίκη, ύστερα από πρωτοβουλία της παράταξης των δημοκρατικών υπό τον Κλέωνα. Ο Θουκυδίδης καταδικάστηκε σε εξορία, του απαγορεύτηκε η επιστροφή του στην Αθήνα αλλά και η ταφή του εκεί. Η

¹ Βλ. Montanari, ό.π. 517

² Rommily D.J.(1988),*Αρχαία Ελληνική γραμματολογία*,(μτφ) Χριστοπούλου Θ. Αθήνα, σ.σ.156-157

³ Βλ. Rommily, ό.π.157

⁴ Βλ. Bury J.B., ό.π.69

εξορία αυτή οφειλόταν είτε στις έντονες αντιδράσεις που προκάλεσε η απώλεια της Αμφίπολης στους Αθηναίους είτε στο κίνημα του Κλέωνα που ήθελε να απαλλαγεί από την ενοχλητική παρουσία του ιστορικού.

Η εξορία του όμως, δεν τον εμπόδισε να μείνει σε μέρη ελεγχόμενα από την Αθήνα και ταυτόχρονα να συλλέγει πληροφορίες για το ιστορικό του έργο. Πολύ πιθανό να είχε μείνει και στην Πελοπόννησο είτε προς αναζήτηση πληροφοριών είτε για καταφύγιο από το μένος των αντιπάλων. Το μόνο σίγουρο είναι πως στην εξορία του έμεινε στην Θράκη στην περιοχή της Σκαπτής ύλης, όπου και επεξεργάστηκε τις πληροφορίες που είχε για τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Η πληροφορία αυτή μπορεί να διασταυρωθεί και από την άποψη των αρχαίων που ανέφεραν ότι η εξορία έχει συμπράξει με τις μούσες, έτσι ώστε να παράγονται τα ωραία έργα όπως του Ξενοφώντα, του Τιμαίου και του Θουκυδίδη. Ίσως πρόκειται για μία συμβατική πληροφορία, όμως ο Θουκυδίδης σίγουρα το διάστημα εκείνο το είχε αφιερώσει στην ιστορική συγγραφή του¹. Η χρονολογία θανάτου του εντοπίζεται μεταξύ του 403 και 399 Π.Χ.

Από την εξέταση της βιογραφίας του, προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα για τον Θουκυδίδη τόσο για την ιστοριογραφία του όσο και για τις επιρροές που δέχτηκε. Όντας πολύ διαφορετικός από τον Ηρόδοτο, ο Θουκυδίδης ασχολήθηκε αποκλειστικά και μόνο με την ιστορία της ιδιαίτερης πατρίδας του, ενώ κατά την εξορία του, ύστερα από την αποτυχημένη στρατηγία του, εισήλθε στο επιστημονικό πεδίο της ιστοριογραφίας ως άνθρωπος της δράσης, έχοντας δηλαδή ήδη εμπειρίες από το πολεμικό μέτωπο.. Επιπλέον υπήρξε ο αξιότερος εκπρόσωπος και διανοούμενος του νέου πνευματικού κινήματος της σοφιστικής, όντας σε μεγάλο βαθμό επηρεασμένος από τις σοφιστικές και ρητορικές μεθόδους, κάτι που τον οδήγησε να γράψει και συνάμα να γίνει πρωτοπόρος της σύγχρονης ιστορίας².

10.ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

Ο Ξενοφώντας, γεννήθηκε περίπου το 430 Π.Χ., χωρίς ωστόσο η ημερομηνία αυτή να είναι ακριβής διότι δεν μας το επιτρέπουν οι αρχαίες πηγές. Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει πως διακρίθηκε κατά το τέταρτο έτος της ενενηκοστής τέταρτης

¹ Βλ. Montanari, ό.π.518-519

² Βλ. Easterling P.E.- Knox B.M.W, ό.π. 585

ολυμπιάδας. Επομένως πρέπει να ήταν νεώτερος από τον φίλο του τον Πρόξενο που τον προέτρεψε να συνοδέψει τον στρατό του Πέρση βασιλόπαιδα¹. Το στοιχείο αυτό λοιπόν, μας οδηγεί στην υπόθεση πως ο ιστορικός γεννήθηκε λίγο μετά το 430 Π.Χ.

Τόπος γέννησης του Ξενοφώντα ήταν ο δήμος Ερχίας, ένα αγροτικό προάστιο στην Αττική που απείχε 16 χιλιόμετρα από το άστυ. Καταγόταν από Αριστοκρατική οικογένεια και ο πατέρας του ήταν ο Γρύλλος, κτηματίας στο επάγγελμα. Η μητέρα του Ξενοφώντος, η Διοδώρα εμφανίζεται ελάχιστα στα έργα του, αν και κάποια εικόνα σχηματίζουμε γι' αυτή μέσω της μητέρας του Κύρου, Μανδάνης, η οποία ενδιαφέρεται για την ανατροφή και την συμπεριφορά του γιού της (Κύρου Παιδεία Α 3-4)². Λόγω της Αριστοκρατικής καταγωγής του, είχε μεγάλη αγάπη για την Ιππασία, ενώ χαρακτηριστικό δείγμα της ενασχόλησής του αυτής ήταν η θητεία του ως ιππέας μαζί με άλλους εύπορους νέους της εποχής αλλά και η διάκρισή του κατά την διάρκεια της στρατιωτικής θητείας του³.

Σημαντική ήταν και η μόρφωση που έλαβε ο Ξενοφώντας. Υπήρξε μαθητής του μεγάλου φιλόσοφου Σωκράτη. Μια μέρα ο Σωκράτης άπλωσε το μαστούνι του και σταμάτησε τον νεαρό τότε ιστοριογράφο και τον προσκάλεσε να τον ακολουθήσει, προκαλώντας του μεγάλη έλξη, κάτι άλλωστε που αποτυπώνεται και από τον θαυμασμό που εξέφρασε προς το πρόσωπο του φιλοσόφου. Σε κάθε περίπτωση όμως, δεν ήταν από εκείνους του μαθητές του Σωκράτη που έμειναν προσκολλημένοι στην φιλοσοφία. Τα διδάγματα που δέχτηκε από τον Σωκράτη διατηρήθηκαν στο υποσείνηδότητό του, χωρίς όμως αυτά να αποβούν δημιουργικές δυνάμεις για την ζωή του⁴.

Αξιοσημείωτο γεγονός της ζωής του ήταν η συμμετοχή του στο μισθοφορικό στράτευμα του αντιβασιλέα της Περσίας Κύρου του νεότερου. Την απόφαση αυτή την πήρε σε μία περίοδο όπου η δημοκρατία είχε αποκατασταθεί στην Αθήνα από τον Θρασύβουλο. Παρά το κλίμα συμφιλίωσης που υπήρχε ανάμεσα σε Δημοκρατικούς και ολιγαρχικούς, αυτοί που συμμετείχαν και είχαν προσφέρει τις υπηρεσίες τους στο καθεστώς των Τριάκοντα είχαν λόγο να ανησυχούν. Ακόμα και προς το πρόσωπο του Σωκράτη και των μαθητών του υπήρχε αμφισβήτηση, διότι επικρατούσε η εντύπωση

¹ Βλ. Anderson K.J., ό.π. 25-26

² Βλ. Anderson K.J., ό.π. 30

³ Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 27

⁴ Βλ. Lesky A., ό.π. 848

πως γαλουχούσε τους μεγαλύτερους εχθρούς της δημοκρατίας. Τον ίδιο δρόμο με τον Ξενοφώντα ακολούθησαν και άλλοι ιππείς και Αθηναίοι Ολιγαρχικοί, διότι όποιος είχε ακολουθήσει την λάθος παράταξη κατά την διάρκεια του εμφυλίου, είχε ως μόνη επιλογή να ξαναφτιάξει αλλού την ζωή του. Η απέχθεια του Ξενοφώντα άλλωστε διαφαίνεται και στο έργο του Αθηναίων πολιτεία. Για τον ιστορικό συγγραφέα, οι αδικίες της δημοκρατίας αποτελούν προϊόν αμάθειας των ηγετών της. Η ιδέα της συνειδητής αδικίας εκ μέρους του δήμου προωθείται από το συγκεκριμένο έργο, όπου ο Ξενοφώντας παρουσιάζει αισιόδοξες ιδέες ως προς την αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης¹.

Μετά το πέρας της μισθοφορικής του περιπέτειας, ο Ξενοφώντας διέμεινε στην Μικρά Ασία συμμετέχοντας σε εκστρατείες της Σπάρτης εναντίον της Περσίας, χτίζοντας φιλικές σχέσεις με τον βασιλιά της Σπάρτης Αγησίλαο. Λόγω της φιλίας αυτής ο ιστορικός επέστρεψε στην Σπάρτη, λαμβάνοντας μέρος στην μάχη της Κορώνειας(394 Π.Χ.), εναντίον του Αθηναϊκού στρατεύματος. Ο Αγησίλαος λόγω της ενέργειας αυτής του φίλου του, του παραχώρησε ένα κτήμα στην περιοχή του Σκιλλούντα, κοντά στην Ηλεία, όπου και διέμεινε για περίπου 20 χρόνια, αφιερώνοντας το διάστημα αυτό στην συγγραφή του έργου του. Έπειτα όμως από την μάχη των Λεύκτρων και την ήττα της Σπάρτης από την Θήβα, αναγκάστηκε να αποδημήσει στην Θήβα².

Το πολεμικό αυτό συμβάν, αν και προκάλεσε την απώλεια της μικρής ιδιοκτησίας που περιήλθε στα χέρια του εχθρού, επί της ουσίας συνέβαλε τα μέγιστα για την επιστροφή του στην Αθήνα. Η εξορία που του είχε επιβληθεί ανακλήθηκε. Οι γιοι του υπηρέτησαν στον Αθηναϊκό στρατό και μάλιστα ο ένας, ο Γρύλλος, σκοτώθηκε το 362. Ο ίδιος ο Ξενοφών με την επιστροφή του στην Αθήνα, και εστίασε την προσοχή του κυρίως στα οικονομικά της πατρίδας του, όπως άλλωστε δείχνει και το έργο του <<περί προσόδων>>³. Χρονολογία θανάτου του εικάζεται πως ήταν το 355 Π.Χ.

11.ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΟΥ ΘΟΥΚΥΔΙΔΕΙΟΥ ΕΡΓΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

¹ Gray V.J.(2011),*Τρία έργα περί διακυβέρνησης*,(μτφ) Κεραμετσή Ι. Αθήνα, σ.σ.112

² Βλ. Montanari, *ό.π.* 557

³ Βλ. Rommily, *ό.π.* 204

Από την εξέταση της βιογραφίας των δύο ιστορικών καταλήγουμε σε ένα βασικό συμπέρασμα. Επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στα τεκταινόμενα της πόλης. Τα βιώματά τους άλλωστε, τους οδηγούν προς την κατεύθυνση αυτή. Οι συμμετοχή σε πολεμικές επιχειρήσεις, όπως επίσης και οι πολιτικές διεργασίες των οποίων αποτελούσαν μέρος, ιδίως οι εξορίες, έδρασαν αποφασιστικά ως προς την εστίαση στην οποία θα είχαν αναφορικά με το ιστοριογραφικό περιεχόμενό τους. Ειδικότερα ο Θουκυδίδης, συντέλεσε τα μέγιστα ως προς το πέρασμα της ιστοριογραφίας από τα ποικίλα ενδιαφέροντα του Ηρόδοτου, στην αποκλειστική ενασχόληση με τα δρώμενα της πόλης, την πολιτική ζωή αλλά και την ανάλυση των κοινωνικών παραγόντων. Με λίγα λόγια το Θουκυδίδειο έργο αποτέλεσε την εισαγωγή στο είδος της πολιτικής ιστοριογραφίας, σε μεγαλύτερο βαθμό και βάθος από τον προκάτοχό του Ηρόδοτο.

Σε αυτό τον θεματικό άξονα θα πρέπει να αναζητηθεί η επιλογή του Ξενοφώντα να συνεχίσει το τελευταίο μέρος της ιστορίας του Θουκυδίδη. Επιπροσθέτως ο Αλμούντιος ιστορικός, όπως και ο Ηρόδοτος, δημιουργούν ένα στενό σύνδεσμο ανάμεσα σε ιστορία και λογοτεχνία, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν δυσκολίες ως προς την χρησιμοποίηση των ιστορικών έργων της αρχαιότητας ως πηγών. Οι δύο ιστοριογράφοι χαρακτηρίστηκαν ως μιμητικοί, διότι το ύφος τους, έδινε την εικόνα πως ήταν παρόντες στα γεγονότα που ανέφεραν στα έργα τους. Ιδίως ο Θουκυδίδης δίνει τα εναύσματα των πράξεων, παρουσιάζοντας από κάθε οπτική τις σκέψεις και τις προθέσεις των πρωταγωνιστών. Οι δημηγορίες αποτελούν το χαρακτηριστικότερο δείγμα του μιμητικού αυτού ύφους. Μέσα από την παράθεση και των μικρότερων λεπτομερειών, εκμηδενίζει εντελώς την απόσταση ανάμεσα στο γεγονός και την ερμηνεία του, γνώρισμα που αποτελεί και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της Αρχαίας Ελληνικής ιστοριογραφίας. Η επίδραση του σπουδαίου ιστοριογράφου στους μεταγενέστερους ομότεχνούς του, δεν είναι συχνά αναγνωρίσιμη, μπορεί όμως να εντοπιστεί ακόμα και σε αυτούς που είτε δεν τον ανέφεραν, είτε τον απέρριπταν είτε δεν είχαν την ικανότητα να εντυφούν στην ανάλυση της ιστορικής αιτίας του. Σε κάθε περίπτωση όμως παρουσίαζαν την προτίμησή του για σταθερά και αμετάκλητα χαρακτηριστικά του πολιτισμού. Με αυτό το δεδομένο, παρατηρείται η έντονη τάση τόσο στην αρχαιότητα όσο και στους νεότερους χρόνους, οι ιστορικοί συγγραφείς να κρίνονται κατά κύριο λόγο με βάση

την αφοσίωση τους αλλά και την συμμόρφωση που επεδείκνυαν στο πρότυπο που επέφερε ο Θουκυδίδης στο ιστοριογραφικό επιστημονικό πεδίο¹.

Ο Θουκυδίδης επομένως θέτει ένα καινούργιο πρότυπο στην ιστοριογραφία. Πρακτικά αποτέλεσε τον διδάσκαλο της συγγραφής της σύγχρονης ιστορίας, ενώ το έργο του είχε παντοτινό αποτέλεσμα, καθώς οι νεότεροι ερευνητές κατανόησαν πλήρως την οξυνειά του στο κριτικό πεδίο αλλά και την υπέρ προσπάθειά του για την οικοδόμηση της ιστορίας του. Ωστόσο τον Τέταρτο αιώνα, οι κριτικές μέθοδοι του Θουκυδίδη τέθηκαν σε νέους ιδεολογικούς προσανατολισμούς. Άλλωστε, η εποχή που ακολούθησε τον ιστορικό δεν ήταν ευνοϊκή για την συγγραφή πολιτικής ιστορίας. Οι ιστορικοί της εποχής αυτής είχαν την δυνατότητα να διαπρέψουν στο αντικείμενο τους, όμως προσανατολίστηκαν στην έρευνα της φύσεως και της πολιτείας, αναζητώντας ποιο είναι το άριστο πολίτευμα. Μόνο τρεις ιστορικοί, που βρίσκονταν κάτω από την επίδραση του Θουκυδίδη, ήταν σε υψηλό επίπεδο με μεγάλες χρονικές αποστάσεις μεταξύ τους.

Το επιφανέστερο όνομα από τους ιστορικούς αυτούς ήταν ο Ξενοφώντας. Ο Αθηναίος ιστορικός χαρακτηριζόταν για το πλούσιο λογοτεχνικό ταλέντο του και για την ενασχόλησή του σε διάφορους τομείς. Τόσο στην ιστορία του όσο και στην φιλοσοφία του λειτουργούσε σαν ερασιτέχνης(dilettante), βρισκόμενος μακριά από το να κατανοήσει τις μεθόδους του Θουκυδίδη αλλά και να συλλάβει τις ιδέες του Σωκράτη. Παρ' όλα αυτά διατυπώνεται η άποψη πως αν ζούσε στους νεότερους χρόνους θα δρούσε ως δημοσιογράφος υψηλής κλάσεως και ως πολεμικός ανταποκριτής². Από τις κύριες ιστορικές ενασχολήσεις του ήταν η βιογραφία υπό την μορφή των απομνημονευμάτων. Το έργο του Κύρου ανάβαση αποτελεί το πλέον ενδεικτικό δείγμα της ιστορικής αυτής κατηγορίας. Πέρα από τις βιογραφίες, ο Ξενοφών ασχολήθηκε με τα καθαρά ιστορικά έργα. Το κυριότερο έργο στην κατηγορία αυτή, ήταν τα Ελληνικά. Με την πραγματεία αυτή, ο Ξενοφών εγκαινίασε τον τομέα των μονογραφιών, που επικεντρωνόταν στην σύγχρονή τους Ελληνική ιστορία. Τα Ελληνικά αποτελούνται από 7 βιβλία, τα οποία καλύπτουν το τελευταίο μέρος του Πελοποννησιακού πολέμου, με σημείο έναρξης το 411Π.Χ., φτάνοντας έως και το 362 Π.Χ. και την πτώση της Θηβαϊκής ηγεμονίας.

¹ Βλ. Easterling P.E.- Knox B.M.W, ό.π. 606

² Βλ. Bury J.B.(1999), ό.π. 131

Η εξέταση του περιεχομένου των Ελληνικών, θα μας βοηθήσει σημαντικά ως προς την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο ο Ξενοφώντας έδωσε συνέχεια στο ιστοριογραφικό έργο του Θουκυδίδη. Τα Ελληνικά του Ξενοφώντα χωρίζονται σε 7 βιβλία. Η επιθυμία του να υπάρξει ο συνεχιστής του Θουκυδίδη, διαφαίνεται ήδη από την αρχή του έργου του με την φράση <<Μετά δε ταύτα>>, όπου και αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στους δύο συγγραφείς. Επιπροσθέτως η απουσία προοιμίου στο έργο αλλά και η απότομη έναρξη που συντελείται αποτελούν δύο ακόμα πειστήρια, που οδηγούν προς την κατεύθυνση πως ο Ξενοφώντας επεδίωξε να προεκτείνει την Θουκυδίδεια συγγραφή.

Το πρώτο αλλά και τμήμα του δευτέρου βιβλίου των Ελληνικών επικεντρώνεται στο τελευταίο μέρος του Πελοποννησιακού πολέμου, ως την πτώση της Αθήνας και την καταστροφή των τειχών της αλλά και την πτώση της Σάμου το 404 Π.Χ. Στο τμήμα αυτό παρατηρείται η έντονη τάση του Ξενοφώντα να μιμηθεί το ύφος του Θουκυδίδη. Στο υπόλοιπο τμήμα του δευτέρου βιβλίου, περιλαμβάνεται η ιστορία του καθεστώτος των τριάκοντα τυράννων μέχρι και την αποκατάσταση του Δημοκρατικού πολιτεύματος το 403 Π.Χ. Εν συνεχεία από το δεύτερο ως και την αρχή του πέμπτου βιβλίου, ο Ξενοφών με παραστατικότητα εξιστορεί την κατάληψη της Αθηναϊκής εξουσίας από τους Τριάκοντα τυράννους, την αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 403 υπό τον Θρασύβουλο, τις στενές σχέσεις Σπάρτης- Περσίας, τις μεταπηδήσεις αρκετών Ελληνικών πόλεων στις διάφορες συμμαχίες και τις συγκρούσεις που προέκυπταν από την τακτική αυτή. Στο τέλος του τμήματος αυτού παρατηρούμαι την επαίσχυντη Ανταλκίδειο ειρήνη(386 Π.Χ.), όπου σύμφωνα με τους όρους αυτής, οι Ελληνικές πόλεις αναγκάστηκαν να αναγνωρίσουν τόσο την επικυριαρχία του Πέρση βασιλιά στις Μικρασιατικές πόλεις όσο και το δικαίωμα της Σπάρτης να επιβλέπει την εφαρμογή των όρων της εν λόγω συνθήκης. Μεταξύ του Δευτέρου και του τρίτου βιβλίου υπάρχει ένα χρονικό χάσμα (403-399 Π.Χ.), το οποίο ο συγγραφέας αποπειράται να καλύψει στο τέλος του δευτέρου βιβλίου, με τις σύντομες νύξεις που πραγματοποιεί στην εκτέλεση των ηγετών της ολιγαρχικής παράταξης, οι οποίοι αντιμετώπιζαν την κατηγορία της προδοσίας. Το τρίτο βιβλίο, αποτελεί την απαρχή της έναρξης μίας αλλαγής της ιστοριογραφικής οπτικής αλλά και του διηγηματικού ύφους του Ξενοφώντα. Τόσο στο τρίτο όσο και στο τέταρτο βιβλίο, όπως επίσης και στο πρώτο κεφάλαιο του πέμπτου βιβλίου, περιγράφεται ο Κορινθιακός πόλεμος μέχρι και την Βασίλειο ειρήνη του 387 Π.Χ. Στα δύο τελευταία

βιβλία παρατίθεται λεπτομερώς η βαθμιαία άνοδος της Θηβαϊκής ηγεμονίας, η κατάληψη της ακρόπολης της Θήβας από τους Σπαρτιάτες(382 Π.Χ.) και οι συγκρούσεις Σπάρτης- Θήβας μέχρι την μάχη της Μαντινείας(362 Π.Χ.), όπου και συνεπλάκησαν όλες οι σημαντικές Ελληνικές πόλεις, με αμφίρροπο αποτέλεσμα. Για τον Ξενοφώντα ο συγκεκριμένος πόλεμος αποτέλεσε και το τέλος του Αρχαίου κόσμου, καθώς αποδυναμώθηκαν όλες οι Ελληνικές πόλεις ακόμα και οι πιο ισχυρές(Αθήνα, Σπάρτη, Θήβα). Ό,τι δεν κατόρθωσαν οι πέρσες στις μάχες με τους Έλληνες, το πέτυχαν με το χρήμα και την διαφθορά των πολιτικών των Ελληνικών πόλεων. Λύση στο αδιέξοδο και στην απομάκρυνση από το ενδεχόμενο η Ελλάδα να γίνει επαρχία της Περσίας, έδωσαν ο Φίλιππος, αλλά κυρίως ο Αλέξανδρος, όπου με την εκστρατεία που πραγματοποίησε ισοπέδωσε τους μόνιμους διασπαστές του Ελληνικού χώρου.

Από την εξέταση του περιεχομένου των Ελληνικών, καθίσταται εύκολα κατανοητό πως ο Ξενοφώντας επεδίωξε να γίνει ο συνεχιστής του προκατόχου του Θουκυδίδη. Τα Ελληνικά παρουσιάζονται ως η συνέχεια της μη ολοκληρωμένης αφήγησης του έργου του Θουκυδίδη, κάτι άλλωστε που εκδηλώνεται από την πρώτη φράση του εν λόγω έργου (Μετα δε ταυτα). Ο Ξενοφών αφηγείται την τελευταία φάση του Πελοποννησιακού πολέμου, από το 411 μέχρι την πτώση της Αθήνας το 404.

Στα δύο πρώτα βιβλία παρατηρείται η έντονη προσπάθεια εκ μέρους του Ξενοφώντα να μιμηθεί το ύφος του Θουκυδίδη. Παρά το εγχείρημα αυτό όμως, η χρονολόγηση των Ελληνικών καθίσταται ασαφής, με πολλές μάλιστα παραλείψεις. Η Ξενοφώντεια οπτική εστιάζει κατά κόρον στην ψυχολογία των ανθρώπων, παρά την ανάλυση των πολιτικών δυνάμεων. Οι δημηγορίες του Ξενοφώντα αποκρυπτογραφούν το ύφος του ομιλητή, κάτι βέβαια που αποτελούσε σήμα κατατεθέν του είδους της βιογραφίας του. Ωστόσο δεν κατορθώνει να συμβάλλει αποφασιστικά στην βαθύτερη κατανόηση των πολιτικών γεγονότων. Επιπροσθέτως ο Αθηναίος ιστοριογράφος, παρά τον ιστοριογραφικό πλούτο που είχε στην διάθεσή του, επέστρεψε στην θρησκευτική θεώρηση των ανθρώπινων πραγμάτων, που είχε εδραιωθεί από τον Ηρόδοτο, προσδίδοντας έτσι στην ιστορία του ένα ύφος ηθικολογικό. Οι διαφορές γίνονται πιο αισθητές στην πορεία του έργου, όπου και σταδιακά εγκαταλείπεται ο χρονικός ιστορικός σχεδιασμός. Ο συγγραφέας μεταφέρει

τον αναγνώστη στην άνοδο και την πτώση της Σπάρτης, πτώση που αποδίδει στην θεία θέληση, καθώς οι Σπαρτιάτες παραβίασαν τον όρκο περί αυτονομίας των Ελληνικών πόλεων. Ακριβώς αυτή τους η πράξη ήταν που οδήγησε και στην πρόκληση της οργής των θεών. Η εστίαση του Ξενοφώντα στους Λακεδαιμονίους πλήττει σοβαρά την αντικειμενικότητα της ιστορίας του. Παρακάμπτει την αναφορά σε πολύ σημαντικά γεγονότα, όπως την μάχη της Κνίδου και την διαμόρφωση της Δεύτερης Αθηναϊκής συμμαχίας(377). Η μεροληψία του αυτή άλλωστε προκύπτει από την έμφαση που προσέδωσε στην προσέγγιση Αθήνας- Σπάρτης το 371 Π.Χ., την οποία αντιμετώπισε ευνοϊκά, αφιερώνοντας πολλές δημηγορίες για το γεγονός αυτό¹.

Επομένως η αφήγηση του Ξενοφώντα, σχετικά με το τελευταίο στάδιο του πολέμου, είναι λιγότερο λεπτομερής και ειλικρινής συνάμα, με κάποιες ανακρίβειες. Δημιουργείται η εντύπωση, πως ο ιστορικός ανατρέπει τις αναμνήσεις του, βασιζόμενος σε αναμνήσεις άλλων, το διάστημα που τα γεγονότα ήταν νωπά ακόμα στην μνήμη του. Ωστόσο, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι ο Ξενοφών κληρονόμησε κάποιου είδους σημειώσεις, ούτε βέβαια, όπως υπονοείται, δεν γνώριζε πως σκόπευε ο Θουκυδίδης να συνεχίσει την ιστορική του αφήγηση. Άλλωστε η ιστορία του Θουκυδίδη διακόπτεται στην διαμάχη του Τισσαφέρνη με τους Σπαρτιάτες, με του οποίους συνεργαζόταν, καθώς προσερχόταν να προσφέρει θυσία στην Άρτεμη. Ο Ξενοφών δεν συνεχίζει την αφήγηση από το σημείο εκείνο. Αναφέρει πως ήρθε από την Αθήνα ο Θυμοχάρης με τα πλοία του στον Ελλάσποντο, και όχι στην Έφεσο, όπου και είχε σταματήσει η αφήγηση του Θουκυδίδη. Ο Τισσαφέρνης αναφέρεται από τον Ξενοφώντα, όχι όμως οι διαβουλεύσεις του με τους Σπαρτιάτες, αλλά μόνο οι συναλλαγές του με τον Αθηναίο Αλκιβιάδη, όπως και μερικές απ τις αιτίες που προκάλεσαν τις ενστάσεις των Σπαρτιατών προς το πρόσωπό του. Απ το στοιχείο αυτό λοιπόν, ο Ξενοφών δείχνει ότι δεν γνώριζε τις προθέσεις του Θουκυδίδη σχετικά με την αφήγησή του, επιθυμώντας όμως να συνεχίσει το έργο του προκατόχου του, χρησιμοποίησε την συνδετική φράση <<Μετά δε ταύτα>>. Στο σημείο αυτό, αποτελεί σημαντικό στοιχείο, η επισήμανση πως ο Ξενοφώντας ενδεχομένως να μην γνώριζε πως η Κύζικος, που Ο Θουκυδίδης άφησε σε Αθηναϊκά χέρια, είχε πλέον περάσει σε Σπαρτιατικό έλεγχο πριν απ τα Ελληνικά(A.1.11). Ο Θουκυδίδης βέβαια είχε αναφέρει την Κύζικος ως ανοχύρωτη και προφανώς οι κάτοικοί της παραδόθηκαν στους Σπαρτιάτες, όπως έκαναν και λίγες μέρες αργότερα με τους Αθηναίους.

¹ Βλ. Trede M.S, ό.π. 256-257

Ενδεχομένως ο Ξενοφών να μην γνώριζε τις Θουκυδίδειες συγγραφικές προθέσεις, σίγουρα όμως δεν αγνοούσε την ύπαρξη του έργου του Θουκυδίδη¹.

Επομένως, ο Ξενοφώντας δεν διαθέτει τις αρετές του Θουκυδίδη. Η συγκεκριμένη ιστορική πραγματεία του διακρίνεται σε δύο βασικά μέρη. Στο πρώτο μέρος- το τέλος δηλαδή του Πελοποννησιακού πολέμου-προσεγγίζει το πρότυπο του Θουκυδίδη, τμήμα που επεκτείνεται μέχρι την αφήγηση του καθεστώτος των τριάκοντα τυράννων. Στο τμήμα αυτό ήδη καθίστανται αισθητές οι διαφορές σε σύγκριση πάντα με τον Θουκυδίδη. Ο ρόλος των προσώπων αυξάνεται σε μεγάλο βαθμό, ενώ ταυτόχρονα το οπτικό πεδίο των αναλύσεων περιορίζεται. Άλλωστε και στην πορεία του έργου ο Ξενοφών αποδεικνύει πως δεν διαθέτει τα προτερήματα του Θουκυδίδη, καθώς οι ιστορικές ερμηνείες είναι αρκετά φτωχές, οι δημηγορίες δεν λειτουργούν αιτιολογικά, ενώ και οι χρονολογήσεις του διακυμαίνονται παραλείποντας πολύ σημαντικά γεγονότα. Ενδεικτικό του στοιχείου αυτού, είναι ότι δεν επισημαίνεται ούτε η μάχη της Κνίδου, ούτε η σύναψη της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας. Οι παραλείψεις αυτές μόνο αθώες δεν είναι, καθώς μεγάλο μέρος της ιστορίας του δεν είναι αμερόληπτο, αφού ο ίδιος ο ιστορικός ήταν φίλος του Αγησιλάου και της Σπάρτης, κατηγορώντας ωστόσο τους Σπαρτιάτες για την καταστροφή της Καδμείας (ακρόπολη των Θηβών). Προσεγγίζοντας την αντίληψη του Ηροδότου στην περίπτωση αυτή παρά του Θουκυδίδη, θεώρησε πως οι θεοί απέδωσαν την τιμωρία αυτή στους Σπαρτιάτες².

Εκτός από τις αποκλίσεις που υπήρχαν ανάμεσα στους δύο ιστορικούς στα Ελληνικά, υπάρχουν και αρκετά σημεία σύγκλισης. Ένα τέτοιους είδους έργο, σε καμία περίπτωση δεν γράφτηκε μονοκόμματα, εξάλλου δεν λείπουν και οι ενδείξεις για μία στρωματική γένεση που ερμηνεύτηκε ποικιλοτρόπως. Ήδη από την αρχή του έργου εντοπίζεται η συνοχή αυτή με την χρήση της συνδετικής φράσης <<Μετά δε ταύτα>>. Αυτή βέβαια η σύνδεση κατά κάποιο τρόπο ήταν χαλαρή. Παρ' όλα αυτά, ο Ξενοφώντας, σύμφωνα με την σύνδεση που επιδίωξε, διατήρησε την κατανομή της ύλης με άξονα την χρονολογική αρχή και προσπαθώντας να εφαρμόσει μία απρόσωπη έκθεση των γεγονότων. Η εφαρμογή, κατά το μέτρο του δυνατού των Θουκυδίδειων αρχών, έως και τα μέσα κατά κύριο λόγο του δευτέρου βιβλίου(2.3,9), όπου και έληξε ο Πελοποννησιακός πόλεμος και κατ' επέκταση η Θουκυδίδεια

¹ Βλ. Anderson K.J., ό.π. 80

² Βλ. Rommily, ό.π.207

ιστοριογραφία βρήκε την φυσική της κατάληξη. Η προσπάθεια αυτή του Ξενοφώντα όμως να προσεγγίσει τον ομόλογό του, τον έθεσε υπό την σκιά του τελευταίου. Υπήρξαν όμως και θετικές κρίσεις ως προς την κατεύθυνση αυτή. Τόσο ο BURCKHARDT όσο και ο Breitenbach, επαίνεσαν αρκετά τα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών, επιχειρώντας μία δίκαιη αξιολόγηση του Ξενοφώντα ως ιστορικού¹. Αρχικά, υπήρξε η διαπίστωση ότι ο παλιός στρατιώτης Ξενοφώντας επεδείκνυε ιδιαίτερη κατανόηση για τα στρατιωτικά πεπραγμένα, ωφελώντας με τον τρόπο αυτό το ίδιο του το έργο. Του πιστώνεται η προσπάθεια να παρουσιάσει ηγετικές προσωπικότητες, συνήθως με αποτελεσματικό τρόπο, όπως αυτή του Αλκιβιάδη. Επιπλέον αξιοπρόσεκτος είναι ο τρόπος με τον οποίο διέπλαθε τις διάφορες σκηνές, όπως την επίσημη είσοδο του Αλκιβιάδη, τον θάνατο του Θηραμένη και την επιστροφή των εξόριστων Θηβαίων. Αυτά τα στοιχεία λοιπόν είναι αρκετά έτσι ώστε να τον αναδείξουν ως έναν από τους προδρόμους της Ελληνικής ιστοριογραφίας.

Ο στενός συνδετικός κρίκος λοιπόν ανάμεσα στους δύο συγγραφείς, διαφαίνεται έντονα στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών. Η σύνδεση αυτή είναι θεματικής φύσεως, αφορώντας κατά κύριο λόγο το περιεχόμενο. Ο Ξενοφώντας θέλησε να επεκτείνει την ιστορία του Θουκυδίδη, περιλαμβάνοντας στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών του την ημιτελής αφήγηση του τελευταίου σταδίου του Πελοποννησιακού πολέμου. Αποτέλεσμα της τάσης του αυτής λοιπόν, ήταν να συμπεριλάβει στο έργο του πολιτικά, ιστορικά και στρατιωτικά γεγονότα, επιδεικνύοντας έτσι αφοσίωση στην Θουκυδίδεια θεματολογία. Η χαρακτηριστική προσπάθεια του Θουκυδίδη να γράψει μία πολιτικό-στρατιωτική ιστορία με βάση των Θουκυδίδη είχε ως αποτέλεσμα την διαφοροποίηση- σε μεγάλη κλίμακα- των λογοτεχνικών μορφών από το έργο του. Αυτή ακριβώς αποτελεί μία ακόμα ισχυρή απόδειξη της στενής θεματικής σύνδεσης των δύο συγγραφέων. Άλλωστε τα Ελληνικά του Ξενοφώντα ήταν το μόνο καθαρά ιστορικό έργο του, που είχε ως βάση του την θεματολογία του προκατόχου του Θουκυδίδη. Το υλικό και τα θεματικά μοτίβα που αποκλείστηκαν από τα Ελληνικά, εντοπίζονται σε άλλα έργα του Ξενοφώντα. Βιογραφικά δοκίμια, αυτοβιογραφικά σημειώματα, πολιτειακές πραγματείες και ιστορικά ρομάντζα, περιλαμβάνονται σε έργα όπως η ανάβασις, ο Αγησίλαος αλλά και η Κύρου ανάβασις. Στο τελευταίο αυτό έργο, περιλαμβάνονται παραμυθιακά στοιχεία,

¹ Βλ. Lesky A., ό.π. 852

βιογραφικά στοιχεία και ρομάντζα¹. Αυτό αποτελεί μία ακόμα ακράδαντη απόδειξη της μοναδικότητας των Ελληνικών, στο Ξενοφώντειο ιστοριογραφικό υλικό, κάτι που προέκυπτε άλλωστε από την στενή θεματική σύνδεση με τις ιστορίες του Θουκυδίδη.

Η επιλογή του να συνεχίσει το Θουκυδίδειο έργο, προσέλκυσε πολλές εγκωμιαστικές κριτικές τόσο για τον ίδιο, όσο και για το έργο του. Χαρακτηριστική είναι η άποψη του David Lloyd(*state-worthies, or the statesmen and favourites of England*, London 1776, τομ.1, σ.σ. 471-472). Στο συγκεκριμένο απόσπασμα πλέκει το εγκώμιο για τον Ξενοφώντα, τοποθετώντας τον πρώτο στον κατάλογο των Αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, καθώς στο πρόσωπό του συνδυάζονται ο Αρχαίος και γλαφυρός Ηρόδοτος όπως και ο παρατηρητικός Θουκυδίδης. Ενδιαφέρουσα είναι και η άποψη του Bolingbroke στην Πέμπτη επιστολή του, όπου αναφέρει χαρακτηριστικά <<Διαβάστε Θουκυδίδη ή Ξενοφώντα>>. Αναφέρει πως ο Ξενοφών λειτουργεί ως πολιτικός, στρατηγός, φιλόσοφος και ρήτορας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στον τρόπο που πραγματεύεται τα θέματα του ο ιστορικός, αφού όπως επισήμανε διατηρούσε την αξιοπρέπεια της ιστορίας².

Το έργο του Θουκυδίδη, όπως άλλωστε και αυτό του Ηροδότου, μας διασώθηκε χωρισμένο σε 8 βιβλία. Στην περίπτωση αυτή, η διαίρεση των ιστοριών του Αλμούντιου ιστορικού, δεν ανάγεται στον ίδιο τον συγγραφέα, αλλά στους Αλεξανδρινούς φιλόλογους, που επέδειξαν ιδιαίτερη φροντίδα για την έκδοση του έργου του. Πρακτικά ο Θουκυδίδης πλαισίωσε την ιστορική του αφήγηση σε μια σειρά παύσεων, που σήμα κατατεθέν τους ήταν η υπογραφή του, η λεγόμενη σφραγίδα. Είναι γεγονός, πως από το δεύτερο ως και το έβδομο βιβλίο, συγκεκριμένα 12 φορές, σε κάθε έτος πολέμου που ολοκληρωνόταν συναντούμε την έκφραση<< και έτσι ολοκληρώθηκε αυτό το έτος του πολέμου, την ιστορία του οποίου έγραψε ο Θουκυδίδης>><< ὃν Θουκυδίδης ξυνέγραψε>>. Από την εξέταση αυτή, προκύπτει πως σε κάθε έτος πολέμου, αντιστοιχούσε ένα βιβλίο ή ένας παπυρικός κύλινδρος, ο οποίος ολοκληρώνεται με την σφραγίδα του συγγραφέα. Με βάση πως η μονογραφία αυτή περιλαμβάνει 21 έτη πολέμου, επικρατεί η άποψη πως αυτός ήταν και ο συνολικός αριθμός των βιβλίων.

¹ Βλ. Easterling P.E.- Knox B.M.W, ό.π. 608

² Βλ. Anderson K.J., ό.π. 22

Για διάφορους λόγους, λιγότερο ή περισσότερο κατανοητούς, που συνδέονται με την πορεία σύνθεσης του έργου, άλλες υπογραφές του συγγραφέα εμφανίζονται στο προοίμιο, όπως στην εξιστόρηση των γεγονότων της Αμφίπολης αλλά και στο πολυσυζητημένο δεύτερο προοίμιο στα μέσα του Πέμπτου βιβλίου. Σε ορισμένα σημεία όμως η σφραγίδα του Θουκυδίδη απουσιάζει. Στον Πελοποννησιακό πόλεμο που διάβαζε ο Αριστοτέλης τα μη υπογεγραμμένα από τον συγγραφέα μέρη ήταν εμφανώς διαχωρισμένα από το υπόλοιπο έργο. Αυτό άλλωστε προκύπτει από το γεγονός, πως ήταν ευδιάκριτοι οι μικροί παπύρινοι κύλινδροι που αντιστοιχούσαν σε ένα έτος πολέμου, όπου και εμφανιζόταν το όνομα του Θουκυδίδη. Ωστόσο, στο πρώτο και στο όγδοο έτος του πολέμου απουσιάζει σταθερά η σφραγίδα του συγγραφέα. Περισσότερο προβληματική είναι η περίπτωση των έξι συνεχόμενων ετών του πολέμου(10-15). Το χρονικό αυτό διάστημα, καλύπτεται από τα κεφάλαια 1-83 του πέμπτου βιβλίου και δεν συνοδεύονται από την σφραγίδα του Θουκυδίδη. Για το τμήμα αυτό του Θουκυδίδειου έργου, εικάζεται πως υπέστη επεξεργασία και εν συνεχεία εκδόθηκε από τον Ξενοφώντα, ο οποίος συνέχισε την ιστορική αφήγηση του προγενέστερού του και συμπεριέλαβε τα έτη αυτά στην αρχή των Ελληνικών του¹.

Η αφήγηση του Θουκυδίδη διακόπτεται απότομα το 411 Π.Χ., στο μέσο της τελικής φάσης του πολέμου. Από το έργο όμως δεν απουσιάζουν στοιχεία που φανερώνουν την πρόθεση του Θουκυδίδη να συνεχίσει την περιγραφή του πολέμου ως το τέλος του. Η επιθυμία αυτή εκφράζεται σε ένα σημείο του δευτέρου προοιμίου(5,21,6), όπου και τονίζεται πως ο συγγραφέας έγραψε τα γεγονότα του πολέμου με την σειρά που έλαβαν μέρος, κατά θέρος και χειμώνα, έως ότου οι Λακεδαιμόνιοι και οι σύμμαχοί τους έθεσαν τέρμα στην Αθηναϊκή ηγεμονία. Μέχρι εκείνο το σημείο ο πόλεμος είχε διάρκεια 27 ετών. Στο γεγονός αυτό προστίθεται ο ανολοκλήρωτος χαρακτήρας του όγδου βιβλίου, που ο συγγραφέας δεν το υπέβαλε σε τελική επεξεργασία. Αυτό προκύπτει από την παντελή απουσία των δημηγοριών, απουσία που παρατηρείται και στο πέμπτο βιβλίο. Επιπροσθέτως η παράθεση των συνθηκών στην πρωτότυπη μορφή τους, ιδίως στο πέμπτο και το έκτο βιβλίο οδηγεί προς την κατεύθυνση αυτή².

¹ Canfora L.(1997), *Το μυστήριο Θουκυδίδη*, (ΜΤΦ) Μπριγιάλιας Ν. Αθήνα, σ.σ.87

² Βλ. Montanari, ό.π. 523-524

Στην Αλεξάνδρεια, οι πάπυροι όπου οι αντιγραφείς μετέγραφαν τα έργα, επιμηκύνθηκαν απότομα. Στην περίπτωση του Θουκυδίδη, ένας κύλινδρος ή ένα βιβλίο δεν αντιστοιχούσε πλέον σε ένα έτος πολέμου, αλλά σε τρία. Η εξέλιξη αυτή, είχε ως αποτέλεσμα να ομαδοποιηθούν τόσο τα υπογεγραμμένα όσο και τα ανυπόγραφα έτη του πολέμου. Έτσι το Θουκυδίδειο έργο διακόπτεται στο εικοστό πρώτο έτος του πολέμου και το υπόλοιπο τμήμα της αφήγησης ενσωματώνεται στα Ελληνικά του Ξενοφώντα. Αυτή ακριβώς υπήρξε και η μεγαλύτερη αλλαγή που συνέβη στην δομή του έργου του Θουκυδίδη, τμήμα του οποίου εξέδωσε ο Ξενοφώντας μετά τον Θάνατο του μεγάλου ιστορικού¹.

Από την εξέταση του περιεχομένου των Ελληνικών, καθίσταται εύκολα κατανοητό πως ο Ξενοφώντας επεδίωξε να γίνει ο συνεχιστής του προκατόχου του Θουκυδίδη. Τα Ελληνικά παρουσιάζονται ως η συνέχεια της μη ολοκληρωμένης αφήγησης του έργου του Θουκυδίδη, κάτι άλλωστε που εκδηλώνεται από την πρώτη φράση του εν λόγω έργου (Μετα δε ταυτα). Ο Ξενοφών αφηγείται την τελευταία φάση του Πελοποννησιακού πολέμου, από το 411 μέχρι την πτώση της Αθήνας το 404.

Στα δύο πρώτα βιβλία παρατηρείται η έντονη προσπάθεια εκ μέρους του Ξενοφώντα να μιμηθεί το ύφος του Θουκυδίδη. Παρά όμως το εγχείρημα αυτό όμως, η χρονολόγηση των Ελληνικών καθίσταται ασαφής, με πολλές μάλιστα παραλείψεις. Η Ξενοφώντεια οπτική εστιάζει κατά κόρον στην ψυχολογία των ανθρώπων, παρά την ανάλυση των πολιτικών δυνάμεων. Οι δημηγορίες του Ξενοφώντα αποκρυπτογραφούν το ύφος του ομιλητή, κάτι βέβαια που αποτελούσε σήμα κατατεθέν του είδους της βιογραφίας του. Ωστόσο δεν κατόρθωσε να συμβάλλει αποφασιστικά στην βαθύτερη κατανόηση των πολιτικών γεγονότων. Επιπροσθέτως ο Αθηναίος ιστοριογράφος, παρά τον ιστοριογραφικό πλούτο που είχε στην διάθεσή του, επέστρεψε στην θρησκευτική θεώρηση των ανθρώπινων πραγμάτων, που είχε εδραιωθεί από τον Ηρόδοτο, προσδίδοντας έτσι στην ιστορία του ένα ύφος ηθικολογικό. Οι διαφορές γίνονται πιο αισθητές στην πορεία του έργου, όπου και σταδιακά εγκαταλείπεται ο χρονικός ιστορικός σχεδιασμός. Ο συγγραφέας μεταφέρει τον αναγνώστη στην άνοδο και την πτώση της Σπάρτης, πτώση που αποδίδει στην θεία θέληση, καθώς οι Σπαρτιάτες παραβίασαν τον όρκο περί αυτονομίας των

¹ Βλ. Canfora L., ό.π. 89

Ελληνικών πόλεων. Ακριβώς αυτή τους η πράξη ήταν που οδήγησε και στην πρόκληση της οργής των θεών. Η εστίαση του Ξενοφώντα στους Λακεδαιμονίους πλήττει σοβαρά την αντικειμενικότητα της ιστορίας του. Παρακάμπτει την αναφορά σε πολύ σημαντικά γεγονότα, όπως την μάχη της Κνίδου και την διαμόρφωση της Δεύτερης Αθηναϊκής συμμαχίας(377). Η μεροληψία του αυτή άλλωστε προκύπτει απ το γεγονός από την έμφαση που προσέδωσε στην προσέγγιση Αθήνας- Σπάρτης το 371 Π.Χ., την οποία αντιμετώπισε ευνοϊκά, αφιερώνοντας πολλές δημηγορίες για το γεγονός αυτό¹.

Επομένως η αφήγηση του Ξενοφώντα, σχετικά με το τελευταίο στάδιο του πολέμου, είναι λιγότερο λεπτομερής και ειλικρινής συνάμα, με κάποιες ανακρίβειες. Δημιουργείται η εντύπωση, πως ο ιστορικός ανατρέπει τις αναμνήσεις του, βασιζόμενος σε αναμνήσεις άλλων, το διάστημα που τα γεγονότα ήταν νωπά ακόμα στην μνήμη του. Ωστόσο, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι ο Ξενοφών κληρονόμησε κάποιου είδους σημειώσεις, ούτε βέβαια, όπως υπονοείται, δεν γνώριζε πως ο Θουκυδίδης σκόπευε να συνεχίσει την ιστορική του αφήγηση. Άλλωστε η ιστορία του Θουκυδίδη διακόπτεται στην διαμάχη του Τισσαφέρνη με τους Σπαρτιάτες, με του οποίους συνεργαζόταν, καθώς προσερχόταν να προσφέρει θυσία στην Άρτεμη. Ο Ξενοφών δεν συνεχίζει την αφήγηση από το σημείο εκείνο. Αναφέρει πως ήρθε από την Αθήνα ο Θυμοχάρης με τα πλοία του στον Ελλήσποντο, και όχι στην Έφεσο, όπου και είχε σταματήσει η αφήγηση του Θουκυδίδη. Ο Τισσαφέρνης αναφέρεται από τον Ξενοφώντα, όχι όμως οι διαβουλεύσεις του με τους Σπαρτιάτες, αλλά μόνο οι συναλλαγές του με τον Αθηναίο Αλκιβιάδη, όπως και μερικές απ τις αιτίες που προκάλεσαν τις ενστάσεις των Σπαρτιατών προς το πρόσωπό του. Επομένως, ο Ξενοφώντας δεν διαθέτει τις αρετές του Θουκυδίδη. Η συγκεκριμένη ιστορική πραγματεία του διακρίνεται σε δύο βασικά μέρη. Στο πρώτο μέρος- το τέλος δηλαδή του Πελοποννησιακού πολέμου-προσεγγίζει το πρότυπο του Θουκυδίδη, τμήμα που επεκτείνεται μέχρι την αφήγηση του καθεστώτος των τριάκοντα τυράννων. Στο τμήμα αυτό ήδη καθίστανται αισθητές οι διαφορές σε σύγκριση πάντα με τον Θουκυδίδη. Ο ρόλος των προσώπων αυξάνεται σε μεγάλο βαθμό, ενώ ταυτόχρονα το οπτικό πεδίο των αναλύσεων περιορίζεται. Άλλωστε και στην πορεία του έργου ο Ξενοφών αποδεικνύει πως δεν διαθέτει τα προτερήματα του Θουκυδίδη, καθώς οι ιστορικές ερμηνείες είναι αρκετά φτωχές, οι δημηγορίες δεν λειτουργούν αιτιολογικά,

¹ Βλ. Trede M.S, ό.π. 256-257

ενώ και οι χρονολογήσεις του διακυμαίνονται παραλείποντας πολύ σημαντικά γεγονότα. Ενδεικτικό του στοιχείου αυτού, είναι ότι δεν επισημαίνεται ούτε η μάχη της Κνίδου, ούτε η σύναψη της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας. Οι παραλείψεις αυτές μόνο αθώες δεν είναι, καθώς μεγάλο μέρος της ιστορίας του δεν είναι αμερόληπτο, αφού ο ίδιος ο ιστορικός ήταν φίλος του Αγησιλάου και της Σπάρτης, κατηγορώντας ωστόσο τους Σπαρτιάτες για την καταστροφή της Καδμείας (ακρόπολη των Θηβών). Προσεγγίζοντας την αντίληψη του Ηροδότου στην περίπτωση αυτή παρά του Θουκυδίδη, θεώρησε πως οι θεοί απέδωσαν την τιμωρία αυτή στους Σπαρτιάτες¹.

Εκτός από τις αποκλίσεις που υπήρχαν ανάμεσα στους δύο ιστορικούς στα Ελληνικά, υπάρχουν και αρκετά σημεία σύγκλισης. Ένα τέτοιου είδους έργο, σε καμία περίπτωση δεν γράφτηκε μονοκόμματα, εξάλλου δεν λείπουν και οι ενδείξεις για μία στρωματική γένεση που ερμηνεύτηκε ποικιλοτρόπως. Ήδη από την αρχή του έργου εντοπίζεται η συνοχή αυτή με την χρήση της συνδετικής φράσης <<Μετά δε ταύτα>>. Αυτή βέβαια η σύνδεση κατά κάποιο τρόπο ήταν χαλαρή. Παρ' όλα αυτά, ο Ξενοφώντας, σύμφωνα με την σύνδεση που επιδίωξε, διατήρησε την κατανομή της ύλης με άξονα την χρονολογική αρχή και με προσπαθώντας να εφαρμόσει μία απρόσωπη έκθεση των γεγονότων. Η εφαρμογή, κατά το μέτρο του δυνατού των Θουκυδίδειων αρχών, έως και τα μέσα κατά κύριο λόγο του δευτέρου βιβλίου(2.3,9), όπου και έληξε ο Πελοποννησιακός πόλεμος και κατ' επέκταση η Θουκυδίδεια ιστοριογραφία βρήκε την φυσική της κατάληξη. Ο στενός συνδετικός κρίκος λοιπόν ανάμεσα στους δύο συγγραφείς, διαφαίνεται έντονα στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών. Η σύνδεση αυτή είναι θεματικής φύσεως, αφορώντας κατά κύριο λόγο το περιεχόμενο. Ο Ξενοφώντας θέλησε να επεκτείνει την ιστορία του Θουκυδίδη, περιλαμβάνοντας στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών του την ημιτελής αφήγηση του τελευταίου σταδίου του Πελοποννησιακού πολέμου. Αποτέλεσμα της τάσης του αυτής λοιπόν, ήταν να συμπεριλάβει στο έργο του πολιτικά, ιστορικά και στρατιωτικά γεγονότα, επιδεικνύοντας έτσι αφοσίωση στην Θουκυδίδεια θεματολογία. Η χαρακτηριστική προσπάθεια του Θουκυδίδη να γράψει μία πολιτικό-στρατιωτική ιστορία με βάση των Θουκυδίδη είχε ως αποτέλεσμα την διαφοροποίηση- σε μεγάλη κλίμακα- των λογοτεχνικών μορφών από το έργο του. Αυτή ακριβώς αποτελεί μία ακόμα ισχυρή απόδειξη της στενής θεματικής σύνδεσης των δύο συγγραφέων. Άλλωστε τα Ελληνικά του Ξενοφώντα ήταν το μόνο καθαρά ιστορικό έργο του, που

¹ Βλ. Rommily, *ό.π.*207

είχε ως βάση του την θεματολογία του προκατόχου του Θουκυδίδη. Το υλικό και τα θεματικά μοτίβα που αποκλείστηκαν από τα Ελληνικά, εντοπίζονται σε άλλα έργα του Ξενοφώντα. Βιογραφικά δοκίμια, αυτοβιογραφικά σημειώματα, πολιτειακές πραγματείες και ιστορικά ρομάντζα, περιλαμβάνονται σε έργα όπως η ανάβασις, ο Αγησίλαος αλλά και η Κύρου ανάβασις. Στο τελευταίο αυτό έργο, περιλαμβάνονται παραμυθιακά στοιχεία, βιογραφικά στοιχεία και ρομάντζα¹. Αυτό αποτελεί μία ακόμα ακράδαντη απόδειξη της μοναδικότητας των Ελληνικών, στο Ξενοφώντειο ιστοριογραφικό υλικό, άτι που προέκυπτε άλλωστε από την στενή θεματική σύνδεση με τις ιστορίες του Θουκυδίδη.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από την πρώτη προσέγγιση, σχετικά με το θέμα της παρούσης επιστημονικής εργασίας, είναι πως σε κάθε περίπτωση ο Ξενοφώντας φιλοδόξησε, συνεχίζοντας το έργο του ομότεχνού του, να καταστεί άξιος του μεγάλου ιστορικού Θουκυδίδη. Παρά το γεγονός πως υπολείπεται σε διεισδυτικότητα, πολιτική σκέψη και μεστό και περιεκτικό λόγο από τον σπουδαίο ιστορικό, διαθέτει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που είναι ικανά να τον αναδείξουν σε μεγάλο ιστορικό και άξιο συνεχιστή των ιστοριών του Θουκυδίδη. Ο Αθηναίος ιστορικός διαθέτει σαφήνεια στην έκφρασή του όπως επίσης και σαφήνεια. Αρκετές φορές προβαίνει στην περιγραφή χώρων και τόπων που έλαβαν χώρα γεγονότα, πλαισιώνοντας την διεργασία του αυτή με πλήρη και σαφή γνώση, ενώ ο τρόπος γραφής του διακρίνεται για την ζωντάνια του, την ευελιξία του και την αφοπλιστική αμεσότητά του. Η ικανότητα του μεγάλου ιστορικού του Τετάρτου αιώνα να προσδίδει μοναδική ζωντάνια σε διάφορες σκηνές μέσω της δραματικής έντασης που δημιουργούσε, με κορωνίδα την εντυπωσιακή επιστροφή του Αλκιβιάδη στην Αθήνα. Όλα αυτά τα στοιχεία, οδήγησαν τους Αλεξανδρινούς φιλολόγους, να τον αναγνωρίσουν ως ιστορική προσωπικότητα, και να τον κατατάξουν ως τον τρίτο κατά σειρά μεγαλύτερο ιστορικό, μετά τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη. Τα προσόντα του επομένως, τοποθετούν το έργο του σε μία αξιοπρόσεκτη θέση, καθιστώντας τον ίδιο ως ένα πολύ σπουδαίο ρεπόρτερ της εποχής του².

¹ Βλ. Easterling P.E.- Knox B.M.W, ό.π. 608

² Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 31,37

12. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ ΣΤΑ ΔΥΟ ΠΡΩΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ

Για να καταστεί πλήρως κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο ο Ξενοφώντας συνέχισε το έργο του Θουκυδίδη, είναι αναγκαία η σύγκριση των μεθοδολογικών χαρακτηριστικών τους. Με την διαδικασία αυτή, θα γίνουν ορατά τα σημεία σύγκλισης και απόκλισης των δύο ιστορικών στην έκταση των δύο πρώτων βιβλίων των Ελληνικών. Επιπροσθέτως το γεγονός πως τα δύο αυτά βιβλία διαφέρουν χαρακτηριστικά από το υπόλοιπο έργο, ως προς την δομή, το ύφος και τη συνοχή, υποδηλώνουν πως γράφτηκαν ξεχωριστά, τονίζοντας έτσι τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους¹.

Συνδετικός κρίκος ανάμεσα στους δύο συγγραφείς είναι η φράση <<Μετά δε ταύτα>>, που εντοπίζεται ακριβώς στην αρχή του πρώτου βιβλίου των Ελληνικών. Η δεικτική αντωνυμία που χρησιμοποιεί ο Ξενοφώντας αναφέρεται στα προηγούμενα, ενώ ο αντιθετικός σύνδεσμος δε φανερώνει μια αφήγηση που έχει προηγηθεί και αφορά γεγονότα που έχουν τελεστεί. Επομένως ή τα Ελληνικά του Ξενοφώντα δεν έχουν σωθεί από την αρχή του πρώτου βιβλίου ή πρόκειται για έναν αφύσικο τρόπο έναρξης της αφήγησης των γεγονότων. Ανάμεσα στους σχολιαστές κυριαρχεί η άποψη πως ο Ξενοφώντας συνεχίζει τις ιστορίες του Θουκυδίδη, με σημείο έναρξης το φθινόπωρο του 411 Π.Χ. Αυτός ο ανορθόδοξος τρόπος έναρξης και της αφήγησης των γεγονότων στο πρώτο βιβλίο των Ελληνικών, θα ήταν φυσικότερο να ξεκινήσει με την αντωνυμία <<ταυτα>> και να ακολουθήσει το <<Μετα δε ταυτα>>, διότι δημιουργείται η απορία ποία είναι αυτά τα <<ταυτα>> και που αναφέρονται. Ίσως θα ήταν λογικότερη η έναρξη των Ελληνικών με τη φράση <<Και μεν ο Θουκυδίδης μέχρι τούτων συνέγραψε τον μεταξύ Αθηναίων και Πελοποννησιων πολεμον. Μετα δε ταυτα...>>. Κατά τον τρόπο αυτό θα ήταν λογικότερη η σύνδεση του συγκεκριμένου έργου με τις Ιστορίες του Θουκυδίδη².

Σε κάθε περίπτωση, ήδη από την αρχή του έργου καθίσταται φανερή η πρόθεση του Ξενοφώντα να συνεχίσει το Θουκυδίδειο έργο και ενδιαφέρον προκαλεί το

¹ Βλ. Anderson K.J., ό.π. 82

² Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 317

γεγονός σε ποιο βαθμό το πέτυχε. Αυτό το ερώτημα είναι δυνατόν να απαντηθεί μέσα από την εξέταση των συγγραφικών χαρακτηριστικών του Ξενοφώντα, όπου σε σύγκριση με αυτά του Θουκυδίδη, θα προκύψει κατά πόσο εν τέλει ο Ξενοφών στέκεται στο ύψος των περιστάσεων, ιδίως στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών, συνεχίζοντας εν τέλει ή όχι την παράδοση του προκατόχου του.

12.1 Αρχή Αιτιότητας

Η διαδικασία σύγκρισης μεταξύ των δύο ιστορικών δύναται να εντοπιστεί σε διάφορους τομείς. Οι στόχοι της ιστοριογραφικής συγγραφής, η μεθοδολογία, η μορφή της ιστοριογραφίας όπως και το ύφος, είναι μερικοί μόνο από τους πυλώνες σύγκρισης, στους οποίους θα βασιστούμε έτσι ώστε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα κατά πόσο ο Ξενοφώντας υπήρξε άξιος συνεχιστής του Θουκυδίδη και σε ποιο βαθμό.

Αρχικά θα εξετάσουμε τον τομέα της αρχής της αιτιότητας. Με ποιον τρόπο δηλαδή οι δύο ιστορικοί προσέγγιζαν τα γεγονότα και σε ποιους παράγοντες απέδιδαν τα αίτια τους.

Η ακμή του Θουκυδίδη εντοπίζεται στο δεύτερο μισό του πέμπτου αιώνα. Την εποχή αυτή η Αθήνα αναδεικνύεται σε πανελλήνιο πνευματικό κέντρο. Το γεγονός αυτό οφείλεται κατά μεγάλο ποσοστό στις ριζοσπαστικές ιδέες που επέφερε το κίνημα της σοφιστικής, το οποίο προσέθεσε ανεξίτηλες πινελιές στο Θουκυδίδειο έργο. Ποτισμένος από τις πρωτοπόρες κινητήριες δυνάμεις της σοφιστικής, παρά το γεγονός πως είχε ολιγαρχικές καταβολές όντας συγγενής του Μιλτιάδη, του Κίμωνα και πιθανόν του Θουκυδίδη του Μελησίου, διατήρησε επιφυλακτική στάση απέναντι στην παράδοση, σαφώς επηρεασμένος από τον ορθολογισμό της σοφιστικής. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως ο βιογράφος Μαρκελλίνος τον χαρακτήρισε ως <<ἄθεον ἥρεμα>>, καθώς υπήρξε μαθητής του Αναξαγόρα. Εύκολα γίνεται αντιληπτό λοιπόν κατά πόσο είχε μετατοπιστεί από την Θουκυδίδεια συγγραφή η επενέργεια των μεταφυσικών δυνάμεων επάνω στα ανθρώπινα γεγονότα, δυνάμεις οι οποίες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο έργο του Ηροδότου¹.

¹ Κωνσταντινόπουλος Β.Λ.(2013),*Αρχαία Ελληνική Ιστοριογραφία*. Αθήνα, σ.σ.32-33

Η εκλογίκευση της ιστορικής σκέψης του Θουκυδίδη οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στον αγνωστικισμό που εισήγαγε ο Πρωταγόρας, θέτοντας τις βάσεις για μια ορθολογική εξήγηση των πραγμάτων, που προκάλεσε ριζοσπαστικές αλλαγές στην επιστημονική εξέλιξη της ιστοριογραφίας. Ο σοφιστής δεν διακήρυσσε απροκάλυπτα τον αθεϊσμό του στο σύγγραμμά του <<Περί θεῶν>>, περιοριζόμενος στο να αναφέρει πως η ύπαρξη του θεϊκού στοιχείου δεν καθίσταται δυνατό να αποδειχτεί με επιχειρήματα, αναφέροντας πως δεν γνωρίζει αν υπάρχουν θεοί ή όχι, αγνοώντας πλήρως τα γνωρίσματα τους και την μορφή τους. Η δήλωση τους όμως ότι μέτρο όλων των πραγμάτων είναι ο άνθρωπος (Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος), επι της ουσίας αναιρεί την ύπαρξη των θεών και ανατρέπει την πίστη στη πολυθεϊστική θρησκεία¹. Σχετικά με την προσέγγιση αυτή, δημιουργήθηκαν διάφορα ερωτήματα, με κυριότερο αν ο όρος άνθρωπος αναφέρεται στο άτομο ή στο σύνολο. Πιο ικανοποιητική απ' όλες, αναδείχτηκε η άποψη του Πλάτωνα, ο οποίος συνέκλινε ως προς την πρώτη έννοια, του ατόμου δηλαδή².

Η επίδραση της σοφιστικής διαφαίνεται και στον Θουκυδίδη, ιδίως στις δημηγορίες του. Τα σοφιστικά επιχειρήματα άλλωστε εν συγκρίσει με την πιθανότητα, τους φυσικούς νόμους και το συμφέρον ήταν κάτι παραπάνω από εργαλεία πειθούς. Ακριβώς η διεργασία αυτή των σοφιστικών επιχειρημάτων, παρείχε μία βαθύτερη γνώση των ανθρώπινων πραγμάτων. Επι της ουσίας η σοφιστική ρητορική εφοδίαζε τους συνομιλητές με τα μέσα εκείνα, με τα οποία τους βοηθούσε να εκτιμούν την ανθρώπινη συμπεριφορά και να υπολογίζουν την εξέλιξη των γεγονότων. Έτσι λοιπόν και στο Θουκυδίδειο έργο και συγκεκριμένα στις δημηγορίες, οι ομιλητές αναφερόμενοι στα δέοντα, χρησιμοποιούσαν τον όρο αυτό με έννοια μισό- ρητορική, για να υποδηλώσουν τις κύριες συλλογιστικές γραμμές σε μία περίπτωση. Επομένως στα βιβλία των ιστοριών του Θουκυδίδη, η ρητορική επενεργούσε ως το βασικό εργαλείο πολιτικής ανάλυσης, ως φορέας δηλαδή πολιτικής ανάλυσης³.

¹ Γεωργούλης Κ.Δ.(2004), *Ιστορία της φιλοσοφίας*. Αθήνα, σ.σ. 121

² Βλ. Long A.A., ό.π. 431

³ Finley J.H.(2004), *Θουκυδίδης*, (μτφ) Κουκούλιος Τ. Αθήνα, σ.σ.105-106

Με τον Θουκυδίδη λοιπόν, η ιστοριογραφία δεν είναι απλά μία καταγραφή γεγονότων, αλλά παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα ανθρώπινων πράξεων και σχεδιασμών, των οποίων η διαλεκτική σχέση πρέπει να μελετηθεί σε βάθος, έτσι ώστε να προκύψουν οι κινητήριες δυνάμεις που βρίσκονται πίσω απ' αυτές. Επομένως η Θουκυδίδεια ιστοριογραφία αποτελεί μια εμπειριστατωμένη αναζήτηση των δυνάμεων που λειτουργούν στις ρίζες των ανθρώπινων γεγονότων.

Αποφασιστικής σημασίας στην κατεύθυνση αυτή, είναι η διάκριση ανάμεσα στα πραγματικά αίτια των γεγονότων (άληθεστάτη πρόφασις) και τις αφορμές (αιτία), που αναδεικνύεται σε σημαντικό μέσο για τον Θουκυδίδη ανάλυσης και αντικειμενικότητας. Η σπουδαιότητα της διάκρισης αυτής καθίσταται φανερή κατά την διαδικασία διερεύνησης των αιτιών του Πελοποννησιακού πολέμου. Είναι γεγονός, πως η διαπίστωση του Θουκυδίδη, κατά την οποία τα ποτιδαϊκα και τα Κερκυραϊκά αποτέλεσαν τις αφορμές, ενώ η πραγματική αιτία του πολέμου ήταν η όλο ένα και αυξανόμενη δύναμη της Αθηναϊκής ηγεμονίας, αναδεικνύει μία αρχή με διεθνολογική βάση, που αναφέρεται στην ισορροπία των δυνάμεων και παράλληλα εισάγει την βάση του πολιτικού ρεαλισμού¹.

Τα αίτια και οι διαφορές, αφορούν παράπονα και διαφιλονικήσεις και βρίσκονται σε εμφανή αντίθεση με την αληθινή αιτία, η οποία τοποθετείται πενήντα χρόνια πίσω και βασίζεται στον Αθηναϊκό ιμπεριαλισμό και τον φόβο που αυτός προκαλούσε στους Λακεδαιμονίους. Η άληθεστάτη πρόφασις όχι μόνο υπήρχε στην ιστορική σκέψη του Θουκυδίδη, αλλά εκφράστηκε κιόλας σε μία σειρά από συναρμολογημένες διηγήσεις, όμοιες με αυτές που μας προσφέρονται σήμερα με απόλυτη ακρίβεια, όπως το μίσος της Κορίνθου και τον φόβο της Αθήνας απέναντι στην Σπάρτη. Η έρευνα της αληθινής αιτίας των γεγονότων, αποτελούσε και την πιο λογική για το αντικείμενο της ερευνάς του. Και αυτό, διότι ο ιστορικός συγγραφέας προβαίνει σε μελέτη συγκεκριμένων ημερομηνιών, παρέχοντας την δυνατότητα στους μελετητές να ερευνήσουν εν συνεχεία όλο το φάσμα του πολέμου, αποδίδοντας του μάλιστα

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., *Αρχαία Ελληνική Ιστοριογραφία.*, ό.π. σ.σ.34

και μία συγκεκριμένη ταυτότητα. Ότι πρόκειται δηλαδή για έναν πόλεμο απελευθερωτικό¹.

Στην εκλογικευμένη προσέγγιση των ιστορικών γεγονότων εκ μέρους του Θουκυδίδη, προστίθεται η ανάδειξη κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών παραγόντων, ως καθοριστικών κινήτρων στην πορεία εξέλιξης των ιστορικών συμβάντων, ιδίως μετά από εκστρατείες, αποστασίες, ενώ αξίζει να σημειωθεί πως η λειτουργία των προσωπικοτήτων στην ιστορική εξέλιξη(Π.Χ. Περικλής, Νικίας, Αλκιβιάδης), δεν πραγματοποιείται υπό το καθεστώς απόλυτης ευθύνης όπως στον Ηρόδοτο, καθώς η δράση δεν οργανώνεται γύρω από πρόσωπα, αλλά από τις πολύπλευρες αντιθετικές δυνάμεις που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Ο Θουκυδίδης άλλωστε δεν στεκόταν απαθής στις διάφορες οικονομικές συνθήκες, τονίζοντας επανειλημμένως την έλλειψη οικονομικών πόρων στις πρώιμες ελληνικές κοινωνίες. Βέβαια κατηγορήθηκε πως δεν συμπλήρωσε το έργο του με λεπτομερειακές εξηγήσεις και ανάλυση της οικονομικής βάσης, στην οποία στηριζόταν η Αθηναϊκή ηγεμονία, όπως επίσης και των εμπορικών συμφερόντων των άλλων πολιτειών, που ενδεχομένως να επηρεάστηκαν από τον επεκτατισμό της Αθήνας. Σε κάθε περίπτωση όμως ο ρόλος που διαδραματίζουν οι οικονομικοί παράγοντες στην σημερινή εποχή, δεν μπορεί να μην έπαιξαν ανάλογο ρόλο στην αρχαιότητα, και αν οι αρχαίοι ιστορικοί υποτιμούν τους παράγοντες αυτούς τότε και εμείς υπάρχει ενδεχόμενο να τους υπερτιμάμε. Επιπροσθέτως, ο Θουκυδίδης παρουσιάζει τα συμφέροντα της Αθήνας κατά κύριο λόγο από πολιτική σκοπιά, και όχι τόσο από οικονομική, γι' αυτό άλλωστε θεωρείται και ως θεμελιωτής της πολιτικής ιστορίας².

Η αλματώδης ανάπτυξη της ιστοριογραφίας που συντελέστηκε με τον Θουκυδίδη, δεν βρήκε αξίους συνεχιστές μετά απ' αυτόν. Και αυτό, γιατί ο διάδοχος του Θουκυδίδη, ο Ξενοφώντας, επέστρεψε στην Ηροδότεια πρακτική, εφαρμόζοντας στο έργο του την διπλή αιτιότητα θεών και ανθρώπων. Παρά το γεγονός πως ο Ξενοφών πασχίζει στα Ελληνικά του να ακολουθήσει και να μιμηθεί κατά το μέγιστο δυνατό το Θουκυδίδειο ύφος, ιδίως στα δύο πρώτα βιβλία, η βασική ιστορική οπτική του ιστορικού

¹ Romilly D.J.(2004), *Ο θουκυδίδης και ο Αθηναϊκός ιμπεριαλισμός*, (μτφ)Στεφάνου Λ. Αθήνα, σ.σ.54

² Βλ. Bury J.B. ό.π. 80-81

συγγραφέα, υποχωρεί προς την κατεύθυνση του Ηροδότου, καθιστώντας έτσι την προσπάθειά του να προσεγγίσει τον Θουκυδίδη, τουλάχιστον αναχρονιστική¹. Η ενέργεια αυτή του Ξενοφώντα δεν δικαιολογείται από τα βιώματα του. Και αν ο Ηρόδοτος, ως πρώτη προσπάθεια ιστορικής καταγραφής, δικαιολογημένα επηρεάστηκε από την ποίηση και το έπος, ο Ξενοφώντας επιθυμώντας να μιμηθεί την Θουκυδίδεια ιστοριογραφία και αναθρεμμένος μέσα σε ένα κλίμα ορθολογισμού, δεν δικαιολογείται σε καμία περίπτωση για την υπ αναχώρηση του αυτή, απορρίπτοντας την αυστηρά επιστημονική προσέγγιση της ιστοριογραφίας, προσδίδοντας της ουσιαστικά δραματικό χαρακτήρα.

Ο Ξενοφών σε ολόκληρη την ζωή του παρέμεινε συντηρητικός, αποδεχόμενος κληροδοτημένες θέσεις και αρχές, με τρόπο άκριτο και ανειλικρινή σύμφωνα με τις απόψεις των επικριτών του. Προσκολλημένος στις θρησκευτικές αντιλήψεις, προσέφερε συνεχώς θυσίες, πριν από στρατιωτικές επιχειρήσεις, θέλοντας έτσι να προβλέψει την έκβασή τους. Η προσήλωση του αυτή στην Θρησκεία, θεωρείται ως ανώφελη διαιώνιση μιας κενής τυπολατρίας, ενώ η ανειλικρινεία για την οποία κατηγορήθηκε δεν αφορούσε μόνο τους Θεούς αλλά και τους συμπολεμιστές του. Μία μόνο περιγραφή στο έργο του δηλώνει άκριτη πίστη στην δύναμη της θυσίας και της Θρησκείας. Όταν τα κατάλοιπα της στρατιάς του Κύρου πέρασαν στα χέρια των Λακεδαιμονίων, αναγκάστηκε να πουλήσει το άλογό του, έτσι ώστε να πληρώσει τα χρήματα για το ταξίδι της επιστροφής στην πατρίδα. Παρά το γεγονός όμως πως ήταν συνδεδεμένος με την Θρησκεία, θεωρώντας πως οι θεοί εποπτεύουν και επεμβαίνουν στα ανθρώπινα πράγματα, σε καμία περίπτωση, δεν ενδιαφέρεται για την πιθανότητα μίας μετά θάνατον ζωής, αποσκοπώντας μόνο στην διαβίωση μέσω των ευεργετικών και έντιμων πράξεων².

Επομένως ο Ξενοφών παραμένει στην επιφάνεια των πραγμάτων, χωρίς διεξοδική ανάλυση των αιτιών που προκάλεσαν τα γεγονότα, αδυνατώντας έτσι να συλλάβει το παιχνίδι των δυνάμεων που αλληλεπιδρούσαν γύρω από το ιστορικό γίγνεσθαι. Ο Αθηναίος ιστοριογράφος, σταδιακά εγκαταλείπει την

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π. 36

² Βλ. Anderson K.J., ό.π. 51-53

διαμόρφωση της ιστορίας σε μορφή χρονικού. Με τον τρόπο αυτό βλάπτει το έργο του, καθώς αναγάγει τα πάντα στην θέληση των θεών και των αποφάσεών τους, οι οποίοι σπεύδουν να τιμωρούν τους παραβάτες. Έτσι αποδίδει την πτωτική πορεία των Σπαρτιατών στην οργή των θεών, καθώς σύμφωνα με την γνώμη του οι λακαϊδεμόνιοι αφού παραβίασαν τον όρκο περί αυτονομίας των Ελληνικών πόλεων τιμωρήθηκαν από τους θεούς.

Μεγάλο πλήγμα στην αντικειμενικότητα του έργου του, ήταν η μεροληψία που επέδειξε υπέρ της Σπάρτης. Η μονομέρεια του ιστορικού συγγραφέα, αποδεικνύεται περίτρανα από το γεγονός, πως αποσιωπά σκοπίμως σημαντικά γεγονότα, όπως την μάχη της Κνίδου ή και ένα ζωτικής σημασίας ιστορικό συμβάν, την διαμόρφωση της Δεύτερης Αθηναϊκής συμμαχίας, το 377 Π.Χ.. Εν αντιθέσει με τις αποκρύψεις αυτές, υπερτονίζει την προσέγγιση που έλαβε χώρα το 371, μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης, διπλασιάζοντας τις δημηγορίες για την περίπτωση αυτή¹.

Ο Ξενοφώντας λοιπόν, εν αντιθέσει με τον Θουκυδίδη, προσδίδει μια τραγικότητα στην ιστοριογραφία του, που εμποδίζει την διερεύνηση των πραγματικών αιτιών των γεγονότων, συσκοτίζοντας έτσι την ανάλυση του. Μέσα από το έργο του, διαφαίνεται ένας μεγάλος δημοσιογράφος που προσδίδει μια δραματική χροιά στα γεγονότα, παρά ένας ιστοριογράφος με αναλυτική διερευνητική ιστορική σκέψη².

Ιδίως στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών ο Ξενοφών επιχειρεί να προσεγγίσει κατά ένα μεγάλο βαθμό την ιστοριογραφία του Θουκυδίδη. Σε ορισμένα σημεία των δύο πρώτων βιβλίων, ο Αθηναίος ιστοριογράφος επιτυγχάνει να αγγίξει την μεθοδολογία του προκατόχου του, έστω και επιφανειακά. Η παράθεση ορισμένων χωρίων θα μας δώσει μία σαφή εικόνα ως προς την κατεύθυνση αυτή.

Στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών, όπως προαναφέραμε είναι εμφανής η προσπάθεια του Ξενοφόντα να μιμηθεί το Θουκυδίδειο ύφος. Ιδιαίτερα η περιγραφή της ήττας στους Αιγός ποταμούς καθιστά τον Αθηναίο ιστοριογράφο ισάξιό με τον προκατόχό του. Χαρακτηριστικό είναι το χωρίο

¹ Βλ. Trede M.S., ό.π. 257

² Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Α., ό.π. 37

στο δεύτερο βιβλίο των Ελληνικών(2.3)(εν δε ταις Αθήναις της Παράλου αφικομενης νυκτός ελεγετο η συμφορα). Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, ο Ξενοφών περιγράφει με ξεχωριστή παραστατικότητα τον Αντίκτυπο της ήττας της Αθήνας στους Αιγός ποταμούς, κάτι που τον βοηθά να πλησιάσει τον συνάδελφό του. Ιδιαίτερα η σύγκριση των δύο παράλληλων κειμένων της καταστροφής της Σικελίας(Θουκυδίδης) και της καταστροφής στους Αιγός ποταμούς(Ξενοφών), μας οδηγεί προς την κατεύθυνση αυτή. Σήμα κατατεθέν στον επίλογο της περιγραφής της Σικελικής εκστρατείας ήταν η φράση <<οὐδέν ἔστι ὅτι οὐκ ἀπώλετο>>. Η φράση αυτή δεν αναφέρεται απλά στην εξ' ολοκλήρου Αθηναϊκή ήττα αλλά και στην ηθική κατάπτωση που είχε συντελεστεί, λόγω των θηριωδών πράξεων που συντελούσαν οι Συρακούσιοι εναντίον των Αθηναίων. Εξ' ου και η χρησιμοποίηση ουδέτερης ανωνυμίας εκ μέρους του Θουκυδίδα, καθώς η κατάπτωση ήταν πολύπλευρη, τόσο σε ηθικό όσο και σε βιολογικό επίπεδο. Ακολουθώντας την γραμμή αυτή, ο Ξενοφώντας περιγράφει τον παλμό της ήττας των Αθηναίων στους Αιγός ποταμούς, προσδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός αυτό. Και αυτό διότι ήταν η πρώτη φορά από την αρχή του πολέμου, που ένα ιστορικό συμβάν προκάλεσε τέτοια αναταραχή σε Αθήνα και Πειραιά. Ακριβώς αυτό το μέγεθος της ήττας περιέγραψε με τον πλέον παραστατικότερο και λακωνικότερο τρόπο ο Ξενοφών, επηρεασμένος σαφώς από το μεγαλείο της ιστοριογραφίας του Θουκυδίδα¹.

Στο πλαίσιο της περιγραφής του Πελοποννησιακού πολέμου, είναι εμφανής το εγχείρημα του Ξενοφώντα να αποτεινεί την ημιτελής περιγραφή του Θουκυδίδα σχετικά με το τελευταίο μέρος της συγκεκριμένης πολεμικής σύγκρουσης. Για τον λόγο αυτό, περιλαμβάνει στην αφήγησή του αρκετά γεγονότα που εντοπίζονται στο διάστημα 411 με 404 Π.Χ. Αυτό άλλωστε αποδεικνύεται περίτρανα και το χωρίο 2.15-2.19 στο πρώτο βιβλίο. Στο συγκεκριμένο σημείο, ο σπουδαίος ιστοριογράφος αναφέρει άλλα τέσσερα σημαντικά γεγονότα που έλαβαν χώρα μεταξύ του 408 και του 407 Π.Χ. Οι Συρακούσιοι αιχμάλωτοι, δραπετεύοντας από τα λατομεία του Πειραιά, ενώθηκαν με τον Άγη στην Δεκελεία, οι Σπαρτιάτες απελευθερώνουν τους αιχμαλώτους στο ακρωτήριο του Μαλέα ενώ οι Αχαιοί πρόδωσαν τον

¹ Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 377

Λακεδαιμόνιο αρμοστή Λαβώτη. Για τα γεγονότα αυτά που λάμβαναν χώρα στην Ελλάδα, πληρέστερη πληροφόρηση δεν θα μπορούσε να μας δώσει κανείς άλλος, από τον μεγαλύτερο ρεπόρτερ της εποχής Ξενοφώντα.

Παρά την προσπάθεια του Ξενοφώντα να συνεχίσει την ιστοριογραφία του Θουκυδίδη, εν τούτοις υστερεί σημαντικά σε αρκετούς τομείς. Η έλλειψη αντικειμενικότητας και η μεροληψία προς την Σπάρτη, οι σκόπιμες παραλείψεις που πραγματοποιεί αλλά και οι επιφανειακές περιγραφές που παραθέτει, υπονομεύουν σημαντικά το έργο του καθιστώντας το υποδεέστερο απ' αυτό του Θουκυδίδη. Χαρακτηριστική είναι η παράλειψη της άφιξης του θυμοχάρη στην αθήνα εκ μέρους του Ξενοφώντα, στην αρχή των Ελληνικών(ήλθεν εξ' Αθηνῶν Θυμοχαρης). Συγκεκριμένα παραλείπει τον χρόνο και τον τόπο που αφίχθη ο Αθηναίος στρατηγός, βασικά στοιχεία δηλαδή μιας αφήγησης τα οποία μένουν αδιευκρίνιστα. Η αρχή αυτή του έργου του είναι επεικώς απαράδεκτη για έναν τόσο μεγάλο ιστορικό, φιλόσοφο και παιδαγωγό. Εν αντιθέσει με τον Θουκυδίδη, που στο πλαίσιο την αναλυτικής περιγραφής των γεγονότων, μας πληροφορεί για τον Θυμοχάρη, αναφέροντας πως ηττήθηκε στην Ερέτρια της Εύβοιας από τους Πελοποννήσιους, χάνοντας τα δύο τρίτα του στόλου του.

Οι παραλήψεις αυτές που παρατηρούνται στο έργο του, οφείλονται στην αδιαμφισβήτητη συμπάθειά του προς την Σπάρτη κάτι άλλωστε που τον απέτρεπε στο να είναι αντικειμενικός. Το απόλυτο δείγμα της φιλοσπαρτιατικής του στάσης, εντοπίζεται ήδη στην αρχή του έργου και συγκεκριμένα στη φράση <<ένίκησαν δέ οί λακεδαιμόνιοι>>. Πολεμώντας στο πλάι του Σπαρτιάτη βασιλεία Αγησίλαου στην Κορώνεια, τιμωρήθηκε από του Αθηναίους με εξορία για την ενέργειά του αυτή. Για τον λόγο αυτό, ο Ξενοφών ξεκινάει τα Ελληνικά του με την νίκη του ναύαρχου Αγησανδρίδα εναντίον του Θυμοχάρη στον Ελλήσποντο. Επομένως ήδη από τον πρόλογο μεροληπτει υπέρ των Σπαρτιατών, πραγματοποιώντας μία εντυπωσιακή 'εναρξη υπερ των τελευταίων, θέλωντας έτσι να καταστήσει σάφη την συμπαθειά του προς την Σπάρτη. Αυτή του η πράξη βέβαια υποσκελίζει εν πολλοίς την καθαρή ιστορική οπτική γωνία του και την επιστημονική αντικειμενικότητα του έργου του δεδομένου, πως η ιστορική αυτή πραγματεία

του συντάχθηκε μετά το τέλος του αιματηρού πολέμου, στοχεύοντας σαφώς όχι στην απλή ευρεία παράθεση των γεγονότων αλλά στην ανάδειξη των νικητών του πολέμου¹. Στον αντίποδα ο Θουκυδίδης αρχίζει τις ιστορίες του αναφερόμενος και στις δύο πλευρές (Άρχεται ὁ πόλεμος Αθηναίων και Λακεδαιμονίων και τῶν ἐν ἑκατέροις συμμάχοις), επιδιώκοντας έτσι να καταστήσει σαφή την προθεσή του, πως θέλει να παρουσιάσει όλες τις πτυχές του πολέμου αλλά και τις προθέσεις και τα σχέδια των δύο πλευρών. Το έργο ξεκινά με το κλασσικό προοίμιο, για να ακολουθήσει η "Αρχαιολογία". Αυτή είναι μια επιτομή της προγενέστερης ελληνικής ιστορίας, στηριγμένη πιο πολύ σε ενδείξεις, που έχει σκοπό να δείξει πόσο σημαντικότερος ήταν ο Πελοποννησιακός πόλεμος από τις προγενέστερες συγκρούσεις, συμπεριλαμβανομένων των Μηδικών. Μετά την εξιστόρηση των αφορμών του πολέμου που αναφέρθηκαν παραπάνω, εξιστορείται η ταχύτατη πορεία ανόδου της ισχύος της Αθήνας στο διάστημα μεταξύ του τέλους των Μηδικών και της αρχής του Πελοποννησιακού πολέμου. Με τις τελευταίες πολιτικές ενέργειες των αντιπάλων, πριν αρχίσουν οι εχθροπραξίες, κλείνει το πρώτο βιβλίο του έργου². Επομένως ήδη από την αρχή του ιστοριογραφικού του έργου, ο Ξενοφών διαφοροποιείται από τον Θουκυδίδη όντας μη αντικειμενικός και μεροληπτικός, μειώνοντας κατά πολύ τον επιστημονικό χαρακτήρα του έργου του.

Όπως είδαμε και παραπάνω, αισθητές ήταν οι διαφορές ανάμεσα στους δύο συγγραφείς στον τομέα της αρχής της αιτιότητας αλλά και στην επιφάνεια που περιέγραφαν τα πράγματα. Όπως προαναφέραμε ο Ξενοφών, παρουσίαζε σφαιρικά τα γεγονότα, χωρίς να εξετάζει το βάθος των πραγμάτων και των βαθύτερων δυνάμεων που τα προκαλούν. Απόρροια της τακτικής του αυτής, ήταν να μην επικεντρώνεται σε ένα και μόνο συγκεκριμένο γεγονός, αλλά να συλλέγει πληροφορίες για διάφορα συμβάντα και περιοχές. Χαρακτηριστικό είναι το χωρίο 5.20, στο πρώτο βιβλίο των Ελληνικών (Και ὁ ἑνιαυτός ἔληγεν, ἐν ᾧ και Καρχηδόνιοι εἶλον Ακράγαντα λιμῶ). Οι στίχοι αυτοί αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα της τακτικής του Ξενοφώντα να παρουσιάζει τα γεγονότα σφαιρικά, χωρίς να εμβαθύνει σε περαιτέρω λεπτομέρειες. Στην

¹ Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 318

² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τόμος Γ2. Αθίνα,σ.σ.441

συγκεκριμένη περίπτωση είναι πλήρως ενημερωμένος για τα συμβάντα σε διάφορες περιοχές όπως την μεγάλη Ελλάδα, την Σικελία και την Κάτω Ιταλία, όπου το 407 δέσποζε η κατάληψη της Σελινούντας και της Ιμέρας από τους Καρχηδόνιους¹. Επομένως ως προς τον τομέα αυτό ο Αθηναίος ιστοριογράφος δεν συνεχίζει την μεθοδολογία του Θουκυδίδη στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών του.

Έντονη είναι η Θρησκευτικότητα του Ξενοφώντα στο βιβλία των Ελληνικών του. Ουσιαστικά η προσκόλλησή του στην θρησκεία, σηματοδοτεί και την επιστροφή του στην Ηροδότεια ιστοριογραφία. Δείγμα αυτής της καθολικότητάς του προς την θρησκεία είναι η φράση <<Θυῶν τῆ Ἀθηνᾶ>>, στο πρώτο βιβλίο των Ελληνικών. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, ο Μίανδρος θυσίασε προς τιμήν της Αθηνάς στην Τροία, όταν πληροφορήθηκε για την επίθεση του Θράσυλλου και του Θρασύβουλου εναντίον του Δωριέα στο Ροίτειο. Άλλωστε ο Ξενοφών θα πραγματοποιήσει πλείστες αναφορές στα Ελληνικά του στην άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων των εμπλεκομένων σε πολέμους, σχετικά με θυσίες και οiwονούς, καθώς πιστεύει πως η έκβαση των ανθρώπινων πραγμάτων, καθορίζεται από την θεία βούληση. Ενδεικτική είναι η αποψη του αναφορικά με την συμπεριφορά που πρέπει να έχουν οι άνθρωποι απέναντι στους θεούς, καθώς στην Κύρου παιδεία αναφέρει(A, VI)<<Πάσαι γοῦν αἱ πόλεις και πάντα τα ἔθνη διαμαντικῆς ἐπερωτῶσι τοὺς θεοὺς τι τε χρη και τί οὐ χρή ποιεῖν. Παντες γουν ευχονται τοῖς θεοῖς τα μεν φαύλα ἀποτρέπειν αγαθά δέ διδόναι>>².

12.2 ΣΤΟΧΟΙ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Δεύτερος άξονας σύγκρισης μεταξύ των δύο ιστοριογράφων, θα αποτελέσει η εξέταση του στόχου της ιστοριογραφικής συγγραφής, των δύο αυτών μεγάλων ιστορικών. Δια μέσου της προσέγγισης αυτής, θα μπορέσουμε να αντιληφθούμε την ιστορική σκέψη των δύο αυτών προσώπων, τις αρχές που ακολούθησαν και την μεθοδολογία που εφάρμοσαν στην επιστημονική πραγματεία τους. Πρακτικά, η προσπάθεια κατανόησης των ιστοριογραφικών στόχων, φανερώνει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με το οποίο αντιλαμβάνονταν τα γεγονότα αλλά και το μέγεθος της

¹ Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 350

² Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 320

σπουδαιότητας που ήθελαν να προσδώσουν σε αυτά με τα οποία καταπιάνονταν στα έργα τους.

Η εξέταση και μόνο της εισαγωγικής παραγράφου του Θουκυδίδειου έργου, μας οδηγεί αμέσως στο συμπέρασμα πως απέχει παρασάγγας από την αντίστοιχη Ηροδοτική. Το στοιχείο αυτό προκύπτει από την προσήλωση του ιστορικού στο κεντρικό θέμα της ιστοριογραφίας του(τόν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων και Ἀθηναίων), ήδη από την αρχή του έργου, όπως επίσης και η παράθεση αποδεικτικών στοιχείων για το μεγάλο μέγεθος του περιγραφόμενου γεγονότος σε σύγκριση με αυτά που είχαν προηγηθεί, μας προ ιδεάζει πλήρως για τον βαθμό ακρίβειας και αυστηρότητας, με τον οποίο επιδιώκει να προσεγγίσει το επιστημονικό του αντικείμενο.

Η βασική επιδίωξη του Θουκυδίδη καθίσταται ευδιάκριτη στο πρώτο βιβλίο των ιστοριών του και συγκεκριμένα στο μεθοδολογικό του κεφάλαιο(I 22). Στο απόσπασμα αυτό ξεκαθαρίζει τον βασικό στόχο της ιστορικής ερευνάς του. Ξεκαθαρίζει πως όσοι επιθυμούν να αποκτήσουν σαφή γνώση για το παρελθόν αφενός και αφετέρου για όσα πρόκειται να γίνουν, σύμφωνα με τον επαναλαμβανόμενο τρόπο δράσης της ανθρώπινης φύσης, η ιστορία του θα είναι επαρκής ως προς την κατεύθυνση αυτή. Και αυτό διότι, σύμφωνα με τα λεγόμενα του ιστορικού, επιδίωκε το έργο του να έχει παντοτινή χρήση(κτήμα ες αεί), παρά να προσφέρει ευκαιριακή τέρψη στους αναγνώστες του¹.

Ο σαφής προσανατολισμός του Θουκυδίδειου έργου και ο προορισμός του για παντοτινή χρήση, είχε ως αποτέλεσμα την έντονη επιρροή που άσκησε τα μεταγενέστερα χρόνια. Περίπου δύο χιλιάδες τετρακόσια χρόνια αργότερα, οι πολιτικοί ηγέτες και οι σπουδαστές της πολιτικής επιστήμης προσεγγίζουν το έργο με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Στην αρχή του ψυχρού πολέμου εκδηλώθηκε μεγάλο ενδιαφέρον για το έργο του Θουκυδίδη. Πολλοί ήταν αυτοί που διέκριναν αρκετές ομοιότητες μεταξύ του μακροχρόνιου πολέμου μεταξύ Αθήνας- Σπάρτης και του ανταγωνισμού Η.Π.Α και Σοβιετικής ένωσης. Χαρακτηριστική είναι η άποψη που διατύπωσε ο Αμερικανός υπουργός εξωτερικών, Τζωρτζ Μάρσαλ, ο οποίος ανέφερε ότι είναι δύσκολο να σχηματιστεί άποψη για τα διεθνή ζητήματα, αν πρώτα δεν ανακληθούν στην μνήμη τα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου και η πτώση

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π. 42

της Αθήνας¹. Εκ τότε , η Θουκυδίδεια ιστοριογραφία άσκησε μεγάλη επιρροή στη σκέψη αυτών που εμπλέκονταν με την πολιτική επιστήμη και τον πόλεμο, ενώ διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στον τρόπο σκέψης σχετικά με τα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής.

Είναι προφανές ότι το έργο του Θουκυδίδη, δεν προοριζόταν για ευρεία χρήση, αλλά για ένα κοινό που θα χαρακτηριζόταν από κριτική σκέψη και ερευνητικό πνεύμα. Επι της ουσίας η ιστορική έρευνα του Θουκυδίδη μετατρέπεται σε εφόδιο, με το οποίο ο μελετητής θα είναι σε θέση να προβλέψει μελλοντικές καταστάσεις και γεγονότα. Η προσέγγιση αυτή του Θουκυδίδη στηρίζεται στον επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα της ανθρώπινης φύσης, που ενεργεί κατά τον ίδιο τρόπο κάτω από τις ίδιες συνθήκες. Άλλωστε αποτελεί γνώρισμα του Θουκυδίδη να καταπιάνεται με ότι έχει καθολικό χαρακτήρα και να αναφέρεται σε άλλες παρόμοιες περιπτώσεις για να το ερμηνεύσει. Ενδεικτικό είναι το περιστατικό που περιγράφει ο ιστορικός, όπου ο Νικίας δεν υπολογίζει τον Γύλιππο παρασυρόμενος από τα λίγα πλοία που τον συνοδεύουν. Στην περίπτωση αυτή, ο Θουκυδίδης προσθέτει επεξηγηματικό σχόλιο, όπου και τονίζει πως δεν είναι ο μόνος που του συνέβη κάτι τέτοιο, αφού κάτι ανάλογο είχε συμβεί και στους Θουρίους(Z 104.3 Όπερ και οί θουρίοι έπαθον).

Οι αναφορές αυτές γύρω από τον συγκεκριμένο ανθρώπινο τρόπο δράσης, αποτελεί και την ερμηνεία της ιστορίας του Θουκυδίδη. Σε αρκετές περιπτώσεις πραγματοποιούνται παραπομπές στην συνηθισμένη ανθρώπινη συμπεριφορά, όπως οι απόψεις που διατυπώνονται στις δημηγορίες. Επομένως η ιστορία του Θουκυδίδη ως ένα βαθμό είναι ψυχολογική και προσαρμόζεται στο πολιτικό και στρατιωτικό αντικείμενο του έργου αποκαλύπτοντας έτσι τα κίνητρα των ανθρώπινων πράξεων. Επιπροσθέτως οι λογικές σχέσεις μεταξύ των γεγονότων και η αλληλουχία τους, τους προσδίδουν έναν χαρακτήρα γενικό, καθώς επαναλαμβάνονται όλο ένα και περισσότερο όσο εντάσσονται στην σφαίρα του ουσιώδους. Παρά τον ατομικό χαρακτήρα των γεγονότων που περιγράφονται, η σημασία τους είναι καθολική. Ο

¹ Κειγκαν Ντ.(2011), *Θουκυδίδης. Ο αναμορφωτής της ιστορίας*, (μτφ) Παπαιωαννου Ε. Αθήνα, σ.σ. 13-

Θουκυδίδης σχεδιάζει ένα αντικείμενο και το αναγάγει σε ουσιώδες, προσδίδοντας την αίσθηση ενός απέραντου σχεδιαγράμματος¹.

Η ιστορική σκέψη του Θουκυδίδη λοιπόν, διέπεται από την εξής αρχή. Η ιστορία είναι χρήσιμη για τους μεταγενέστερους. Και αυτό διότι στην πορεία του χρόνου η ανθρώπινη φύση παραμένει πάντοτε η ίδια. Κατά καιρούς εμφανίζονται παραπλήσια ή ανάλογα εφαιτήρια που καθορίζουν τις δράσεις και τις ενέργειες ανθρώπων, ομάδων ακόμα και ολόκληρων κοινωνιών².

Η αναζήτηση του διαχρονικού μέσα από το μεμονωμένο και του γενικού μέσα από το ειδικό, εντοπίζεται στο βάθος του Ελληνικού συλλογισμού, στην προσπάθεια να δημιουργηθούν καθολικοί κανόνες με μόνιμη ισχύ. Ο Θουκυδίδης επιχειρούσε συστηματικά να συλλάβει το γενικό μέσα από το ειδικό, επιδεικνύοντας ιδιαίτερη προσοχή στην δημιουργία κριτικής ικανότητας στο κοινό του, με σκοπό η ιστορία του να αποτελέσει εργαλείο κατανόησης και πρόβλεψης των μελλούμενων συμβάντων. Σήμα κατατεθέν ως προς την κατεύθυνση αυτή, είναι η περιγραφή των συμπτωμάτων του λοιμού(II 48), ούτως ώστε αυτά να γίνουν κατανοητά στους ανθρώπους και να μπορούν να τα αντιμετωπίσουν σε ανάλογη περίπτωση. Άρα ένα γεγονός μπορεί να χαρακτηί στην ανθρώπινη μνήμη για τον μοναδικό χαρακτήρα του, τα χαρακτηριστικά του όμως δύνανται να επαναληφθούν, διότι κοινός παρανομαστής στην περίπτωση αυτή είναι η ανθρώπινη φύση³.

Συνεπώς, η Θουκυδίδεια ιστοριογραφία και ο διδακτικός χαρακτήρας που την αντιπροσωπεύει, είχε ως βάση της την εξαγωγή συμπερασμάτων που διακρίνονταν για τον γενικότερο χαρακτήρα τους, ο οποίος προέκυπτε από την επιστημονική ανάλυση όλων των πτυχών των ανθρώπινων πράξεων και την εξέταση όλων των διαστάσεών τους⁴. Η Θουκυδίδεια ανάλυση των ανθρώπινων πράξεων προσδίδει στην ιστοριογραφία μια φιλοσοφική διάσταση, μεταθέτοντας το ειδικό κέντρο βάρους από το παρελθόν στο μέλλον. Η ιστοριογραφία του Θουκυδίδη δεν είχε ψυχαγωγικό χαρακτήρα αλλά αποσκοπούσε αποκλειστικά και μόνο στην αναζήτηση της αλήθειας. Βασικός στόχος του ήταν να παρέχει βοήθεια στους πολιτικούς των μελλοντικών γενεών. Κύρια γραμμή δράσης στην προσπάθεια του αυτή, ήταν η έκθεση πρακτικών

¹ Romilly D.J.(1988),*Ιστορία και λόγος στον Θουκυδίδη*,(ΜΤΦ) Κακριδή Ε.Ι. Αθήνα, σ.σ.49-52

² Ηλίου Η.Φ.(1980), *Το μήνυμα του Θουκυδίδη*. Αθήνα, σ.σ.53

³ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π. 43

⁴ Erbse H.(1989), *Thykidides- interpretationen*. Berlin- N.York, σ.σ. 131

παραδειγμάτων και όχι η παροχή απλών συμβουλών, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα να διευρύνονται οι πνευματικοί ορίζοντες του αναγνωστικού κοινού του Θουκυδίδη. Ο αναγνώστης με την σειρά του, πρέπει να αναζητήσει και κατ' επέκταση να βρει της αναλογίες της εποχής εκείνης με την δική του¹.

Η πρόθεση του Ξενοφώντα να συνεχίσει την ημιτελή ιστορία του Θουκυδίδη, με τον δυνατότερο ομαλό τρόπο, δεν κατέστησε δυνατή την παρουσία εισαγωγικού κεφαλαίου στα Ελληνικά του. Παρά την προφανή πρόθεσή του να ακολουθήσει τον Θουκυδίδειο τρόπο συγγραφής, εντούτοις σε καμία περίπτωση δεν υιοθετεί τον ιστοριογραφικό σκοπό του προκατόχου του. Στην εκτίμηση αυτή, οδηγούν η επιστροφή της ιστοριογραφικής σκέψης του αφενός σε αυτή του Ηροδότου και αφετέρου η απομάκρυνσή του από την αρχή της αντικειμενικότητας και της επίπονης αναζήτησης της ιστορικής αλήθειας, στοιχείο άλλωστε που σε καμία περίπτωση δεν μαρτυρά την διατήρηση του ιστοριογραφικού πλαισίου του Θουκυδίδη.

Ως προς την διερεύνηση του ιστορικού σκοπού του Ξενοφώντα, το έργο του αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Σε αυτό συντελεί η μη διάσωση άλλων έργων κατά την περίοδο αυτή, τα οποία φέρεται να επιδίωκαν και αυτά με την σειρά τους να συνεχίσουν στην Θουκυδίδεια ιστοριογραφία. Το κυριότερο έργο από την κατηγορία αυτή, είναι τα Ελληνικά της Οξυρρύγχου, τα οποία βρέθηκαν το 1906 και δεν έχουν αποδοθεί σε κάποιο συγκεκριμένο συγγραφέα. Το ιστορικού περιεχομένου αυτό έργο, βρίσκεται αρκετά κοντά στα Ελληνικά του Ξενοφώντος, καθώς προσφέρει μία ανάλυση των γεγονότων του διαστήματος 396-395 και θυμίζει αρκετά το ύφος του Θουκυδίδη². Θα πρέπει να υποθέσουμε ότι ορισμένες τάσεις των χαμένων αυτών έργων ταίριαζαν με το πνεύμα των Ελληνικών. Τα χαμένα έργα του Θεόπομου για την Περσία και τις Ινδίες, συνδέονταν περισσότερο με το έργο του Ηροδότου. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν επίσης τα Ελληνικά του Θεόπομου, όπου με έκταση 12 βιβλίων συνέχισε τον Θουκυδίδη πραγματοποιώντας αφήγηση των γεγονότων από το 359 ως και το 336 Π.Χ. Επίσης ο Έφορος μιμούμενος τον Θουκυδίδη προσπάθησε να συνθέσει μία παγκόσμια ιστορία, έχοντας ως έναρξή της την άφιξη των Δωριέων στην Πελοπόννησο. Επομένως η ιστορία του Τετάρτου αιώνα, ξεκινά από τον

¹ Schwinge O.(2008), *Kompexitat und Transparenz*. Heidelberg, σ.σ. 32

² Βλ. Trede M.S., ό.π. 257

Θουκυδίδη, γίνεται καθολική, ενώ στο ιστορικό έργο του Ξενοφώντα επισυνάπτονται τρία μικρά έργα που διέπονται από την ίδια ακριβώς θεματολογία¹.

Στα Ελληνικά του Ξενοφώντος, παρά το γεγονός πως δεν δηλώνεται ξεκάθαρα κάποιος διδακτικός στόχος, εν τούτοις μπορούμε να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα από την βιοθεωρία του, όπως αυτή εκφράζεται στο ενδιάμεσο προοίμιο (Ε 4,1). Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, σύμφωνα πάντα με την οπτική του Αθηναίου ιστορικού, η ανύψωση της Σπάρτης σε ηγεμονική δύναμη, έδωσε την θέση της στην παρακμή, κίνηση που σύμφωνα με την αρχαιοελληνική σκέψη ανάγεται στην οργή των θεών, διότι οι Λακεδαιμόνιοι πάτησαν τον όρκος τους να αφήσουν αυτόνομες τις Ελληνικές πόλεις. Οπότε στην βασική θεώρηση του Ξενοφώντα βρίσκεται το γεγονός πως οι Θεοί κυβερνούν τον κόσμο και ότι η τιμωρία των ασεβών και των άδικων είναι δεδομένη. Εν συγκρίσει με την εξονυχιστική έρευνα εκ μέρους του Θουκυδίδη των δυνάμεων που καθορίζουν την ιστορική πορεία, η αιτιότητα του Ξενοφώντος παραμένει απλά στην επιφάνεια των πραγμάτων. Παρά την ικανότητα που έχει να χαρακτηρίζει τους ομιλητές των αγορεύσεων που λαμβάνουν χώρα στο έργο του, σε καμία περίπτωση δεν διαφωτίζει το παιχνίδι των δυνάμεων που διαδραματίζονται πίσω από τα λόγια των πρωταγωνιστών, κάτι που επιτυγχάνει στο έπακρο ο ομόλογός του Θουκυδίδης. Η σκόπιμη παράβλεψη σημαντικών γεγονότων όπως της ναυμαχίας της Κνίδου και της δεύτερης ναυτικής συμμαχίας, σε συνδυασμό με την υπερτίμηση γεγονότων δευτερευούσης σημασίας που επιδεικνύει, ενισχύει ακόμα περισσότερο την άποψη του Jacoby F. Ο οποίος υποστηρίζει πως η συνύπαρξη Ηροδότου, Θουκυδίδη και Ξενοφώντα αποτελεί την << αφύσικη τριάδα της ιστορίας της λογοτεχνίας μας >>². Συνεπώς, το βασικό ιστορικό δίδαγμα των Ελληνικών του Ξενοφώντος, είναι η επιδίωξη για μία ενάρετη ζωή και ευσεβή ζωή όχι μόνο των ατόμων αλλά και ολόκληρων των πόλεων³.

Ο επιφανειακός χαρακτήρας, του τρόπου παράθεσης των γεγονότων εκ μέρους του Ξενοφώντος, είναι εμφανής και στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών του. Άλλωστε ο ιστορικός έχει επικριθεί για το γεγονός πως ενσωματώνει κάποια γεγονότα στο έργο του, τα οποία εμφανίζονται χωρίς να έχουν σχέση με την πορεία της ιστορίας, τουλάχιστον όπως την αντιλαμβάνεται ο ίδιος ο Ξενοφών. Δείγμα της

¹ Βλ. Romilly D.J., ό.π. 208

² Βλ. Lesky A., ό.π. 853

³ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Α., ό.π. 45-46

τάσης αυτής είναι η αναφορά που πραγματοποιεί στον Ερμοκράτη, έναν απ' τους ήρωες των Συρακουσών έναντι των Αθηναίων, που στάλθηκε για να βοηθήσει τους Σπαρτιάτες (Ελληνικά 1.27). Ο Ερμοκράτης ήταν αυτός που έλαβε την είδηση ότι τόσο ο ίδιος όσο και οι συμπολεμιστές του είχαν εξοριστεί. Παρά την οργή του για την εξέλιξη αυτή, ζητά από τους συντρόφους του να διατηρήσουν την προηγούμενη καλή διαγωγή τους, της οποίας εξαιρετικό παράδειγμα μας παραθέτει ο Ξενοφών πριν την αφήγηση αυτή(Ελληνικά Α 1.26). Το γεγονός αυτό πράγματι, συντελεί μία πολύ σημαντική εξέλιξη στην πολιτική ιστορία των Συρακουσών. Παρ' όλα αυτά ο ιστορικός, δεν αναπτύσσει σε βάθος το σημαντικό αυτό θέμα, καθώς παράλληλα αναφέρεται στις εξελίξεις στην Σικελία(Ελληνικά Α. 1.37, 5.21),για να τονίσει τον αγώνα των Καρχηδονίων εναντίον των Ελληνικών πόλεων και την εγκαθίδρυση της τυραννίας του Διονύσου(Ελληνικά Β 2.24), η οποία ήταν καρπός της πολιτικής και στρατιωτικής κρίσης. Εν τούτοις ο Ερμοκράτης περιθωριοποιείται στην πορεία του έργου και εν τέλει εξαιρείται απ' αυτό¹.Ο Ξενοφών παραθέτει το γεγονός αυτό, ως απλό παράδειγμα, επιδιώκοντας να επιδείξει τον πατριωτισμό του, καθώς έθεσε την πατρίδα πάνω από τον εαυτό του.

Ως προς τον τομέα του ιστορικού διδακτισμού, ο Ξενοφών δεν υπήρξε άξιος συνεχιστής του Θουκυδίδη στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών. Τόσο στην ιστορία όσο και στην φιλοσοφία ο Αθηναίος ιστοριογράφος ήταν ερασιτέχνης. Δεν μπορούσε να κατανοήσει τις μεθόδους του προκατόχου του, παρά το γεγονός πως χαρακτηριζόταν από λογοτεχνικό ταλέντο και συγγραφική ικανότητα. Ωστόσο το πνεύμα του δεν είχε όλα εκείνα τα εφόδια να διεισδύσει κάτω από την επιφάνεια των πραγμάτων και να αναλύσει τις δυνάμεις που τα υποκινούν. Αδιαμφισβήτητα, αν ζούσε σε μεταγενέστερες εποχές, θα ήταν ένας δημοσιογράφος υψηλού επιπέδου, διαπρέποντας ως πολεμικός ανταποκριτής και γράφοντας την βιογραφία ενός ήρωα διαμετρήματος του Αγησιλάου².

12.3 Μεθοδολογία

Στο συγκεκριμένο τμήμα της επιστημονικής εργασίας, θα εξετάσουμε την μεθοδολογία που εφάρμοσαν οι δύο ιστορικοί στα έργα τους. Μέσα από την προσέγγιση αυτή, θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τα είδη των επιχειρημάτων που

¹ Βλ. Anderson J.K., ό.π. 80-81

² Βλ. Bury J., ό.π. 191

χρησιμοποιήθηκαν από τα δύο εξέχοντα επιστημονικά πρόσωπα, τους εκφραστικούς τρόπους αλλά και την επιχειρηματολογία που ακολούθησαν ούτως ώστε να εκφράσουν τις ιδέες και τους στόχους των ιστορικών μελετών τους.

Ο Θουκυδίδης, υποστήριζε πως η απόλυτη αφοσίωση στο ιστοριογραφικό υλικό του, αποσκοπούσε όχι στην τέρψη του κοινού του, αλλά στην επιδίωξη της αλήθειας. Άλλωστε ήταν τέτοιο το πνευματικό περιβάλλον που μεγάλωσε, το οποίο προσέδωσε στο έργο του Θουκυδίδη ωριμότητα και διορατικότητα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως ο σπουδαίος ιστοριογράφος, ανατράφηκε στη Περικλεία Αθήνα, όπου το δημοκρατικό πολίτευμα, η σοφιστική και η θαλάσσια κυριαρχία επηρέασαν την ιστορική οπτική του Θουκυδίδη στο έργο του. Οι ιδεολογικές συνέπειες της επικρατούσας αυτής κατάστασης κατείχαν μοναδικό χαρακτήρα. Ο μεγάλος ιστοριογράφος εξελίσσεται σε ένα αληθινό ιδρυτή της ερμηνευτικής ιστορίας. Η ιστοριογραφία του χαρακτηρίζεται από ρεαλισμό και αντικειμενικότητα, ενώ η πορεία των γεγονότων της ιστορίας του, βασίζεται στην τεκμηρίωση, που για τα δεδομένα της εποχής είναι αρκετά ακριβής και αμερόληπτη. Ο ορθολογικός χαρακτήρας της ιστορίας του, απορρέει από την ανάπτυξη των θετικών επιστημών και από το γεγονός πως ο ίδιος ο Θουκυδίδης έζησε στην Αθήνα του Περικλή, έχοντας αυτή ως βασικό πρότυπο αντικειμενικού πολιτικού στοχασμού. Η Αθηναϊκή πόλις εκφράζει στο έπακρο τις προοδευτικές δυνάμεις και είναι έτοιμη να ικανοποιήσει τις προσδοκίες του Έλληνα πολίτη, καθώς η προσφυγή στο υπερβατικό πλέον είναι περιττή. Τα εγκόσμια δύνανται πλέον να προσφέρουν έναν αρμονικό βίο. Επομένως ο Θουκυδίδειος ορθολογισμός αποκτά μεγαλύτερη σημασία από τα σπέρματα του θετικισμού, που απαντούν στους φιλοσόφους και τους φυσικούς της εποχής. Πρακτικά επιτελείται ένα μεγάλο μωσαϊκό από τα μυθικά στοιχεία των λογογράφων και του Ηροδότου προς την ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου, η οποία επέτρεπε την αντικειμενική σύλληψη της ανθρώπινης πραγματικότητας αλλά και του ιστορικού χρονικού¹.

Στο εισαγωγικό του κεφάλαιο, καλύπτει την προσπάθειά του για ακρίβεια, υπό τον μανδύα των σοφιστικών ορθολογικών αρχών. Κυρίαρχη θέση στο μεθοδολογικές του αρχές, κατείχαν οι δημηγορίες, οι λόγοι δηλαδή σημαντικών πολιτικών προσώπων. Βασικό μέλημα του ιστορικού είναι η αντικειμενική αποτύπωση των λόγων, λόγω της σπουδαιότητας που επιτελούν οι τελευταίοι, οι οποίοι σκοπεύουν

¹ Chatelet F.(2001), *Η διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης στην Αρχαία Ελλάδα*,(Μτφ) Κασίμη λ. Αθήνα, σ.σ. 255-256

στην αποκάλυψη των σχεδίων και των προθέσεων των πρωταγωνιστών. Ωστόσο ο ίδιος ο Θουκυδίδης παραδέχεται την δυσκολία του εγχειρήματός του να απομνημονεύσει και να αποτυπώσει με ακρίβεια τους λόγους που ο ίδιος άκουσε¹.

Οι δημηγορίες είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα στο έργο του Θουκυδίδη επομένως. Η αυτολεξεί απόδοση των λόγων, δεν υπήρχε αμφιβολία ότι διέφερε από περίπτωση σε περίπτωση. Η διαβεβαίωση του ιστορικού πως τηρήθηκε η γενική ιδέα των λόγων(Ξυμπασα γνώμη) και ότι τους αναπαριστούσε σύμφωνα με τις απαιτήσεις των καταστάσεων(παρόντων δέοντα) , περιόριζαν την δυνατότητα έκφρασης προσωπικών κρίσεων μεν, έδινε όμως την ευχέρεια στον ιστορικό να δια φωτίσει τα σημεία που αυτός θεωρούσε σημαντικά, χωρίς να αλλοιώνεται η γενική ιδέα των λόγων.Ο ορθολογικός χαρακτήρας της Θουκυδίδειας ιστοριογραφίας, εντοπίζεται ακριβώς στην επίπονη προσπάθεια του ιστορικού, να εντοπίσει τις βαθύτερες δυνάμεις και προθέσεις των προσώπων και να αποκαλύψει τις ροπές πίσω από τα λεγόμενά τους ούτως ώστε να δικαιολογηθεί η τροπή που έπαιρναν τα πράγματα. Με τον όρο <<Ξυμπασα γνώμη>>, δεν αναφερόμαστε σε ένα λόγο ή σε μία σειρά λόγων, αλλά στην προσπάθεια του ιστορικού να αποτυπώσει μέσα από ένα συγκεκριμένο γεγονός, την επικρατούσα πολιτική κατάσταση αλλά και το συναισθηματικό πλαίσιο των πρωταγωνιστών. Έτσι, από το σύνολο των λόγων, μεταφερόμαστε στα κεφαλαιώδη σημεία των λεγομένων. Χαρακτηριστική είναι η φράση της μεθοδολογίας του <<οὕτως εἴρηται>>. Ακριβώς αυτό το απόφευγμα είναι που φωτίζει τον ιστορικό συλλογισμό του Θουκυδίδη. Εύλογο είναι το ερώτημα σε τι ακριβώς αναφέρεται η φράση αυτή. Η απάντηση δόθηκε παραπάνω, καθώς ο ιστορικός αναφέρεται, στις απαιτήσεις των εκάστοτε καταστάσεων, στα λεγόμενα <<Δέοντα>>, τα οποία προφανώς δεν παρατίθενται ανεξάρτητα αλλά <<Περὶ τῶν ἀεὶ παρόντων>>. Με τον τρόπο αυτό, φανερώνεται η πρόθεση του Θουκυδίδη να καταστήσει την ιστορία του καθολική και αιώνια, ανεξαρτήτως τόπου και χρόνου. Επὶ της ουσίας, οι λόγοι αυτοὶ αποτελούν ένα σπουδαίον κτήμα για την ανθρωπότητα, προϊόν της σοφίας του ιστορικού, που διακαώς επιθυμεί την εύρεση του ιστορικού ρυθμού των γεγονότων αφενός και αφετέρου των δυνάμεων που ορίζουν την εξέλιξη τους².

Ὡς προς την εξέταση των γεγονότων, ο Θουκυδίδης εισάγει μία ριζοσπαστική μέθοδο.Ὁ Αλιμούντιος ιστοριογράφος, είχε συνειδητή εποπτεία της ιστοριογραφικής

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π. 54

² Μικρογιαννάκης Ε.(1991), *Θουκυδίδεια*. Αθήνα, σ.σ. 29-30

κριτικής και των εποπτικών μέσων του και ακριβώς αυτός ο τρόπος εργασίας του και κριτικής μελέτης αποτελούσε και την μεγάλη του συμβολή στην πορεία της επιστημονικής ιστοριογραφίας¹. Εξ' άλλου οι προγραμματικές δηλώσεις του Θουκυδίδη βρίσκονται σε αντίθεση με αυτές του Ηρόδοτου, οι οποίες είναι διάσπαρτες σε όλο το έργο. Ο συγγραφέας ήδη από την αρχή των προγραμματικών δηλώσεων του, αναγνωρίζει τις δυσκολίες του εγχειρήματός του(οὐδ' ἄρα παλαιὰ τοιαῦτα ἤνυρον, χαλεπὰ ὄντα παντὶ ἐξῆς τεκμηριῶ πιστεῦσαι). Η άκριτη στάση των ανθρώπων, σε συνάρτηση πάντα με την ενδεχόμενη μικρή χρονική ή τοπική απόσταση που τους χωρίζει από τα γεγονότα, οδηγεί προς την κατεύθυνση αυτή(οἱ γάρ ἄνθρωποι τάς ἀκοάς τῶν προγεγενημένων, καί ἦν ἐπιχώρια σφίσιν ἦ, ὁμοίως ἀβασανίστως παρ' ἀλλήλων δέχονται). Σχετικά με την άκριτη στάση των ανθρώπων απέναντι στα γεγονότα, ο ιστορικός αναφέρει ως τρανταχτό παράδειγμα την Αθηναϊκή παράδοση που επικρατούσε σχετικά με τους τυράννους. Η πλειοψηφία των Αθηναίων πίστευε πως ο Αρμόδιος και ο Αριστογείτων σκότωσαν τον Ίππαρχο επειδή ήταν τύραννος, ενώ στην πραγματικότητα ο Ιππίας ήταν αυτός που ασκούσε εξουσία ως ο πρεσβύτερος γιός του Πεισίστρατου. Με δύο επιπλέον παραδείγματα ο ιστορικός αποδεικνύει την επιπόλαιη, άκριτη στάση «των πολλών» απέναντι ακόμα και σε σύγχρονά τους γεγονότα: οι Έλληνες πιστεύουν ότι οι βασιλείς της Σπάρτης δεν διαθέτουν ο καθένας μία ψήφο, όπως συμβαίνει στην πραγματικότητα, αλλά δύο, και ότι στον στρατό των Λακεδαιμονίων υπάρχει ένας λόχος, ο οποίος ουδέποτε υπήρξε πραγματικά. Με την σειρά αυτών των παραδειγμάτων κλείνει με μια βαρυσήμαντη δήλωση, στην οποία ως στόχος της διερεύνησης του παρελθόντος ορίζεται η αναζήτηση της αλήθειας (*ζήτησις τῆς ἀληθείας*): *οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καί ἐπὶ τὰ ἔτοιμα μᾶλλον τρέπονται* (τόσο αδοκίμαστα αναζητούν οι πολλοί την αλήθεια και στρέφονται προς όσα βρίσκουν έτοιμα). Αυτή λοιπόν η επίμονη προσπάθεια του Θουκυδίδη να ανακαλύψει την αλήθεια είναι το ριζικά διαφορετικό - ως γνωστόν η αναζήτηση της αλήθειας δεν απαντά πουθενά στον Ηρόδοτο ως ρητός στόχος των Ιστοριών². Επομένως ο Θουκυδίδης εμμέσως στοχοποιώντας τον Ηρόδοτο, διαβεβαιώνει πως συνέθεσε το έργο του, με βάση όχι τυχαίες πληροφορίες αλλά με την αυτοπρόσωπη παρουσία του και τον εξονυχιστικό έλεγχο των μαρτυριών που είχε στην κατοχή του, διασφαλίζοντας έτσι την ακρίβεια

¹ Schadewaldt (1982), *Die anfangen der geschichtsschreibung bei den griechen*. Frankfurt, σ.σ. 276

² Βλ. Ρεγκάκος Α-Β, ό.π. 55-56

των γεγονότων, επειδή αρκετές φορές οι αυτόπτες μάρτυρες λειτουργούν κάτω από το καθεστώς των προσωπικών συμπαιθιών τους και της Ελλιπούς μνήμης τους¹.

Έτσι, η αληθοφάνεια και η ακρίβεια που χαρακτηρίζει το Θουκυδίδειο έργο, αντικατοπτρίζει την τάση για ενότητα, ενισχύοντας έτσι τις επιμέρους λογικές σχέσεις, ακριβώς με την ιστορική αυτή ακρίβεια του Θουκυδίδη. Επιπροσθέτως μέσα από τις μεμονωμένες πράξεις, είναι ευδιάκριτες οι τάσεις και οι λογικές αλληλουχίες των γεγονότων, όπου η αληθοφάνεια τους αποκτά ένα γενικό χαρακτήρα, ανεξάρτητο από περιστάσεις και πρόσωπα².

Η επίμονη αναζήτηση της αλήθειας, η οποία δεν επηρεάζεται από περιττά στολίδια και η βασανιστική διασταύρωση των μαρτυριών έρχεται σε σαφή αντιπαράθεση με το είδος εκείνο της ιστοριογραφίας, το οποίο έχει ως αποκλειστικό στόχο την ευχαρίστηση του κοινού του. Χαρακτηριστικό δείγμα της προσπάθειας αυτής, είναι οι διορθώσεις και οι επαναδιηγήσεις που πραγματοποιεί ο ιστορικός στην πορεία του έργου του, με κυριότερες αυτές της πεντηκονταετίας και της Αρχαιολογίας, με απώτερο σκοπό την καταπολέμηση των ανακρίβειών και των ελλείψεων που πλήττουν σοβαρά την αιτιώδη σχέση των γεγονότων.

Οι διορθώσεις αυτές, που λαμβάνουν χώρα στο Θουκυδίδειο έργο, έχουν την μορφή παρεκβάσεων, οι οποίες βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με το κύριο σώμα του έργου, είτε σε νοηματικό είτε σε γλωσσικό επίπεδο. Πρακτικά οι παρεμβάσεις αποτελούν ένα κριτήριο της συνοχής ενός έργου, καθώς για τον εντοπισμό των παρεκβάσεων πρέπει πρώτα να καθοριστεί ο άξονας της κύριας αφήγησης, στοιχείο που φανερώνει την ενότητα του περιεχομένου του έργου. Ωστόσο ο Θουκυδίδης επιδεικνύει σεβασμό στον κύριο άξονα της αφήγησης, σε σύγκριση πάντα με τον Ηρόδοτο, καθώς οι παρεκβάσεις στον Ηρόδοτο είναι πολύ περισσότερες σε αριθμό σε σύγκριση πάντα με τον Θουκυδίδη, γεγονός που δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη. Και αυτό διότι, ο Θουκυδίδης, δεν θεωρεί την παρέκβαση ως φυσικό και αυτονόητο σκοπό του έργου του, κάτι που καθίσταται ευδιάκριτο και από την δικαιολογία που παρέχει για την παρέκβαση της πεντηκονταετίας << Έγραψα δε ταύτα και τήν εκβολήν τοῦ λόγου ἐποίησάμην δια τόδε.>> Επομένως για τον Ηρόδοτο η παρέμβαση είναι μια προσθήκη ενώ για τον Θουκυδίδη μία παρέκκλιση(Εκβολη).

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π.54-55

² Βλ. Romilly D.J., ό.π. 52

Μόνο τυχαίο δεν είναι το γεγονός, πως οι δύο μεγάλες παρεκβάσεις του ιστορικού συγγραφέα, βρίσκονται αρκετά κοντά στο πρώτο βιβλίο, στο οποίο ο Θουκυδίδης εκφράζει τις σκέψεις και τους προβληματισμούς του σχετικά με το έργο του. Η τοποθέτηση αυτή των δημηγοριών, είναι δηλωτική για πολλά πράγματα, όχι μόνο για τις ίδιες τις παρεκβάσεις αλλά και για την σύνθεση ολόκληρου του πρώτου βιβλίου. Αδιαμφισβήτητα, οι παρεκβάσεις υποδηλώνουν μία επίπονη επεξεργασία του έργου εκ μέρους του Θουκυδίδη και την επιδίωξη του να εμβαθύνει στο απόλυτο ντετερμινισμό. Επομένως αυτού του είδους οι επεμβάσεις αποκαλύπτουν και τον σχεδιασμό του Θουκυδίδη, ο οποίος οργανώνει τον κύριο άξονα αφήγησης και όπου υπάρχει κενό, το καλύπτει με τις παρεκβάσεις¹.

Οι παρεκβάσεις λοιπόν έχουν κριτικό χαρακτήρα και συντελούν στην εμβάθυνση του κειμένου. Ορισμένες παρεκβάσεις είναι πολεμικές και διακρίνεται η έντονη χρήση του πρώτου ενικού προσώπου, καθώς ο συγγραφέας εκφράζει την κρίση του επάνω σε πράξεις, σχέδια και εκτιμήσεις διαφόρων προσωπικοτήτων του έργου του. Παρ' όλα αυτά ο Θουκυδίδης δεν κάνει κατάχρηση της αφηγηματικής αυτής τεχνικής, όπως ο ομόλογος του Ηρόδοτος. Οι παρεκβάσεις του Θουκυδίδη δεν είναι μία ευχάριστη διαδικασία για τον αναγνώστη, αλλά πολύτιμα εργαλεία που διαφωτίζουν τις κατευθυντήριες γραμμές του έργου του και τους προβληματισμούς του ίδιου του ιστορικού. Πρακτικά, ο σπουδαίος ιστοριογράφος θυσιάζει την ψυχαγωγία για χάρη της ίδιας της ιστορίας, ούτως ώστε να συμπληρώσει την πληροφόρηση σχετικά με τα γεγονότα και να ασκήσει κριτική². Κόντρα στην μυθική παράδοση, ο Θουκυδίδης, χρησιμοποιεί ορθολογιστικούς τρόπους προσέγγισης των γεγονότων με σημεία, τεκμήρια και αποδείξεις ακόμα και με το σοφιστικό επιχείρημα του εικότος. Παράλληλα υπάρχει απόλυτη συμφωνία ανάμεσα στα ιατρικά συγγράμματα και το έργο του Θουκυδίδη σχετικά με την λειτουργία της ανθρώπινης φύσης αλλά και το φιλοσοφικό υπόβαθρο της αλήθειας ή του σαφούς (ακριβής γνώση) είναι επίσης προφανές³. Πιστός στην αναζήτηση των πραγματικών αιτιών και την αντικειμενική εξιστόρηση των γεγονότων, αποφεύγει τις προσωπικές του κρίσεις και συναισθηματισμούς. Όσες φορές όμως παραβαίνει την αρχή του αυτή, επιθυμεί την επιδίωξη της καθολικότητας της ιστορίας του, με σκοπό να προβάλλει την γενική

¹ Πόθου Β.(2012), *Θουκυδίδου αρχαιολογία και πενηκονταετία*. Αθήνα, σ.σ. 28-29

² Πόθου Β.(2006), *Θουκυδίδου αρχαιολογία*. Αθήνα, σ.σ. 30-31

³ Gehrke (1993) H-J, *Thykidides und die rekonstruktion des historiken*. σ.σ. 11

ισχύ των ανθρώπινων αντιδράσεων, υπηρετώντας έτσι τον ιστορικό διδακτισμό. Δείγμα της τάσης αυτής, είναι η περιγραφή του λοιμού και η ανάλυση των ηθικών επιπτώσεων που προκάλεσε. Ιδιαίτερα η αλλαγή της συνηθισμένης ερμηνείας των ηθικών εννοιών, που για τον ίδιο τον Θουκυδίδη έχουν σταθερό υπόβαθρο, σηματοδοτεί αυτόματα και την καταστροφική ανατροπή της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Συμπεριλαμβανομένου του γεγονότος πως ο ιστορικός προσπαθεί να αποφεύγει την αφήγηση των γεγονότων με την προσωπική του άποψη, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως όταν σπανίως εκφράζει προσωπικές εκτιμήσεις για την αξία και το ήθος των πολιτικών, αυτές κατέχουν ιδιαίτερη σημασία για την προσωπική του ηθική¹.

Η επιθυμία του Ξενοφώντα να συνεχίσει το Θουκυδίδειο έργο, δεν φανερώνει τον επαρκή βαθμό συνειδητοποίησης της δυσκολίας του Εγχειρήματος αυτού εκ μέρους του Αθηναίου ιστορικού, ενέργεια η οποία θεωρείται απαραίτητη ιδίως μετά την χρήση της συνδετικής φράσης <<Μετα δε ταυτα>>. Για να μετατραπεί ο Ξενοφώντας σε επάξιο συνεχιστή του Προκατόχου του, έπρεπε να αποδεχτεί πλήρως τις αρχές και τις μεθόδους της Θουκυδίδειας ιστοριογραφίας, τόσο στην έρευνα όσο και στην έκθεση των γεγονότων. Και ακριβώς εδώ τίθεται το μεγάλο ερώτημα. Σε ποιο βαθμό ο Ξενοφών υιοθέτησε τις επιστημονικές μεθόδους του Θουκυδίδη.

Μέχρι και αυτό το σημείο της επιστημονικής μας έρευνας, κατανοούμε πως η συναρμολόγηση των δύο έργων δεν πραγματοποιείται κατά τρόπο τέλειο. Στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών, παρατηρούμε πως Ο αθηναίος ιστοριογράφος υιοθετεί κάποια στοιχεία από την επιστημονική μεθοδολογία του προκατόχου του. Στον άξονα της σύνδεσης που επιδίωξε, διατήρησε την κατανομή της ύλης με χρονολογική αρχή και με όσο το δυνατόν απρόσωπη έκθεση των γεγονότων. Στο δεύτερο βιβλίο ειδικότερα, όπου ακολουθεί η κυριαρχία των Τριάκοντα, την περιγράφει με ιδιαίτερη συνοχή². Οι επιδράσεις αυτές, οφείλονται στα επιφανειακά μαθήματα που έλαβε από τον θεμελιωτή και τον συγγραφέα της πολιτικής ιστορίας. Ειδικότερα στο τομέα του χρονολογικού συστήματος επηρεάστηκε κατά πολύ από τον Θουκυδίδη, όπως θα παρατηρήσουμε και παρακάτω, στην εξέταση του αυστηρού χρονολογικού συστήματος που εφάρμοσαν οι δύο ιστορικοί. Επιπροσθέτως, εφάρμοσε το Θουκυδίδειο τέχνασμα των δημηγοριών και την αντικειμενική μέθοδο, δίνοντας την

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π. 58-59

² Βλ. Lesky A., ό.π. 852

ευκαιρία στους πρωταγωνιστές να αποκαλύπτονται μόνοι τους, μέσα από τα λόγια και τις πράξεις τους¹. Ωστόσο από το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου και έπειτα, ο Ξενοφών αρχίζει να διαφεύγει από τις αρχές του Θουκυδίδη. Οι ιστορικές ερμηνείες μένουν φτωχές και οι δημηγορίες χάνουν τον αιτιολογικό χαρακτήρα τους. Επιπλέον οι χρονολογήσεις του διακυμαίνονται, ενώ παραλείπονται και σημαντικά γεγονότα².

Στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών επομένως, συναντούμε ορισμένα στοιχεία της Θουκυδίδειας μεθοδολογίας. Ως προς την κατεύθυνση αυτή, χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος με τον οποίο σκιαγραφεί ο Ξενοφών τους σημαίνοντες χαρακτήρες. Σήμα κατατεθέν αποτελεί ο χαρακτήρας του Κύρου στα Ελληνικά. Είχε διατυπωθεί η άποψη πως ο ιστοριογράφος δεν μπόρεσε να σκιαγραφήσει τον χαρακτήρα του στρατηγού, αφότου υπηρέτησε υπό τις διαταγές του το 401 Π.Χ. και τον εξιδανίκευσε ως πρότυπο. Ωστόσο, παρά το γεγονός πως αποτελούσε μόνιμο εχθρό της Αθήνας, εν τούτοις δεν παρουσιάζεται ως φαύλος εξαιτίας του γεγονότος αυτού. Ούτε ο Φαρνάβαζος αντιμετωπίζεται με δυσπιστία, όντας στο Σπαρτιατικό μέτωπο, εν συγκρίσει με τον Τισσαφέρνη. Ο Φαρναβάζος περιγράφεται ως σπουδαίος μαχητής, ιδιαίτερα στις θαλάσσιες επιχειρήσεις και προτρέπει τους Λακεδαιμόνιους πολεμιστές του να υπερασπιστούν τα πλοία τους στην Άβυδο. Ο Ξενοφών διατηρεί την ίδια στάση απέναντί του ακόμα και μετά την απώλεια του στόλου στο Κυζικό, όπου ο στρατηγός προτρέπει τους συντρόφους του να διατηρήσουν ψηλά το ηθικό τους και διετύπωσε την εκτίμηση πως τα απωλεθέντα θα επανακτηθούν(Ελληνικά Α 1.6- 1.24-6)³.

Η γλαφυρότητα και η ζωντάνια, με τις οποίες αναπαριστούσε ο Ξενοφών τα ηγετικά πρόσωπα, ακολουθώντας το Θουκυδίδειο πρότυπο, δεν αφορούσε μόνο τους χαρακτήρες αλλά και τις ηγετικές ικανότητές τους. Τέτοια περίπτωση είναι αυτή του Αλκιβιάδη, ο οποίος παρά τον αδίστακτο και παρορμητικό χαρακτήρα του, κατέχει αδιαμφισβήτητες ηγετικές ικανότητες, όντας αναθρεμμένος στο Περικλειικό περιβάλλον. Χαρακτηριστική είναι η φράση που χρησιμοποιεί στο πρώτο βιβλίο των Ελληνικών(Α 1.16)(Τά πλοία πάντα και τά μικρά συνήθροισε παρ' έαυτόν). Στο τμήμα αυτό, παρουσιάζεται με παραστατικό τρόπο η στρατηγική δυνατότητα του Αλκιβιάδη, ο οποίος μέσα από την εμπειρία της λιποταξίας που γνώρισε,

¹ Βλ. Bury J., ό.π. 131-132

² Βλ., Romilly D.J., ό.π. 207

³Βλ. Anderson J.K., ό.π. 86-87

διαμορφώνει έναν ηγετικό χαρακτήρα και συγκεντρώνει υπό τον έλεγχο του όλα τα πλοία, ούτως ώστε να μη διαρρεύσουν πληροφορίες στους εχθρούς από τυχόν λιποτάκτες, θεσπίζοντας την ποινή του θανάτου σε όποιον προσπαθούσε κάτι τέτοιο¹.

12.4 Χρονολογικό σύστημα

Στο τμήμα αυτό, της εν λόγω επιστημονικής εργασίας, θα εστιάσουμε την προσοχή μας στο χρονολογικό σύστημα που χρησιμοποίησαν οι συγγραφείς στα έργα τους. Μέσα από την διαδικασία αυτή, θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε πλήρως το ερευνητικό πνεύμα των δύο ιστοριογράφων και τις επιστημονικές μεθόδους που εφάρμοσαν ως προς τον τομέα αυτό.

Ο Θουκυδίδης κατέχοντας πλήρη επίγνωση του επιτελικού ρόλου που διαδραμάτιζε στην πορεία της ιστοριογραφίας ο χρόνος, αναφορικά με την διαλεκτική σχέση των γεγονότων, εφαρμόζει στο έργο του ένα νέο χρονολογικό σύστημα εν συγκρίσει με τον Ελλάνικο και τον Ηρόδοτο. Το σύστημα χρονολόγησης που εφαρμόζει ο σπουδαίος ιστοριογράφος, έχει ως βάση του την διαίρεση των ετών του πολέμου(πρώτο, δεύτερο, τρίτο) και των διαχωρισμό των επιμέρους ετών σε θέρη και χειμώνες. Ο συγγραφέας αριθμεί κάθε έτος πολέμου με την στερεότυπη φράση <<γέγραπται δε έξης ως έκαστα εγένετο κατά θέρος και χειμώνα>>. Το χρονολογικό σύστημα των ιστοριών, αποτελεί καινοτομία του Θουκυδίδη, η οποία έχει άμεση σχέση με τις πολεμικές συνθήκες στην Ελλάδα αλλά και με την ατέρμονη επιθυμία του για ακριβή χρονολόγηση.Ο Αλμούντιος ιστοριογράφος δέχτηκε ελάχιστες επιρροές από τον Ηρόδοτο ως προς τον τομέα αυτό, οι χρονικές επισημάνσεις όμως που εφαρμόζει ο Θουκυδίδης δύνανται να συγκριθούν με τα σημεία εκείνα του Ηροδότειου έργου, όπου ο ιστορικός απαριθμεί τις κατακτήσεις και απελευθερώσεις της Ιωνίας αλλά και τους χρονικούς δείκτες της μάχης της Ιλιάδος².

Ουσιαστικά ο Θουκυδίδης δεν επινόησε αλλά χρησιμοποίησε το υπάρχον χρονολογικό σύστημα, αφού οι Αθηναίοι αναγνώριζαν χειμώνα με 4 μήνες(Νοέμβριο- Μάρτιο), ενώ το υπόλοιπο διάστημα το θεωρούσαν θέρος, καθώς στην Αρχαία Ελλάδα ο χειμώνας και το θέρος ήταν οι δύο μεγάλες χρονικές διαιρέσεις, ενώ το φθινόπωρο και η άνοιξη υποδιαιρέσεις. Ιδιαίτερα από το δεύτερο

¹ Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 329

² Luschnat O. (1971), *Thykidides der Historiker* . σ.σ. 1113

έτος του πολέμου και έπειτα, ο Θουκυδίδης τοποθετεί την υπογραφή του στο τέλος κάθε χειμώνα(και δεύτερο έτος έτελεύτα τω πολεμω τώδε ὄν Θουκυδίδης ξυνέγραψε). Με την μέθοδο αυτή, ο ιστοριογράφος ενέτασσε το έργο του σε ένα συγκεκριμένο χρονολογικό πλαίσιο, με ιδιαίτερους χρονικούς προσδιορισμούς, όπως αυτούς που αναφέρθηκαν παραπάνω. Επιπροσθέτως ο ιστορικός χρησιμοποιεί τον χρονικό συσχετισμό των γεγονότων(Π.Χ. μετα την Αμφιπολεως αλωσιν, μετα τα εν πλαταιας), ούτως ώστε το έργο του να αποκτήσει εσωτερική συνοχή και συνάφεια, εν αντιθέσει με την ασάφεια του Ηροδότου. Ακριβώς για τον λόγο αυτό, Ο θουκυδίδης αποφεύγει την προσφυγή στο υπάρχον σύστημα χρονολόγησης των επώνυμων αρχόντων. Επομένως η καινοτομία της Θουκυδίδειας χρονολόγησής, συνίσταται στο γεγονός πως παρατηρούμε την αυστηρή χρήση της κατάταξης των γεγονότων αφενός και αφετέρου την ορθολογιστική ερμηνεία των καιρικών φαινομένων, διότι πρακτικά το χρονολογικό σύστημα του Θουκυδίδη από μόνο του δεν αποτελεί κάτι καινούργιο¹.

Ο Ξενοφών, επιθυμώντας να συνεχίσει την εξιστόρηση των γεγονότων του Πελοποννησιακού πολέμου, είναι λογικό να επηρεάστηκε από το γεγονός αυτό ως προς την έκθεση των γεγονότων. Βέβαια το στοιχείο αυτό δεν επιβεβαιώνεται σε όλη την έκταση των Ελληνικών. Ακόμα και στα δύο πρώτα βιβλία του εν λόγω έργου, τα οποία προσεγγίζουν την Θουκυδίδεια ιστοριογραφία, παρά το γεγονός πως υιοθετείται η κατάταξη των συμβάντων σε θέρη και χειμώνες, εν τούτοις τα έτη του πολέμου δεν παρατίθενται με την απαιτούμενη ακρίβεια, ούτε φέρουν την υπογραφή του ιστορικού, όπως έκανε ο προκάτοχός του Θουκυδίδης. Ως προς την κατεύθυνση αυτή, ο Ξενοφώντας συνηθίζει να αναφέρει την έναρξη του νέου έτους των επιχειρήσεων χωρίς όμως να δηλώνει την λήξη του προηγούμενου. Ειδικότερα στο πρώτο βιβλίο υπάρχουν παραδείγματα που επιβεβαιώνουν την επιθυμία του Ξενοφώντα να υιοθετήσει το Θουκυδίδειο χρονολογικό σύστημα. Στο χωρίο 6.1 των Ελληνικών(Τῷ ἐπιόντι ἔτει, ᾧ ἡ σελήνη ἐξέλιπεν), ο Αθηναίος ιστορικός καθορίζει επακριβώς την ημερομηνία στην οποία βρίσκεται ο πόλεμος(15 Μαρτίου 406 Π.Χ.), καθώς γνωρίζουμε με βάση τους επώνυμους άρχοντες της Αθήνας και την χρονολόγηση των ολυμπιάδων ότι την άνοιξη του συγκεκριμένου έτους πραγματοποιήθηκε έκλειψη ηλίου, με βάση πάντα τα επιστημονικά δεδομένα. Κάτι αντίστοιχο κάνει και ο Θουκυδίδης τις παραμονές του Πελοποννησιακού πολέμου

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Α., ό.π. 65-66

αναφέροντας χαρακτηριστικά << Τά τε πρότερον ακοη μεν λεγομενων οὐκ ἄπιστα κατέστη, ἡλίου τε ἐκλείψεις, αἱ ἐγένετο συχνότεραι παρά τά πρότερον μεμνημονευμένα και ἡ λοιμώδης νόσος ἡ οὐχ ἤκιστα βλάψασα τήν πόλιν>>¹.

Επομένως στο τμήμα αυτό των Ελληνικών, ο Ξενοφών επιχειρεί να διατηρήσει το χρονογραφικό πρότυπο του Θουκυδίδη, καταγράφοντας τα γεγονότα σε ετήσια βάση, παρά το γεγονός πως η χρονολογική σειρά δεν διακρίνεται για την ακρίβειά της, ενώ εν συνεχεία περιπλέχθηκε από τις επαναλαμβανόμενες παρεμβολές των αναφορών σε άρχοντες της Αθήνας και της Σπάρτης αλλά και στους Ολυμπιακούς αγώνες². Από το τρίτο βιβλίο των Ελληνικών και έπειτα σταδιακά εγκαταλείπεται η χρήση του Θουκυδίδειου χρονολογικού συστήματος, καθώς ο Ξενοφών διηγείται κατά τον Ηροδότειο τρόπο τα γεγονότα, με χαλαρή και ασαφή χρονική σύνδεση των συμβάντων, στηριζόμενος περισσότερο σε λογοτεχνικές μορφές. Και αυτό διότι στα επόμενα βιβλία παρατηρούμε πως δεν δηλώνεται επακριβώς ή ακόμα και καθόλου η έναρξη και η λήξη των ετών, με αποτέλεσμα να μην εντάσσονται σε επακριβή χρονολογικά πλαίσια³.

12.5 Μορφή ιστοριογραφίας

Στο κεφάλαιο αυτό, θα εστιάσουμε την προσοχή μας, στην μορφή που προσέδωσαν στην ιστοριογραφία τους ο Θουκυδίδης και ο Ξενοφώντας.

Ο Ηρόδοτος υπήρξε μία καλή παρακαταθήκη για την Θουκυδίδεια ιστοριογραφία. Ωστόσο ο Αλιμούντιος ιστοριογράφος απορρίπτει ανοικτά την επιδίωξη της ευχαρίστησης εκ μέρους του Ηροδότου και των λογογράφων και εστιάζει στην επίτευξη της αντικειμενικότητας και της σαφήνειας. Ακόμα και αν η μορφή της ιστοριογραφίας του μοιάζει με αυτή του Ηροδότου(Διηγήσεις, δημηγορίες), εν τούτοις η διαφορά ως προς το περιεχόμενο είναι χασοτική. Και αυτό διότι ο Θουκυδίδης στο ιστοριογραφικό περιεχόμενό, αποφεύγει του μύθους και την διατύπωση προσωπικών απόψεων, όπως επίσης και την κατά γράμμα εκδοχή των αυτόπτων μαρτύρων. Επιπροσθέτως η ένταξη της περιγραφής των γεγονότων σε ένα αυστηρά οριοθετημένο χρονολογικό πλαίσιο, όπως άλλωστε παρατηρήσαμε και νωρίτερα αλλά και η χρησιμοποίηση δευτερευουσών χρονολογικών προσδιορισμών

¹ Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 350-351

² Βλ. Anderson K.J., ό.π. 80

³ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Α., ό.π. 66-67

που είχαν ως βάση τους τις γεωργικές εργασίες(άμα σίτω άκμάζοντι), προσδίδουν στο ιστορικό κείμενο του Θουκυδίδη συνοχή και άριστη χρονική σύνδεση των γεγονότων¹.

Κύριο γνώρισμα της μορφής της ιστοριογραφίας του Θουκυδίδη ήταν η παράθεση των παρεκβάσεων, γεγονός που προερχόταν από την επιθυμία του ιστορικού να παρουσιάσει με τρόπο αντικειμενικό και σαφή τα γεγονότα και ομολογουμένως να διορθώσει την παραποιημένη παρουσίαση των γεγονότων από τους προηγούμενους, όπως γίνεται φανερό και από την περίπτωση της πεντηκονταετίας.

Βάση των δημηγοριών, ήταν το σοφιστικό επιχείρημα των δισσών λόγων, το οποίο συνέβαλε τα μέγιστα στην αποκάλυψη των προθέσεων και των σχεδίων των πρωταγωνιστών του πολέμου. Κύριος εκφραστής της τεχνικής αυτής του Θουκυδίδη ήταν ο σοφιστής Πρωταγόρας. Η κύρια διδασκαλία του Πρωταγόρα ήταν πως για κάθε θέμα υπήρχαν δύο αντικρουόμενες γνώμες. Ο όρος δισσοί λόγοι είναι διαφωτιστικός της μεθόδου αυτής. Ο εν λόγω σοφιστής θεωρείται ως ο πρώτος διδάξας των αγώνων λόγων. Ουσιαστικά η επιχειρηματολογία αυτή, σήμαινε πως για κάθε επιχείρημα μπορούσε να διατυπωθεί μία αντίθετη επιχειρηματολογία, επομένως όχι μόνο οι επιχειρηματολογίες τείνουν σε αντικρουόμενα συμπεράσματα αλλά και σε συγκεκριμένα σημεία το ένα επιχείρημα βρίσκεται στον αντίποδα του άλλου. Άρα βασικός στόχος των αγωνιζομένων συνομιλητών είναι ο ένας να εξουδετερώσει την επιχειρηματολογία του άλλου, κάτι που προϋποθέτει όχι μόνο την ανάδειξη των επιχειρημάτων αλλά και την μεταβολή του τρόπου σκέψης ούτως ώστε κάθε έννοια να υποκαθίσταται από μία άλλη έννοια².

Οι δημηγορίες καλύπτουν ένα σημαντικό τμήμα των Ιστοριών του, καθώς καταλαμβάνουν περίπου τα 2/5 του έργου του. Παρά το γεγονός πως και πριν τον σπουδαίο ιστορικό είχαν χρησιμοποιηθεί αυτού του είδους οι λόγοι, οι Θουκυδίδειες δημηγορίες είχαν αποκτήσει ένα ιδιαίτερο χαρακτήρα. Ο συγγραφέας διαφοροποιεί τους ομιλητές όχι σε επίπεδο λεξικό ή υφολογικό αλλά σε διανοητικό δια μέσου της διαφορετικής στάσης του απέναντι στα γεγονότα αλλά και του είδους της επιχειρηματολογίας του καθένα ξεχωριστά. Εξάλλου η βιαιότητα του Κλέωνα στην

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π. 77

² Βλ. Romilly D.J., ό.π. 181-183

συζήτηση σχετικά με την τύχη των Μυτιληναίων έρχεται σε ανοιχτή αντιπαράθεση με την μετρημένη επιχειρηματολογία του Διοδότου. Ο ιστοριογράφος πρακτικά εξελίσσει την μέθοδο των δημηγοριών, αφού απεικονίζει την ποιότητα των συνομιλητών και το πνευματικό τους επίπεδο, κύριο όμως κριτήριο των συναγωνιστών είναι ο τρόπος επιχειρηματολογίας τους. Είναι ενδεικτικό πως η πλειοψηφία των συνομιλητών διατηρούν την τοπική διαλεκτό τους, κάτι που αναδεικνύει την πρόθεση του ιστορικού να παρουσιάσει την γλωσσική ιδιομορφία των προσώπων¹.

Ο Θουκυδίδης εν αντιθέσει με τον Ηρόδοτο έχει προσαρμόσει τις δημηγορίες στην ιστορία του και δικαίως οι συγγραφείς ρητορικής των θεωρούσαν σπουδαίο ρήτορα και ιστοριογράφο. Ο ιστοριογράφος με τους αγώνες λόγων απευθύνεται στους αναγνώστες και όχι στους ακροατές των λόγων. Παρουσιάζει τους πρωταγωνιστές να διατυπώνουν ιδέες που ίσως καν τις σκέφτηκαν και αν τις σκέφτηκαν δεν τις εξωτερίκευαν, αντιμετωπίζοντας τα γεγονότα με καθαρή οπτική γωνία. Οι ομιλητές δεν εκφράζουν την προσωπική τους άποψη, καθώς δια μέσω της τεχνικής αυτής αναζητούνται οι αιτίες και οι αφορμές των ανθρώπινων πράξεων. Επί της ουσίας οι δημηγορίες περιλαμβάνουν τις σκέψεις, τα συναισθήματα, τους συλλογισμούς και τα ψυχολογικά κίνητρα ανθρώπων και κοινωνιών. Επομένως οι δημηγορίες στον Θουκυδίδη διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, διότι φανερώνουν την σχέση ιστορικών γεγονότων και προσώπων και αποτελούν το εφαλτήριο για την κατανόηση του ιστορικού υλικού².

Η τακτική του Θουκυδίδη να μην επιμένει στα υφολογικά χαρακτηριστικά των ομιλητών, φανερώνει και μία άλλη παράμετρο της Θουκυδίδειας ιστοριογραφίας. Αρκετά συχνά στις δημηγορίες του Θουκυδίδη εκφράζονται έννοιες όπως το <<Ευμφρόν<>, η <<ωφέλεια>> και η <<ανθρώπινη φύσις>>, όπως παρατηρούμε στον διάλογο των Μηλίων. Χαρακτηριστικό δείγμα της Μεθόδου αυτής είναι και ο λόγος των Κορινθίων κατά της συμμαχίας Κέρκυρας- Αθήνας. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα 2-4 στην παράγραφο 42 της συγκεκριμένης δημηγορίας(τό τε γάρ ξυμφρόν εν ᾧ ἄν τις ἐλάχιστα ἀμαρτάνη μάλιστα ἔπεται, καὶ τὸ μέλλον τοῦ πολέμου ᾧ φοβοῦντες ὑμᾶς Κερκυραῖοι κελεύουσιν ἀδικεῖν ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανεράν ἔχθραν

¹ Βλ. Finley J., ό.π. 256-257

² Μπάρμας Ι.(Επιμ.)(2002), *Θουκυδίδη δημηγορίες*. Αθήνα, σ.σ. 14-16

ἤδη καὶ οὐ μέλλουσιν πρὸς Κορινθίους κτήσασθαι, τῆς δὲ ὑπαρχούσης πρότερον διὰ Μεγαρέας ὑποψίας σῶφρον ὑφ-ελεῖν μᾶλλον(ἢ γὰρ τελευταία χάρις καιρὸν ἔχουσα, κἂν ἐλάσσων ἦ, δύναται μείζον ἐγκλημα λῦσαι),μηδ' ὅτι ναυτικοῦ ξυμμαχίαν μεγάλην διδώσι, τούτῳ ἐφέλκεσθαι· τὸ γὰρ μὴ ἀδικεῖν τοὺς ὁμοίους ἐχυρωτέρα δύναμις ἢ τῷ αὐτίκα φανερῶ ἐπαρθέντας διὰ κινδύνων τὸ πλεόν ἔχειν.) Στο τμήμα αυτό εμπεριέχονται τρεις γενικές κρίσεις. Στην πρώτη κρίση το υποκείμενο της πρότασης είναι το ουδέτερο μίας μετοχής(Ἐυμέρον), της δεύτερης το ουσιαστικό Χάρις και της τρίτης υποκείμενο είναι ένα απαρέμφατο.Σημαντικό είναι το αποτέλεσμα που δημιουργεί η χρησιμοποίηση των εννοιῶν αυτών. Ο Θουκυδίδης ξεκάθαρα μεριμνούσε για την ανάλυση ὅλων εκείνων των δυνάμεων που βρίσκονταν πίσω από τα γεγονότα, θεωρώντας πως αυτές είναι προσκολλημένες στην ανθρώπινη φύση και θα επαναλαμβάνονταν. Αυτός ο αφηρημένος τρόπος θεώρησης των πραγμάτων δεν αποτελούσε προσωπικό γνώρισμα του Θουκυδίδα, αλλά την οπτική της κοινωνίας της εποχής εκείνης που ερμήνευε κατά τον τρόπο αυτό τα γεγονότα. Οι δημηγορίες του Θουκυδίδα λοιπόν βρίθουν από γενικές κρίσεις, που αποτελούν και την βάση της επιχειρηματολογίας του. Επομένως οι γενικές κρίσεις που εξέφραζαν οι έννοιες αυτές, δεν αποτελούσαν μόνο τον κεντρικό πόλο της επιχειρηματολογίας αλλά και το μέσο με το οποίο ο ιστορικός προέβαλλε μέσα από τις απόψεις των συνομιλητῶν τις δυνάμεις που ενεργούσαν πίσω από τα γεγονότα. Οι αφηρημένες αυτές έννοιες λοιπόν εκφράζουν με τρόπο πολύ συγκεκριμένο τα στοιχεία της κοινωνίας και της ανθρώπινης φύσης που ο ιστορικός συγγραφέας θεωρούσε πως είχαν μόνιμη ισχύ και ενδιαφερόταν πλήρως να τα αναλύσει¹.

Θεμελιώδους σημασίας είναι το ερώτημα που τίθεται, αν οι λόγοι αυτοί που χρησιμοποιεί ο Θουκυδίδης στο έργο του είναι αυθεντικοί ή δημιούργημα του ίδιου του συγγραφέα. Το ζήτημα αυτό είναι πολύ σημαντικό σχετικά με την αντικειμενικότητα και την ακρίβεια με την οποία ο ιστορικός προσέγγιζε τα γεγονότα. Στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας του(I 22), ο ιστορικός υποστηρίζει πως παρα την δυσκολία του εγχειρήματος, διατηρήθηκε με πίστη η γενική ιδέα των λόγων(Ἐυμπασα γνώμη). Ο συσχετισμός μεταξύ δεόντων και σύμπασας γνώμης, δηλαδή μεταξύ υποκειμενικότητας και αντικειμενικότητας, παραμένει μια βασική πηγή διαμάχης

¹ Βλ. Finley J., ὁ.π. 269-270

μεταξύ των φιλολόγων. Πρακτικά όμως δεν πρόκειται για διαφωνία αλλά για ένα δημιούργημα που αποσκοπούσε στην παρουσίαση των ανθρώπινων κινήτρων, χωρίς βέβαια να απομακρυνθεί από την ακρίβεια των λεγομένων. Με τον όρο σύμπασα γνώμη άλλωστε δεν αναφερόμαστε σε ένα λόγο ή σε μία σειρά λόγων ενός ρήτορα σε μία δημηγορία, αλλά στην τάση του κορυφαίου ιστοριογράφου να αποτυπώνει όχι μόνο την σκέψη ενός προσώπου αλλά και το πνεύμα της στιγμής και της επιδιωκόμενης πολιτικής. Έτσι ξεφεύγουμε από το μεμονωμένο πρόσωπο που αγορεύει και παρακολουθούμε όλη των συναισθηματική φόρτιση που εκτυλίσσεται. Επομένως οι λόγοι των δημηγοριών δεν είναι περίπλοκοι αλλά αγγίζουν την αλήθεια¹.

Στα πρώτα δύο βιβλία των Ελληνικών του Ξενοφώντος, ακολουθείται πιστά το Θουκυδίδειο χρονολογικό ταξινομικό σύστημα, καθώς είναι φανερή η πρόθεση του Αθηναίου ιστορικού να συνεχίσει το ανολοκλήρωτο έργο του προκατόχου του, την εξιστόρηση δηλαδή των γεγονότων από το 411 ως και το 404. Ο απρόσωπος όμως χαρακτήρας της αφήγησης που παρατηρείται στο τμήμα αυτό, σταδιακά υποχωρεί στα επόμενα βιβλία, όπου οι ασάφειες στο χρονολογικό επίπεδο θέτουν υπό αμφισβήτηση το ιστορικό οικοδόμημα του ιστοριογράφου. Εν αντιθέσει με το Θουκυδίδειο έργο όπου οι δημηγορίες καλύπτουν σχεδόν τα 2/5 της έκτασης των ιστοριών, στο έργο του Ξενοφώντα οι δημηγορίες παρουσιάζονται αρκετά συρρικνωμένες και συνήθως παρατίθενται σε πλάγιο λόγο. Αναφορικά με τις δημηγορίες που εμφανίζονται σε ευθύ λόγο, ο Ξενοφών δεν μας δίνει κανένα απολύτως μεθοδολογικό πλαίσιο, σχετικά με τον προσδιορισμό της ακρίβειας του περιεχομένου των δημηγοριών. Παρ' όλα αυτά πρέπει να θεωρήσουμε πως κατά πάσα πιθανότητα, έστω και όχι με τρόπο εμφανή, πως ο Ξενοφών επηρεάστηκε από την Θουκυδίδεια ιστοριογραφία και απέδωσε είτε λιγότερο είτε περισσότερο τους λόγους των κεντρικών προσώπων με πιστότητα².

Επομένως στο πρώτο τμήμα των Ελληνικών, ο Ξενοφών προσεγγίζει την Θουκυδίδεια μορφολογία και μεθοδολογία. Συγκεκριμένα υιοθετεί την τεχνική των δημηγοριών αλλά και την αντικειμενική μέθοδο. Στο πλαίσιο αυτό δεν παρεμβαίνει στην παρουσίαση των πρωταγωνιστών, αλλά προτιμά να παρουσιάζονται και να αποκαλύπτονται οι ίδιοι μέσα από τα λόγια τους αλλά και τις πράξεις τους. Πρακτικά

¹ Βλ. Μικρογιαννάκης Θ., ό.π. 38-39

² Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Α., ό.π. 82-83

δεν τους προσωπογραφεί ο ίδιος, όπως στην περίπτωση των στρατηγών στην ανάβαση του Κύρου, αλλά ποτέ δεν εισχωρεί κάτω από την επιφάνεια των γεγονότων ούτε από στα κίνητρα που υποκινούν τις ανθρώπινες πράξεις¹.

Ο Ξενοφώντας επομένως στα δύο πρώτα βιβλία του χρησιμοποιούσε την μέθοδο των δημηγοριών, όχι στην έκταση που το έπραττε ο Θουκυδίδης και πάντα σε πλάγιο λόγο. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η συνομιλία ανάμεσα σε Κύρο και Λύσανδρο(Ελληνικά Α 5.1 Κ.Εξ).Η επανέναρξη των εχθροπραξιών μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης προκάλεσε ρήγμα στην Αθηναϊκή ηγεμονία επι των Ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας, δίνοντας έτσι την Ευκαιρία στους Πέρσες να ανακτήσουν την κατοχή των περιοχών αυτών. Οι μεγάλοι σατράπηδες Φαρναβάζος και Τισσαφέρνης είχαν την πεποίθηση πως τα περσικά συμφέροντα θα εξυπηρετούνταν αν οι Ελληνικές δυνάμεις αλληλοεξουδετερώνονταν παρά με μία νίκη εναντίον της Αθήνας. Η εκλογή του Κύρου ως διοικητή των Δυτικών επαρχιών και η συνεργασία του με τον Λύσανδρο ήταν τα καίρια σημεία της ολοκληρωτικής ήττας των Αθηναίων. Στο τμήμα αυτό του έργου λοιπόν, ο ιστορικός συγγραφέας μας αφηγείται τον διάλογο ανάμεσα σε Κύρο και Λύσανδρο που έλαβε χώρα στις Σάρδεις. Στο αίτημα συνεργασίας από τον Λύσανδρο, ο Κύρος εκτελούσε εντολές του πατέρα του και δεν είχε κάτι άλλο να κάνει από το να ακολουθήσει αυτά που του ζητούσε ο συνομιλητής του. Ο Κύρος θα χρησιμοποιούσε ακόμα και τους Πόρους του πατέρα του για το εγχείρημα αυτό και οι Σπαρτιάτες επικρότησαν την κίνηση αυτή ζητώντας να οριστεί η ετήσια πληρωμή του κάθε ναύτη. Ο Κύρος απάντησε πως η συμβουλή τους ήταν καλή, αλλά ήταν αδύνατο να πάει αντίθετα με τις οδηγίες του βασιλιά, θεσπίζοντας το ποσό των τριάντα μινων για κάθε πλοίο. Ο Λύσανδρος απευθυνόμενος στον Κύρο του ζήτησε ως χάρη να προσθέσει έναν οβολό στην πληρωμή κάθε ναύτη και να πληρώσει την αμοιβή του κάθε μήνα προκαταβολικά, ανυψώνοντας έτσι το ηθικό του στόλου².

Χαρακτηριστικό δείγμα της χρήσης των δημηγοριών εκ μέρους του Ξενοφώντα, είναι η παράθεση του αγώνα λόγου ανάμεσα σε Κριτία και Θηραμένη που έλαβε χώρα στην βουλή. Οι δύο άντρες έριζαν για την πρωτοκαθεδρία του ολιγαρχικού καθεστώτος. Μέχρι την στιγμή της καθιέρωσης ενός πολιτεύματος, επικρατεί άγνοια συνεργασία ανάμεσα στους προεξάρχοντες του κινήματος. Όπως έχει

¹ Βλ. Bury J.B., ό.π.131-132

² Βλ. Anderson K.J., ό.π.82-83

διδάξει η ιστορία όμως από την στιγμή της επικράτησης του εκάστοτε πολιτεύματος αρχίζουν οι τριβές ανάμεσα στα μέλη του. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και στην περίπτωση των δύο αυτών επιφανών μελών της τυραννίας. Ο Θηραμένης θεωρεί πως οι τριάκοντα Τύραννοι είναι ανάξιοι να αντιγράψουν την συμπεριφορά ενός πάλαι ποτέ τύραννου, άποψη που έρχεται σε αντίθεση με τον Κριτία που θεωρεί πως είτε ένας είναι ο άρχοντας είτε τριάντα, αν έχει σφετεριστεί την εξουσία και έχει εκλεγεί από τον λαό με δημοκρατικές διαδικασίες είναι και αυτός τύραννος.

Ο Θηραμένης έχει την ελευθερία να εκφράσει την γνώμη του μπροστά στον Κριτία, ελέω των φιλικών σχέσεων που διατηρούσαν το προηγούμενο διάστημα. Θεωρεί πως η άσκηση εξουσίας εκ μέρους των τριάκοντα έχει δύο βασικά μειονεκτήματα. Πρώτον την χρησιμοποίηση ωμής βίας και δεύτερον ότι όλοι οι άρχοντες είναι καθ' όλα κατώτεροι από τους αρχόμενους. Πρακτικά αρνείται να συμπράξει στα εγκλήματα των Τριάκοντα τύραννων. Αυτομάτως μπήκε στην μαύρη λίστα των ομοϊδεατών του, οι οποίοι τον κατηγορήσαν στην βουλή ως λυμαινόμενο την πολιτεία. Στην ομιλία του ο Κριτίας μας παρουσιάζει πλήρως την απέχθεια του προς το δημοκρατικό πολίτευμα. Την κατονομάζει <<Χαλεπην>>, δηλαδή ως μισητό πολίτευμα(Χαλέπην πολιτείαν εἶναι Δημοκρατίαν) (Β' 3.25), επισημαίνοντας ταυτόχρονα ότι κατά την ανάληψη της εξουσίας από το καθεστώς του, γνώριζαν ποιοι μέσα στην βουλή ήταν ολιγαρχικοί και ποιοι δημοκρατικοί. Σε κάθε περίπτωση όμως, ο Κριτίας παρουσίασε με ευθύτητα και χωρίς περιστροφές την ωμότητα του ολιγαρχικού πολιτεύματος, το οποίο είχε ως βάση την τρομοκρατία του λαού, δια μέσω των φυλακίσεων, τα βασανιστήρια, τις αυτοκτονίες και του θανάτου.

Μετά το διάλειμμα ανθρωπιάς στην <<παθολογία>> του τυραννικού καθεστώτος, ο Κριτίας επισημαίνει την επικινδυνότητα του Θηραμένη για το πολίτευμα του, υπογραμμίζοντας πως η στάση αυτή του αντιπάλου του απορρέει από την προσπάθεια του να αποφύγει το εδώλιο του κατηγορουμένου. Ο Κριτίας ομιλώντας στο ιερό τέμενος της βουλής κατά της Δημοκρατίας, χωρίς ντροπή υποστήριξε ότι η ολιγαρχία της Σπάρτης είναι το καλύτερο πολίτευμα, με απειλητικές διαθέσεις υμνούσε τα <<αγαθά>> ολιγαρχίας. Ουσιαστικά ο Κριτίας δεν φοβάται μόνο τον Θηραμένη ως πόλο συσπείρωσης των μετριοπαθών ολιγαρχικών και των υπόλοιπων Αθηναίων αλλά και αυτούς που βρίσκονταν έξω από την Αθήνα, διατηρώντας υποψία πως υπήρχε δράση για ανατροπή της ολιγαρχίας.

Ο Θηραμένης όντας στα σχοινιά και μπροστά στο φάσμα της εξόντωσης από τους ομοϊδεάτες του, δημιουργώντας μια απολογία πραγματικό ,<<μνημείο λόγου>>, από άποψης δομής και αποδεικτικής ισχύος. Με παρρησία και μεγάλα αποθέματα θάρρους, κατέρριψε τα επιχειρήματα του Κριτία, διώχνοντας από πάνω του την ευθύνη για την μη περισυλλογή των νεκρών από τα ναύαγια στους Αιγός ποταμούς, κατηγορία που του απεύθυνε ο αντίπαλός του. Μπροστά στο καλό δουλεμένο λόγο του συνομιλητή του, ο Κριτίας <<απάντησε>> με βία, καθώς τον έσυρε με βίαιο τρόπο από το ιερό τέμενος, ούτως ώστε να τον εκτελέσει με κώνειο. Έτσι με τον πλέον άδικο τρόπο οι υπόλοιποι τύραννοι απαλλάχθηκαν από το αγκάθι του Θηραμένη¹.

12.6 ΠΗΓΕΣ

Η κύρια δεξαμενή άντλησης πληροφοριών για τον Θουκυδίδη ήταν οι προφορικές μαρτυρίες, τις οποίες χρησιμοποιούσε και ο Ηρόδοτος, με διαφορετικό τρόπο επεξεργασίας όμως. Κατατοπιστικότατο ως προς τον τρόπο επεξεργασίας των πηγών του είναι το μεθοδολογικό του κεφάλαιο, που αφορούσε την καταγραφή και την διασταύρωση των προφορικών μαρτυριών που διέθετε για τα γεγονότα όπως επίσης και για τους λόγους των πρωταγωνιστών. Ακόμα και κατά την διάρκεια της εξορίας του ο ιστοριογράφος είχε την δυνατότητα να συλλέγει πληροφορίες για τον πόλεμο, και όταν αυτό δεν ήταν δυνατό κατέφευγε στο σοφιστικό επιχείρημα του εικότος, που τον βοηθούσε να καταλήξει κατά το μέτρο του δυνατού στην αλήθεια².

Ο ιστορικός συγγραφέας επομένως αποφεύγει να περιλαμβάνει στο έργο του γραπτές μαρτυρίες. Η ερευνά του κατά κόρον περιορίζεται σε προσωπικές μαρτυρίες, ενώ την ακρίβεια των σύγχρονων γεγονότων, την ελέγχει με προσωπικές μαρτυρίες ή μαρτυρίες αυτόπτων μαρτύρων και τα παρελθοντικά γεγονότα τα εξακριβώνει με το εικός ή τις αποδείξεις ή τα τεκμήρια. Κάτω από το καθεστώς επίπονης προσπάθειας διασταυρώνει τις διάφορες πηγές για να ανακαλύψει το πραγματικό γεγονός, ενώ

¹ Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 396-422

² Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π. 102

τους λόγους δεν τους παρέθετε αυτούσιους αλλά μόνο την γενική ιδέα που προέκυπτε απ' αυτούς¹.

Αναφορικά με τις προφορικές πηγές ο Θουκυδίδης, εξέταζε επίμονα τα πρόσωπα που του παρείχαν πληροφορίες, γεγονός που συνδέεται με τα σκληρά του λόγια για τις πληροφορίες που προέρχονταν από τυχαίες πηγές, κάτι βέβαια που ήταν ασυνήθιστο για τον ίδιο τον ιστορικό, ο οποίος σπάνια προέβαινε σε χαρακτηρισμούς για την αξιοπιστία μίας πηγής προφορικών πληροφοριών. Υπάρχουν πολλά αποσπάσματα, στα οποία μπορούμε να υποθέσουμε την ύπαρξη προφορικών πληροφοριών. Ένα απ' αυτά αποτελεί η αφήγηση της σικελικής εκστρατείας, για το οποίο είμαστε σίγουροι ότι οι πληροφορίες του Θουκυδίδη ήταν αξιόπιστες και είχαν προέλθει από προφορική πηγή. Ο Δημοσθένης και ο Ευρυμέδων στο δρόμο προς την Σικελία, έμαθαν από τον Κόνωνα που ήταν διοικητής στην Ναύπακτο, πώς ο εχθρός ήταν απειλητικός και διέθετε περισσότερα πλοία. Το 413 ο Δημοσθένης και ο Ευρυμέδων ήταν νεκροί, ο Κόνων όμως συνέχισε να υπηρετεί στο βόρειο Αιγαίο από το 410 ως το 407. Κατά ένα μεγάλο ποσοστό ο Θουκυδίδης που διέθετε περιουσία στην Θράκη, πληροφορήθηκε από τον ίδιο τον Κόνωνα για το επεισόδιο αυτό κατά την διάρκεια της επίσκεψης του στον ίδιο τον διοικητή².

Οι προφορικές μαρτυρίες δεν ήταν η μοναδική πηγή πληροφόρησης για τον σπουδαίο ιστοριογράφο. Η εκμετάλλευση του μύθου για το παρελθόν υπήρξε άλλη μία δεξαμενή πληροφόρησης για το Θουκυδίδειο έργο. Η ιδιαιτερότητα που προσέθεσε ο Θουκυδίδης στο στοιχείο αυτό, ήταν το ορθολογιστικό πνεύμα και η αναλυτικότητα με την οποία προσέγγισε το μυθικό στοιχείο για την ανάλυση του παρελθόντος. Δείγμα της Θουκυδίδειας αυτής τεχνικής, ήταν η συγκέντρωση των Ελλήνων ηγεμόνων για την εκστρατεία της Τροίας, η οποία σύμφωνα με τον ιστορικό ήταν αποτέλεσμα της δύναμης του Αγαμέμνονα και όχι των όρκων του Τυνδάρεω. Σημειωτέον πως ο Θουκυδίδης χρησιμοποιεί τον Όμηρο ως ιστορική πηγή, με βασική προϋπόθεση όμως πως ο ποιητής είχε περιορίσει τα ιστορικά στοιχεία στον βωμό της τέρψης του κοινού, κάτι άλλωστε που απορρέει από την πεποίθηση του Θουκυδίδη

¹ Γεωργοπαπαδάκου(1999), *Θουκυδίδη Ιστορία*, Τόμος Α'. Θεσσαλονίκη, σ.σ. 23

² Hornblower s.(2003), *Θουκυδίδης ο ιστορικός και το έργο του*, (μτφ) Μανιάτη Α. Αθήνα, σ.σ. 131-132

πως η εκστρατεία της Τροίας είχε λάβει χώρα κανονικά και στην οποία είχαν πάρει μέρος οι Έλληνες¹.

Όπως αναφέραμε νωρίτερα, μία από τις πηγές που χρησιμοποίησε ο Θουκυδίδης ήταν οι γραπτές μαρτυρίες. Ως προς το είδος αυτών των πηγών, υπάρχουν δύο κύριες κατηγορίες. Οι παρασιωπούμενες(Ηρόδοτος, Αντίοχος, Εκαταίος ο Μιλήσιος) και οι αναφερόμενες και ιδίως ο Ελλάνικος και οι ποιητές. Ιδίως στις δύο μεγάλες παρεκβάσεις του έργου του, στην Αρχαιολογία στο πρώτο βιβλίο και στις αναφορές στην Αθήνα στο δεύτερο, παρατηρείται η ευρεία χρήση ποιητικών γραπτών πηγών.

Ο Ελλάνικος αποτέλεσε μία από τις βασικές πηγές του Θουκυδίδη, εν τούτοις δέχτηκε κριτική από τον μεγάλο ιστοριογράφο, όπως άλλωστε και ο Ηρόδοτος. Βέβαια υπάρχουν πολλά στοιχεία, τα οποία ο Θουκυδίδης άντλησε από τον Ελλάνικο χωρίς όμως να το παραδεχτεί. Η μορφή του συν οικιστή Θησέα στο δεύτερο βιβλίο των ιστοριών είναι εφάμιλλη με αυτή που σώζεται στα αποσπάσματα του Ελλάνικου. Το γεγονός αυτό βέβαια δεν επιδεικνύει άντληση πληροφοριών αλλά ταύτιση απόψεων, αφού και το μεγαλύτερο μέρος της αφήγησης του ιστορικού συγγραφέα δεν ανταγωνιζόταν τον Ελλάνικο. Παρ' όλα αυτά ο Θουκυδίδης είχε σημαντικές διαφωνίες με τον ποιητή Ελλάνικο. Η κυριότερη απ' αυτές αφορούσε την Πεντηκονταετία του Ελλάνικου. Το συγκεκριμένο έργο ο ιστορικός το είχε χαρακτηρίσει ως συνοπτικό και χρονολογικά ανακριβές και είχε διατυπωθεί η άποψη πως αυτή η κρίση αυτή δεν αποτελούσε μόνο μία απόρριψη².

Ο μεγάλος ιστορικός ανατρέχει επίσης σε επιγραφές, ούτως ώστε να εμπλουτίσει το έργο του, οι οποίες παρατίθενται πάντα σε έμμετρη μορφή³. Οι λογοτεχνικές, αρχαιολογικές και άλλων ειδών μαρτυρίες, χρησιμοποιούνται στην αρχαιολογία ως ενδείξεις και τεκμήρια, ενώ κατά τρόπο παρόμοιο ο συγγραφέας, με βάση τις συνθήκες που επικρατούσαν στην εποχή του, πραγματοποιούσε εξαγωγή συμπερασμάτων για την Αρχαϊκή εποχή. Η αξιοπιστία όλου αυτού του πληροφοριακού υλικού, ελέγχεται για το μακρινό παρελθόν, δια μέσου των ευλογοφανών συμπερασμάτων(εικαζειν)⁴.

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π. 103-104

² Βλ. Hornblower s., ό.π. 140-141

³ Πρβ. Β. Smarzyk , «Thukydides and Epigraphy», στο: RENGAKOS-TSAKMAKIS (2006) 495 κ.ε.

⁴ Schwinge E.R. (2008), *Aristoteles und die Gattungsdifferenz von Epos und Drama*. KOLN, σ.σ. 13 κ.ε

Η Αφήγηση του Ξενοφώντα για τα τελευταία χρόνια του πολέμου είναι λιγότερο λεπτομερής, ειλικρινής και με ανακριβή τοπωνύμια. Ο ιστορικός δίνει την εντύπωση ότι ανατρέχει στις αναμνήσεις του ή στις αναμνήσεις άλλων, χωρίς να έχουν κρατηθεί σημειώσεις, όσο τα γεγονότα ήταν νωπά στην μνήμη. Σε κάθε περίπτωση ο Ξενοφών δεν χρειαζόταν να κρατήσει σημειώσεις και ακόμα αν χειριζόταν τις σημειώσεις του Θουκυδίδη αυτές δεν ήταν πλήρεις ούτε ακριβείς¹

Ο Ξενοφώντας είχε ως βάση του, αναφορικά με τις πηγές, τις μαρτυρίες των Αθηναίων που έλαβαν μέρος στα πολεμικά γεγονότα. Ωστόσο, η παράθεση των πληροφοριών αυτών δεν έγινε με εξονυχιστικό τρόπο, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα τις ανακρίβειες που έντονα παρατηρούνται στο πρώτο βιβλίο. Σχετικά με τα γεγονότα όπου πρωταγωνιστούσαν οι Σπαρτιάτες, ο Ξενοφών πληροφορήθηκε από σπαρτιατικές πηγές. Άλλωστε το γεγονός αυτό προκύπτει και από την ίδια βιογραφία του ιστοριογράφου. Οι μισθοφορικές στρατιωτικές περιπέτειες τσουκαλά και η κίνηση του ανάμεσα σε Αθήνα και Σπάρτη, οδήγησε στην διαμονή του και στις δύο πόλεις, κάτι που τον απομάκρυνε από την γενέθλιά του πόλη. Από την άποψη αυτή, ο Ξενοφώντας φαινομενικά προηγούνταν της εποχής του ή γινόταν πρόδρομος μελλοντικών εξελίξεων².

Επομένως, οι δια ζώσης εμπειρίες του Ξενοφώντα από την σπαρτιατική πλευρά, δεν καθιστούν αξιόπιστες της πηγές του. Και αυτό διότι όπως αναφέραμε και άνωθεν, οι πληροφορίες του για τα γεγονότα προέρχονταν από σπαρτιατικές πηγές, οι οποίες όπως είναι λογικό δεν χαρακτηρίζονταν για την αντικειμενικότητα τους. Αυτή η έλλειψη αντικειμενικότητας διαφαίνεται και στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών, γεγονός που προκύπτει από τις μη αντικειμενικές πηγές, απ' τις οποίες αντλεί πληροφορίες ο ιστορικός συγγραφέας. Έτσι μας δίνεται η εντύπωση, σε αρκετές στιγμές πως ο Ξενοφών αγνοεί την αφήγηση που είχε στα χέρια του από τον Θουκυδίδη. Στον Αθηναίο ιστοριογράφο δύναται να καταλογιστεί η άγνοιά του πως η Κύζικος, την οποία ο προκάτοχος του άφησε υπό Αθηναϊκή κατοχή, είχε περιέλθει πλέον στα χέρια των Σπαρτιατών ήδη πριν την αρχή των Ελληνικών του(A 1.11),

¹ Βλ. Anderson K.J., *Ξενοφών*, ό.π. 78

² Βλ. Montanari ,ό.π. 555

αφού αποσύρθηκαν εκεί οι Πελοποννήσιοι μετά από τις ήττες που υπέστησαν σε δύο σημαντικές συγκρούσεις στον Ελλήσποντο εναντίον των Αθηναίων¹.

Επομένως, η μη αντικειμενικότητα των πηγών του, διαφαίνεται μέσα από την προτίμηση του προς την σπαρτιατική πλευρά. Άλλωστε την στημονική σκέψη του έργου του την στήριξε, όπως προβάλλει και στο ενδιάμεσο προοίμιο του, την πορεία της Σπάρτης στον ηγεμονικό θώκο της Ελλάδας, από την ανύψωση της σε κορυφαία δύναμη ως και την παρακμή της, η οποία σύμφωνα με την κοσμοθεωρία του ιστορικού οφειλόταν στην οργή των θεών².

Η έλλειψη αντικειμενικότητας των πηγών του έργου του, που υποθάλπεται πίσω από την φιλολακωνική του διάθεση, διαφαίνεται ήδη από την αρχή του έργου του, στην φράση <<ένίκησαν δε οί Λακεδαιμόνιοι>> (Ελληνικά Α 1.2). Εσκεμμένα ο συγγραφέας ξεκινάει με την νίκη του Σπαρτιάτη ναυάρχου Αγησανδρίδα στον Ελλήσποντο εναντίον του Αθηναίου Θυμοχάρη. Επομένως αφιερώνει τον πρόλογό του στους Λακεδαιμονίους, παρά φροντίζει για την αντικειμενική γραφή του έργου, αφού στην συνέχεια αναφέρεται σε μία αψιμαχία μεταξύ των δύο πλευρών, κάνοντας λόγο για φυγή των Πελοποννησίων και όχι για νίκη των Αθηναίων, όπως έκανε στο συγκεκριμένο σημείο με την νίκη του Αγησανδρίδα. Άρα ήδη από την εκκίνηση καθίσταται εμφανής η πρόθεση του Ξενοφώντα να θέσει σε ρόλο πρωταγωνιστή του Σπαρτιάτες, εκφράζοντας έτσι τα αισθήματα του και όχι την αντικειμενική ιστορική σκέψη³.

12.7 ΥΦΟΣ

Ο Θουκυδίδης χρησιμοποίησε στο έργο του το αντιθετικό ύφος. Η καινοτομία του να μετατρέψει το ύφος αυτό, από εκφραστικό όργανο σε μέσο ανάλυσης των ιστοριογραφικών γεγονότων και προσέγγισης της αλήθειας, τον καθιστά ξεχωριστό στα πλαίσια χρήσης του αντιθετικού ύφους. Η καινοτόμα δράση του Θουκυδίδα έγκειται στο γεγονός, πως το ύφος το οποίο είχε δημιουργήσει το σοφιστικό κίνημα για την στήριξη και τεκμηρίωση των θέσεών της, ο ιστορικός το αναγάγει σε ισχυρό

¹ Βλ. Anderson K.J., ό.π. 80-81

² Βλ. Lesky A., ό.π. 853

³ Βλ. Ράπτης Α.Γ., ό.π. 318

μέσο, που αποσκοπούσε στην σαφήνεια και την αντικειμενικότητα³. Η διαμόρφωση του Θουκυδίδειου ύφους, αντικατοπτρίζει την μεγαλύτερη προσπάθεια που είχε συντελεστεί στην Αθήνα, δημιουργίας γλωσσικού οργάνου ευρείας χρήσεως, το οποίο δεν θα βοηθούσε μόνο στην παράθεση πληροφοριών, αλλά θα αποτελούσε μέσο συνειδητής τέχνης⁴. Ο αφαιρετικός τρόπος σκέψης του Θουκυδίδη, το τολμηρό λεξιλόγιό του αλλά και η συμμετρία του, οδηγούν στην άποψη πως ο λόγος, είχε όλα εκείνα τα εφόδια, με τα οποία θα μπορούσε να μετατραπεί σε ισχυρό μέσο έκφρασης.

Η δομή του Θουκυδίδειου ύφους, από τα εξής τρία χαρακτηριστικά: την αντίθεση, την αφαιρετικότητα και την ποικιλία. Θεμελιακής σημασίας για το ύφος του Θουκυδίδη, αποτελεί η αντίθεση. Η αντιθετική δόμηση των προτάσεων, η αντιπαράθεσή του ουσιαστικά, διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: την εσωτερική και την εξωτερική. Η εξωτερική αντίθεση, εντοπίζεται κυρίως στην χρήση αντιθετικών συνδέσμων (μεν – δε). Η εσωτερική αντίθεση, επιτυγχάνεται με την έκθεση αντίθετων εννοιών. Σε κάθε περίπτωση, οι προτάσεις και οι περίοδοι στο αντιθετικό ύφος, δεν τοποθετούνται κάτω από την στέγη μίας κυρίαρχης και στημονικής ιδέας, αλλά διατηρούν την αυτονομία τους, κυρίως σε εννοιολογικό επίπεδο. Το Θουκυδίδειο ιστορικό έργο, συχνά λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις, εξαιτίας της συγκέντρωσης αρκετών αντιθέσεων, γεγονός που προκύπτει από την προσπάθεια του ιστορικού να προσεγγίσει την ιστορική αλήθεια του Πελοποννησιακού πολέμου, με την μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια¹.

Η αφαιρετικότητα, αποτελεί το δεύτερο γνώρισμα του Θουκυδίδειου ύφους. Το χαρακτηριστικό αυτό συνιστάται στην χρησιμοποίηση απαρεμφάτων και μετοχών, στη θέση ουσιαστικών. Η χρήση τέτοιου είδους ρηματικών τύπων, οδηγεί σε πυκνότητα του νοηματικού οικοδομήματος του έργου. Οι αφηρημένες λέξεις, συντελούν στην δημιουργία του «υψηλού» ύφους ου Θουκυδίδη, ενώ ασκούν καταλυτικό ρόλο στην δημιουργία αντίθεσης, αποτυπώνοντας την προσπάθεια του Θουκυδίδη να ερευνήσει τα ψυχολογικά και κοινωνικά αίτια των γεγονότων. Η αφαιρετικότητα, αποτυπώνει τα στοιχεία εκείνα της κοινωνικής ζωής και της φύσης του ανθρώπου, τα οποία ο Θουκυδίδης θεωρούσε μόνιμα. Ουσιαστικά η

³ Κωνσταντινόπουλος Β. Α. – Πανομήτρος Δ. Κ. (2010), *Το ύφος του Αρχαίου Ελληνικού Πεζού Λόγου*. Αθήνα, σ.σ. 95.

⁴ Βλ. Finley J. (1997), *Θουκυδίδης*, ό.π. 262.

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β. Α. – Πανομήτρος Δ. Κ., ό.π. 96.

αφαιρετικότητα σχετίζεται με τον στόχο της Θουκυδίδειας ιστοριογραφίας², ο οποίος αποσκοπεί στην δημιουργία μόνιμης πολιτικής διδαχής, έτσι ώστε το ιστορικό έργο του Θουκυδίδη να αποδειχθεί χρήσιμο και στις επόμενες γενιές.

Η μεταβολή (varatio), είναι το τρίτο χαρακτηριστικό του ύφους του μεγάλου ιστορικού. Το υφολογικό αυτό στοιχείο, συναντάμε κυρίως στον Θουκυδίδη, καθώς είναι λίγες οι περιπτώσεις που εντοπίζεται σε άλλους κλασσικούς συγγραφείς, με εξαίρεση τον Ξενοφώντα¹. Η μεταβολή αφορά την δόμηση της περιόδου. Πηγάζει από το ανήσυχο πνεύμα της Θουκυδίδειας σκέψης, όπου μέσω της παράθεσης ιδεών και νοημάτων, μοχθεί να επιτύχει την ακρίβεια. Η εμμονή του για την λεπτομέρεια και την ακρίβεια, παρά το γεγονός ότι παρουσιάζει απόκλιση ως προς την σαφήνεια, μαρτυρά την επίπονη προσπάθειά του να δια φωτίσει τα βαθύτερα αίτια και κίνητρα των ανθρώπινων πράξεων. Η μεταβολή και η ποικιλία στη δόμηση παρουσιάζεται και στους ζευγαρωτούς αγώνες λόγων, τις δημηγορίες, όπου η εστίαση στις λεπτομέρειες, φανερώνει την προσπάθεια αποκάλυψης του τρόπου σκέψης των ομιλούντων πολιτικών προσώπων².

Η πλήρης κατανόηση του Θουκυδίδειου ύφους και κατ' επέκταση η εξοικείωσή του μ' αυτό, απαιτεί την έμπρακτη εξέτασή του, έτσι ώστε να γίνει αντιληπτή η μέθοδος με την οποία ο Θουκυδίδης διαμόρφωνε την δομή του ύφους και ταξινομούσε τον τρόπο σκέψης του.

Η γλώσσα του Θουκυδίδειου έργου, σύμφωνα με τα σημερινά κριτήρια, ήταν αρχαϊκή και ποιητική. Επι της ουσίας ο συγγραφέας χρησιμοποιούσε την λεγόμενη άττις, η οποία ωστόσο δεν αποτελούσε την επίσημη γλώσσα της Αθήνας το 403 Π.Χ. Το γεγονός πως ο Θουκυδίδης επέδειξε αφοσίωση στην παλαιά γλώσσα άλλωστε, αναδεικνύει και την προσκόλληση της οπτικής του γωνίας στο παρελθόν, προσδίδοντας έτσι ένα στοιχείο Αρχαϊκό στο έργο. Το πλησιέστερο, από γλωσσολογικής απόψεως έργο, σε αυτό του σπουδαίου ιστορικού, ήταν οι τετραλογίες του Αντίφωνα, που γράφτηκε το 430-420 Πχ.¹

² Βλ. Finley J., ό.π. 270.

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β. Α. – Πανομήτρος Δ. Κ., ό.π. 106.

² Βλ. Finley J., ό.π. 259.

¹ Βλ. Finley J., ό.π. 272-273

Το ύφος που χρησιμοποίησε ο Ξενοφών στην ιστοριογραφική πραγματεία του, ήταν πιο απλό σε σύγκριση με τους δύο προγενέστερους συναδέλφους του. Και αυτό διότι υπερετερούσε σε απλότητα και ευληπτότητα προκαλώντας μεγάλο θαυμασμό κατά την περίοδο της ρωμαϊκής εποχής και της όψιμης αρχαιότητας. Παρ' όλα αυτά, τα προτερήματα αυτά αλλά και οι αρετές που έχει να παρουσιάσει ο Αθηναίος ιστοριογράφος απέχουν πολύ από τον χαρακτηρισμό που του απέδωσε το λεξικό της Σούδας ως <<αττική μέλιττα>>.

Το ύφος λοιπόν που χρησιμοποίησε ο ιστοριογράφος στο έργο του, ήταν το αφηγηματικό. Ως προς τον τομέα του ύφους, στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών, όπως είναι λογικό, ο Ξενοφών επηρεάστηκε ως ένα βαθμό από του ομολόγού του. Αν και δεν φτάνει στο ύφος του Θουκυδίδη ως προς την ενατένιση των γεγονότων, διαθέτει γλαφυρότητα στο ύφος του, παραστατικότητα και σαφήνεια στις περιγραφές του. Αυτό το στοιχείο προκύπτει μέσα από την εξέταση κάποιων πραγματολογικών στοιχείων του έργου. Η χρήση της αντιθετικής δόμησης, η παράθεση μακροπεριόδων προτάσεων, αλλά και η παράθεση της ιδιαίτερης Θουκυδιδικής ποικιλίας, της λεγόμενης <<Varatio>>, προσδίδουν την επίδραση αυτή που εξετάζουμε. Σε κάθε περίπτωση όμως η αντιθετικότητα που παρατηρείται στην Ξενοφώντεια ιστοριογραφία, δεν επηρεάζει τον μη έντεχνο περιοδικό αφηγηματικό χαρακτήρα του ύφους του Ξενοφώντα, όπως διαφαίνεται και από τις δημηγορίες. Στα τμήματα του έργου όπου κυριαρχεί η αφήγηση, η παράθεση των γεγονότων γίνεται υπό μία απλούστερη μορφή. Από κάθε οπτική γωνία όμως, ο συγγραφέας των Ελληνικών δείχνει μία ιδιαίτερη κλίση προς τον πλάγιο λόγο αλλά και την χρησιμοποίηση μετοχικών φράσεων. Ακριβώς το γεγονός αυτό, έχει ως αποτέλεσμα την απλοποίηση της σύνταξης, οπού αντί της δοτικής παρατίθεται εμπρόθετο¹.

Η γλώσσα του Ξενοφώντα παρουσιάζει αρκετές ιδιομορφίες. Ο Ξενοφών χαρακτηρίστηκε <<Αττικώτατος>>, διότι στο έργο του χρησιμοποιεί κατά κόρον την Αττική διάλεκτο. Ωστόσο, έχει παρατηρηθεί ότι χρησιμοποιεί και ξένες λέξεις οι οποίες όμως μαρτυρούν τα ταξίδια του και τη γνωριμία του με άλλους πολιτισμούς. Επιπλέον, οι μελετητές επισημαίνουν ότι σε κάποιες περιπτώσεις ο Ξενοφών δεν υπακούει αυστηρά σε κανόνες της γραμματικής, καθώς επίσης ότι αναπτύσσει τη λόγια αττική διάλεκτο και όχι την καθομιλουμένη της εποχής του, γεγονός που

¹ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π. 140-141

δικαιολογείται από την εικοσαετή παραμονή του στη Σπάρτη. Πολλοί μάλιστα υποστηρίζουν ότι η συντηρητική αυτή αττική διάλεκτος χρησιμοποιούταν ευρύτατα από τους αριστοκρατικούς. Ωστόσο, στη γλώσσα του ανιχνεύονται και σπέρματα της ελληνικής Κοινής, καθώς και λείψανα της ιωνικής διαλέκτου¹. Όλη αυτή η διεργασία έχει ως αποτέλεσμα να παρουσιάζονται στο λεξιλόγιο του ιστορικού συγγραφέα και δωρικά στοιχεία, όπως επίσης και ιωνικά. Επιπροσθέτως παραθέτει στο έργο του και διαλεκτικές, μολοντί η αττική διάλεκτος διαθέτει τις αντίστοιχές τους. Ο διαλεκτικός χρωματισμός των συγκεκριμένων λέξεων(Π.Χ αναθορειν), οφείλεται στην Θουκυδίδεια επίδραση που συντελείται στο έργο, παρά το γεγονός πως η γλώσσα κυμαίνεται κατά τρόπο ομαλό.²

Στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών, πολλές είναι οι περιπτώσεις που συναντούμε, στις οποίες παρατηρούμε την ύπαρξη Θουκυδίδειων υφολογικών και γλωσσικών στοιχείων. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως, στην έκταση των δύο αυτών βιβλίων εντοπίζουμε το στοιχείο της ποικιλίας(Varatio), το οποίο ωστόσο υποστηρίζεται πως είναι μόνο Θουκυδίδειο γνώρισμα³. Παράλληλα συναντούμε και άλλα υφολογικά γνωρίσματα του Θουκυδίδη στο έργο του Αθηναίου ιστοριογράφου. Χαρακτηριστικό είναι το χωρίο 2,4, 22-23<< Τῆ δ' ὕστεραία οἱ μὲν τριάκοντα πάνυ δὴ ταπεινοὶ καὶ ἔρημοι συνεκάθητο ἐν τῷ συνεδριῷ· τῶν δὲ τρισχιλίων ὅπου ἕκαστοι τεταγμένοι ἦσαν, πανταχοῦ διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους. ὅσοι μὲν γὰρ ἐπεποιήκεσαν τι βιαιότερον καὶ ἐφοβοῦντο, ἐντόνως ἔλεγον ὡς οὐ χρεῖη καθυφίεσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ· ὅσοι δὲ ἐπίστευον μηδὲν ἠδικηκέναι, αὐτοὶ τε ἀνελογίζοντο καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον ὡς οὐδὲν δέοιντο τούτων τῶν κακῶν, καὶ τοῖς τριάκοντα οὐκ ἔφασαν χρῆναι πείθεσθαι οὐδ' ἐπιτρέπειν ἀπολλύναι τὴν πόλιν. Καὶ τὸ τελευταῖον ἐψηφίσαντο ἐκείνους μὲν καταπαῦσαι, ἄλλους δὲ ἐλέσθαι.>>. Στο τμήμα αυτό είναι έκδηλη η χρησιμοποίηση της αντιθετικής δομής, της οποίας πρωτεργάτης ήταν ο Θουκυδίδης. Στην προκειμένη περίπτωση, η αντιθετική σύνδεση πραγματοποιείται με τους αντιθετικούς συνδέσμους μεν-δεν. Αυτού του είδους η σύνδεση γίνεται για λόγους σαφήνειας και ακρίβειας, καθώς η συγκέντρωση αντιθέσεων και συγκρίσεων, συντελεί στην μεγαλύτερη δυνατή προσέγγιση του θέματος, προωθώντας έτσι και το πνευματικό επίπεδο του συγγραφέα. Επιπλέον, αρκετές είναι οι περιπτώσεις, κατά τις

¹ Anderson J.K.(2001),*Xenophon An introduction to his works and biography*. Bristol, σ.σ. 40

² Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β.Λ., ό.π. 142

³ Βλ. Κωνσταντινόπουλος Β. Λ. – Πανομήτρος Δ. Κ., ό.π. 106.

οποίες παρατίθενται μετοχικές φράσεις. Χαρακτηριστικό είναι το χωρίο 2,4,28(Περμπόντων δε πρέσβεις εις λακεδαίμονα τῶν μεν τριάκοντα ἐξ' ἔλευσίνος, τῶν δ' ἐν τῷ κατατάλῳ ἐξ ἄστεως, καὶ βοηθεῖν κελευόντων, ὡς ἀφεστηκότος τοῦ δήμου ἀπὸ λακεδαιμονίων, Λύσανδρος λογισάμενος ὅτι οἶόν τε εἶη ταχὺ ἐκπολιορκήσαι τοὺς ἐν τῷ Πειραιεῖ). Στὸ σημεῖο αὐτὸ παρατηροῦμε τὴν εὐρεία χρῆση μετοχῶν ἐκ μέρους τοῦ Ξενοφώντος, στοιχεῖο τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ ξεκάθαρα Θουκυδίδεια ἐπίδραση. Δια μέσου αὐτοῦ τοῦ εἴδους σύνδεσης τῶν προτάσεων, ἀναδεικνύει τὴν ἀυτονομία τῶν συνδεόμενων μελῶν, παραμελώντας ἔτσι τὴν κομψότητα τῶν περιόδων, δημιουργώντας ὁμῶς συντακτικὲς ἀνωμαλίες. Με τὴν σύνδεση αὐτὴ ὡστόσο, ἀναδεικνύονται οἱ αἰτίες τῶν γεγονότων, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ γενεσιουργὸς δύναμη ποὺ τα προκάλεσε¹.

Ἐπομένως ὡς πρὸς τὸν τομέα τοῦ ὕφους, ὁ Ξενοφὼν στα δύο πρῶτα βιβλία τῶν Ἑλληνικῶν προσεγγίζει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸν προκάτοχό του. Με χαρακτηριστικότερη περίπτωση ὅλων, τὴν χρησιμοποίηση τῆς *varatio*, ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἑλληνικῶν προσπαθεῖ νὰ μιμηθεῖ τὸ ὕφος τοῦ Θουκυδίδη, οὕτως ὥστε νὰ προσδώσει μεγαλοπρέπεια στὸ ἔργο του, παρά τὴν ἀπλοποίηση ποὺ παρατηρεῖται ὡς πρὸς τὸν τομέα τῆς σύνταξης.

13. Επίλογος- Συμπεράσματα

Ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτὴ ἐργασία, δια μέσου τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν ἔργων τῶν δύο ἱστορικῶν καὶ τῆς ἐξέτασης τῶν ἰδιαίτερων χαρακτηριστικῶν τους, μᾶς ὀδηγεῖ σὲ χρήσιμα συμπεράσματα τόσο γιὰ τὸν τρόπο, με τὸν ὁποῖο ὁ Ξενοφὼν κατέγραψε τὰ γεγονότα τῆς τελευταίας περιόδου τοῦ πολέμου, συνεχίζοντας τὴν ἱστορικὴ καταγραφή τοῦ Θουκυδίδη, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀξία αὐτοῦ καθὲ αὐτοῦ τῆς ἱστορικῆς πραγματείας τῶν Ἑλληνικῶν.

¹ Βλ. Κωνσταντινῆς Β. Α. – Πανομήτρος Δ. Κ., ὁ.π. 113

Είναι πασιφανές πως ο Ξενοφών παρέλαβε και συνέχισε την ιστορία του πελοποννησιακού πολέμου από τον Θουκυδίδη. Και αυτός ακριβώς το έπραξε με διάφορους τρόπους. Πρόκειται για στοιχεία, τα οποία άντλησε από τον θεμελιωτή της επιστημονικής ιστοριογραφίας και της εμπειριστατωμένης μελέτης της πολιτικής ιστορίας. Η ύπαρξη του Θουκυδίδη στα δύο πρώτα βιβλία των Ελληνικών είναι κάτι παραπάνω από εμφανής. Στην έκταση των βιβλίων αυτών εντοπίσαμε την ύπαρξη του χρονολογικού πλάνου του μεγάλου ιστορικού και την κατανομή των γεγονότων σε ένα αυστηρό χρονολογικό σύστημα, με καθορισμένα χρονολογικά όρια. Επιπλέον η ύπαρξη δημηγοριών στο συγκεκριμένο έργο του Ξενοφώντα ενισχύει ακόμα περισσότερο την άποψη περί Θουκυδίδειας επίδρασης. Με βάση την μεθοδολογική αυτή αρχή του Αθηναίου ιστορικού, στην αρχή των Ελληνικών ακολούθησε την αντικειμενική μέθοδο, δίνοντας την διακριτική ευχέρεια στα σημαίνοντα πρόσωπα να αποκαλύπτονται μόνοι τους χωρίς καμία απολύτως παρέμβαση. Τέλος, η χρησιμοποίηση ποιοτικών χαρακτηριστικών του Θουκυδίδειου ύφους εκ μέρους του Ξενοφώντα (Varatio, αντίθεση, μετοχικές φράσεις), καθιστά απολύτως σαφή την πρόθεση του Ξενοφώντα να μιμηθεί τον σπουδαίο ιστοριογράφο και να φτάσει στο επίπεδό του, ασχέτως αν δεν το καταφέρνει σε μεγάλο βαθμό.

Ο ιστορικός Ξενοφώντας επιχειρεί με το έργο του «Έλληνικά» να συνεχίσει την εξιστόρηση των γεγονότων που είχε ξεκινήσει ο Θουκυδίδης. Μολονότι ο Ξενοφώντας είναι υποδεέστερος του Θουκυδίδη σε θέματα μεθοδολογίας, το έργο του αποτελεί μια μοναδικής αξίας ιστορική πηγή. Τα "Έλληνικά", που συντάχθηκαν σε συνέχεια του έργου του Θουκυδίδη και οι πρώτες γραμμές τους είναι "Υστέρα από μερικές μέρες έφτασε ο Θυμοχάρης με μερικά καράβια από την Αθήνα..." - συνεχίζουν ακριβώς το χωρίο, όπου είχε σταματήσει ο Θουκυδίδης. Τα «Έλληνικά» του Ξενοφώντα καλύπτουν την εποχή από το 411 π.χ. (έτος κατά το οποίο διακόπτεται απότομα η ιστορία του Θουκυδίδη) ως και το 362 π.χ. (μάχη της Μαντινείας). Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο Ξενοφώντας αναφέρεται στα γεγονότα που ακολουθούν μετά την πτώση του βραχύβιου ολιγαρχικού καθεστώτος της Αθήνας το 411 π.χ. Από την εποχή αυτή ξεκινάει και η τελευταία φάση του Πελοποννησιακού πολέμου που θα διεξαχθεί κυρίως στη περιοχή του βορειοανατολικού Αιγαίου.

Ο Ξενοφώντας είναι από πολλές απόψεις κατώτερος από τον προγενέστερό του ιστορικό, το Θουκυδίδη. Υστερεί κατά πολύ σε διεισδυτικότητα, πολιτική σκέψη και γεμάτο πολιτικό λόγο. Σε διάκριση από το Θουκυδίδη, ο Ξενοφώντας αποδίδει

μεγάλη σημασία στην επέμβαση του θείου. Πιστεύει στα όνειρα, στους χρησμούς και ο ίδιος δεν επιχειρεί τίποτε σοβαρό, χωρίς να συμβουλευτεί τη θέληση του θείου. Δε μπόρεσε να υψωθεί ούτε ως την κατανόηση του ρόλου της προσωπικότητας, που είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του Θουκυδίδη. Στον Ξενοφώντα η ιστορία υποβιβάζεται συχνά σε πάλη ανάμεσα στα ξεχωριστά πρόσωπα, σε ιστορία των στρατηλατών. Πρέπει επίσης να σημειώσουμε τον υποκειμενικό χαρακτήρα των έργων του Ξενοφώντα. Το έργο του είναι διαποτισμένο από το θαυμασμό για το σπαρτιατικό τρόπο ζωής (φιλολάκων). Υπερβάλλει και υπερεκτιμά το ρόλο του βασιλιά της Σπάρτης Αγησίλαου, αρχηγού και προστάτη του. Παραλείπει μια σειρά περιστατικά, χωρίς αμφιβολία συνειδητά. Σε μερικές περιπτώσεις ο Ξενοφώντας είναι υπερβολικά σύντομος, δε μιλάει καθόλου για το σχηματισμό της δεύτερης ναυτικής αθηναϊκής συμμαχίας (378), και αναφέρει μόνο πεταχτά τη σημαντική ναυμαχία της Κνίδου (394), που τελείωσε με την ήττα των Σπαρτιατών. Το ρόλο του Πελοπίδα και του Επαμεινώνδα, εμπνευστών της Βοιωτικής ομοσπονδίας, που πάλεψαν ενάντια στη Σπάρτη, τον αποσιώπησε.

Παρά τις χτυπητές αδυναμίες του, ο Ξενοφών διαθέτει τα εφόδια, που τον καθιστούν έναν ικανό συνεχιστή των ιστοριών του Θουκυδίδη. Ο ιστοριογράφος προσέδωσε στο ιστορικό έργο του σαφήνεια και εκφραστική ακρίβεια, με παραστατικές περιγραφές χώρων και τόπων και πλήρη γνώση των παρελθοντικών γεγονότων, τα οποία ζωντάνεψε με την αξιομνημόνευτη σπιρτάδα με τα οποία τα περιέβαλλε. Οι ικανότητες αυτές του Ξενοφώντα, τον ανέδειξαν σε έναν ικανότατο ανταποκριτή της εποχής του, όπου το έργο του κατείχε σπουδαία θέση.

14. Βιβλιογραφία

- Βουρβερής Κ.(1967), *Εισαγωγή εις την αρχαιογνωσίαν και την κλασσικήν φιλολογίαν*. Αθήνα, Ελληνική ανθρωπιστική εταιρία
- Trede M.S(2001), *Ιστορία της Ελληνικής λογοτεχνίας*,(ΜΤΦ) Ξανθάκη-Καραμάνου Γ. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήσης

- Ρεγκάκος Α.Β.(2009), *Επινοώντας το παρελθόν- Γέννηση και ακμή της ιστοριογραφικής αφήγησης στην κλασική αρχαιότητα*. Αθήνα, Εκδόσεις GUTENBERG
- Κουδούνης Θ.Π.(2010), *Αρχαία Ελληνική γραμματεία*. Αθήνα, Εκδόσεις στοχαστής.
- Montanari F.(2005), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*,(ΜΤΦ) Κουτράκης Σ.-Κουκουζίκα Δ.-Σιββά Κ.Θεσσαλονίκη, University studio press
- Easterling P.E.- Knox B.M.W (2005), *Ιστορία Της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, (ΜΤΦ) Κονόμη Ν.- Γριμπά Χ.- Κονόμη Μ. Αθήνα Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα
- Momigliano A.(2001),*Τα κλασσικά θεμέλια της σύγχρονης ιστοριογραφίας*,(ΜΤΦ) Κατσουλάκος Σ.Θ.- Κοκολάκης Μ. Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκης
- Bury J.B.(1999),*Οι Αρχαίοι Έλληνες ιστορικοί*,(ΜΤΦ) Βώρου Φ.Κ. Αθήνα, Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα
- Κακριδής θ.(1964), *Ηροδότου Ιστορίαι*. Αθήνα, Βιβλιοθήκη Αρχαίων κλασικών Γκοβοστής
- Long A.A.(2007), *Οι Προσωκρατικοί φιλόσοφοι*,(ΜΤΦ) Νικολαΐδης Θ- Τυφλόπουλος Τ. Αθήνα, Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα
- Κάλφας Β.- Ζωγραφίδης Γ.(2006),*Αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι*. Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο νεοελληνικών σπουδών
- Lesky A.(1983), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής λογοτεχνίας*, (ΜΤΦ) Τσοπανάκης Α.Γ. Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη
- Πλατιάς Α.(2000), *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*. Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας
- Nilsson P.M.(1989),*Όμηρος και Μηκόνες*,(ΜΤΦ) Μαζαράκης Α. Αθήνα, Εκδόσεις Δωδώνη
- Μαρωνίτης Δ.Ν.- Πόλκας Λ.(2007), *Αρχαϊκή επική ποίηση από την Ιλιάδα στην Οδύσσεια*. Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο νεοελληνικών σπουδών
- Page D.(1999),*Η Ιλιάς και η ιστορία*, (ΜΤΦ) Πανηγύρη Κ. Αθήνα, Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα

- Lamberton R.(2005),*Ησίοδος ο ποιητής και το έργο του*,(ΜΤΦ) Τσάτσου Μ. Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθύτω
- Βλάχος Α.(2000), *Ησίοδου θεογονία*. Αθήνα, Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα
- Βουτιερίδης Η.Π.(1999), *Αρχαίοι Έλληνες λυρικοί*.Αθήνα, Nesselrath H-G.(2003), *Εισαγωγή στην Αρχαιογνωσία*,(ΜΤΦ)Νικήτας Δ.Ζ. Αθήνα
- Σκιαδάς Α.Δ.(2000), *Αρχαϊκός λυρισμός*, ΤΟΜΟΣ Α΄. Αθήνα Εκδόσεις Καρδαμίτσα
- Σκιαδάς Α.Δ.(2000), *Αρχαϊκός λυρισμός* , ΤΟΜΟΣ Β΄. Αθήνα Εκδόσεις Καρδαμίτσα
- Kroh P.(1996), *Λεξικό Αρχαίων συγγραφέων Ελλήνων και Λατίνων*, (ΜΤΦ) Λυπουρλής Δ.- Τρομάρας Λ. Θεσσαλονίκη, University studio press
- *Εκαταίος άπαντα*(2000), (ΕΠΙΜ)Φιλολογική ομάδα Κάκτου. Αθηνά, Εκδόσεις κάκτος
- Βαρβιτσιώτης Θ.Γ.(2010),*Λεξικόν Αρχαίων Ελλήνων*. Αθήνα, Χ.Ο.
- Muller.O.K.(1996),*Ιστορία της Ελληνικής φιλολογίας* ,(ΜΤΦ) Κυπριανός Α. Αθήνα, Εκδόσεις δημιουργία
- Μανδηλαράς Β.Γ.(2005),*Πάπυροι και παπυρολογία. Εισαγωγή στην επιστήμη της παπυρολογίας*. Αθήνα, Ελληνική Παπυρολογική εταιρία
- Mioni E.(2009), *Εισαγωγή στην Ελληνική παλαιογραφία*,(μτφ) Παναγιωτάκη Ν.Μ. Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
- Howatson M.C.(1996),*Εγχειρίδιο κλασσικών σπουδών* , (ΜΤΦ) Φόρης Β.Δ. Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις ΑΦΟΙ Κυριακίδη
- Κακαβούλιας Ι.(2005), *Ελληνική Γραμματολογία (αρχαία και βυζαντινή)*, Αθήνα, Εκδόσεις Νικόδημος
- Rawson E.(1975),*Cicero a portrait*. Bristol, Bristol Classical Press
- Asheri D.-Lloyd A.(2010),*Ηροδοτου Ιστορία*,(μτφ)Σκουρέλος Δ. Θεσσαλονίκη, University studio press
- Βλάχος Α.(1987),*Ηροδότου Ιστορία, Τόμος Α*. Αθήνα, Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα
- Bichler R.- Rollinger R.(2006),*Ηρόδοτος Εισαγωγή στο έργο του*,(Μτφ)Καίσαρ Μ. Αθήνα, Εκδόσεις Καρδαμίτσα

- Τσιμπουκίδης Δ.Ι.(1999),*Αρχαία Ελληνική ιστορική σκέψη*. Αθήνα, Εκδόσεις Εντός
- Romm J.(2004),*Ηρόδοτος ο ιστορικός και το έργο του*,(μτφ)Πολυκάρπου Π. Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθύτω
- Συντομόρος Γ.(Επιμ.)(2001),*Ηρόδοτος*. Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Ζήτρος
- Μαρκαντωνάτος Γ.Α(2004), *Σοφοκλέους Αντιγόνη*. Αθήνα Εκδόσεις GUTENBERG
- Bakker E.J.-De Jong F.G.I-Van Wees (2007),*Εγχειρίδιο Ηροδότειων Σπουδών*, (μτφ) Δημοπούλου Κ. Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο
- Μελίστα Α.-Γαβριέλλα Σ.(Επιμ)(2004),*Δεκατέσσερα μελετήματα για τον Ηρόδοτο*. Αθήνα, Εκδόσεις Σμίλη
- Anderson K.J.(2002), *Ξενοφών η ζωή και το έργο του*, (ΜΤΦ) Μοσχοπούλου Π. Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθύτω
- Ράπτης Α.Γ.(2002), *Ξενοφώντος Ελληνικά*. Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Ζήτρος
- Gray V.J.(2011),*Τρία έργα περί διακυβέρνησης*,(μτφ) Κεραμετσή Ι. Αθήνα, Εκδόσεις Καρδαμίτσα
- Rommily D.J.(1988),*Αρχαία Ελληνική γραμματολογία*,(μτφ) Χριστοπούλου Θ. Αθήνα, Εκδόσεις Καρδαμίτσα
- Canfora L.(1997), *Το μυστήριο Θουκυδίδης*, (ΜΤΦ) Μπιργάλιας Ν. Αθήνα, Εκδόσεις Σαββάλας
- Κωνσταντινόπουλος Β.Λ.(2013),*Αρχαία Ελληνική Ιστοριογραφία*. Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρης
- Γεωργούλης Κ.Δ.(2004), *Ιστορία της φιλοσοφία*. Αθήνα, Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα
- Finley J.H.(2004), *ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ*,(μτφ) Κουκούλιος Τ. Αθήνα, Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα
- Romilly D.J.(2004), *Ο θουκυδίδης και ο Αθηναϊκός ιμπεριαλισμός*,(μτφ)Στεφάνου Λ. Αθήνα, Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα
- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*(1972), τόμος Γ2. Αθηνά
- Romilly D.J.(1988),*Ιστορία και λόγος στον Θουκυδίδη*,(ΜΤΦ) Κακριδή Ε.Ι. Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

- Ηλίου Η.Φ.(1980), *Το μήνυμα του Θουκυδίδη*. Αθήνα, Εκδόσεις Κέδρος
- Erbse H.(1989), *Thykidides- interpretationen*. Walter de Gruyter Berlin- N.York
- Schwinge O.(2008), *Komplexität und Transparenz*. Heidelberg
- Chatelet F.(2001), *Η διαμόρφωση της ιστορικής σκέψης στην Αρχαία Ελλάδα*,(Μτφ) Κασίμη λ. Αθήνα, Εκδόσεις Σμίλη
- Μικρογιαννάκης Ε.(1991), *Θουκυδίδεια*. Αθήνα, Εκδόσεις Καρδαμίτσα
- Schadewaldt (1982), *Die anfangen der geschichtsschreibung bei den griechen*. Frankfurt
- Πόθου Β.(2012), *Θουκυδίδου αρχαιολογία και πεντηκονταετία*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήσης
- Πόθου Β.(2006), *Θουκυδίδου αρχαιολογία*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήσης
- Gehrke H-J (1993),*Thykidides und die rekonstruktion des historiken*.
- Luschkat O. (1971), *Thykidides der Historiker*. Stuttgart , Druckenmüller
- Μπάρμας Ι.(Επιμ.)(2002), *Θουκυδίδη δημηγορίες*.Αθήνα, Εκδόσεις Ζήτρος
- Hornblower S.(2003), *Θουκυδίδης ο ιστορικός και το έργο του*, (μτφ) Μανιάτη Α. Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθύτω
- Πρβ. Β. Smarzyk , «Thukydides and Epigraphy», στο: RENGAKOS-TSAKMAKIS (2006)
- Schwinge E.R. (2008), *Aristoteles und die Gattungsdifferenz von Epos und Drama*. KOLN
- Κωνσταντινόπουλος Β. Λ. – Πανομήτρος Δ. Κ. (2010), *Το ύφος του Αρχαίου Ελληνικού Πεζού Λόγου*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήσης
- Anderson J.K.(2001)*Xenophon An introduction to his works and biography*. Bristol, Bristol classical
- Γεωργοπαπαδάκου Α. (1999), *Θουκυδίδη Ιστορία, Τόμος Α΄*. Θεσσαλονίκη: Μάλλιανης – Παιδεία.

